

Delft University of Technology

Ontwikkelingsperspectief 2015: regio op eigen kracht

de Zeeuw, WCTF; Franzen, AJ; Kompier, VH; van der Vegt, JX; Pennink, M

Publication date

2008

Document Version

Final published version

Citation (APA)

de Zeeuw, WCTF., Franzen, AJ., Kompier, VH., van der Vegt, JX., & Pennink, M. (2008).
Ontwikkelingsperspectief 2015: regio op eigen kracht. Delft University of Technology, Faculteit Bouwkunde.

Important note

To cite this publication, please use the final published version (if applicable).
Please check the document version above.

Copyright

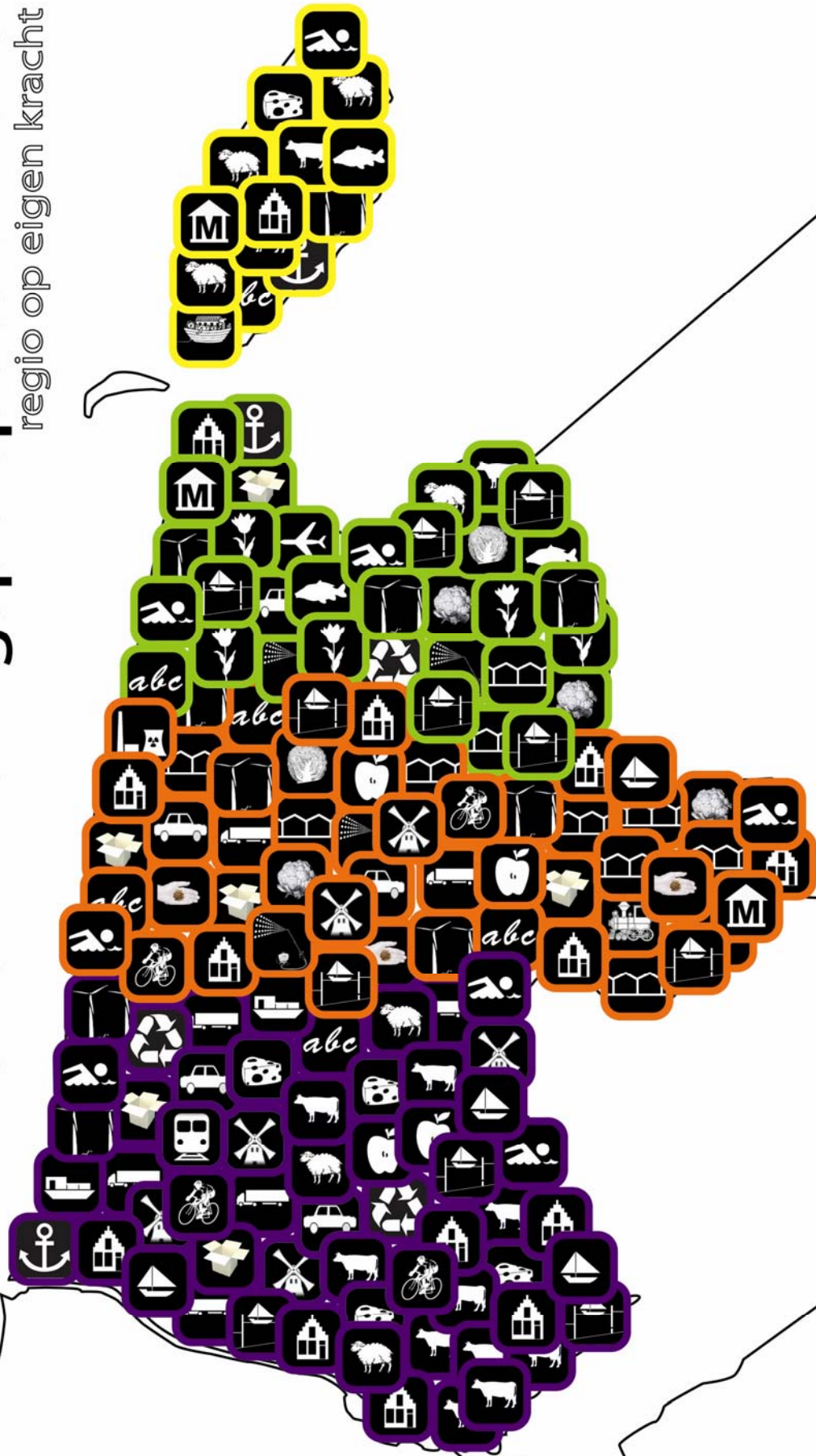
Other than for strictly personal use, it is not permitted to download, forward or distribute the text or part of it, without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), unless the work is under an open content license such as Creative Commons.

Takedown policy

Please contact us and provide details if you believe this document breaches copyrights.
We will remove access to the work immediately and investigate your claim.

*This work is downloaded from Delft University of Technology.
For technical reasons the number of authors shown on this cover page is limited to a maximum of 10.*

regio op eigen kracht

Ontwikkelingsperspectief 2015

Regio op eigen kracht

In opdracht van de Kamer van Koophandel Noordwest-Holland in samenwerking met haar partners en NW8.

April, 2008

LEESWIJZER ONTWIKKELINGSPERSPECTIEF 2015

Doelstellingen:

1. Een duurzame en toekomstbestendige regio
2. Het ontwikkelen van een 'inhoudelijke kader' voor zowel de korte als lange termijnopgaven
3. Regionale samenwerking mobiliseren en versterken

5 Urgente vraagstukken:

1. Economie en bereikbaarheid
2. Klimaat
3. Leefmilieu
4. Arbeidsmarkt & onderwijs
5. Kennis en innovatie

H1

Gevolgde werkwijze

KennisCoCreatie: inbreng wetenschappelijke kennis in het proces

- Gebiedsontwikkeling
- Organiserend vermogen
- Kenniseconomie
- Clusterconcept

H2

Analyse regio

- Organisatorisch
- Economisch
- Ruimtelijk

Conclusie: regionale vraagstukken

H3

Aanpak: keuze drivers & clusters

Agribusiness

Energie & water

Vrijtijds industrie

Voorwaarde: basiscondities op orde

Hoofddoelen

Gebiedsopgaven

Uitvoeringsprogramma

H4

H5

H6

Inhoudsopgave

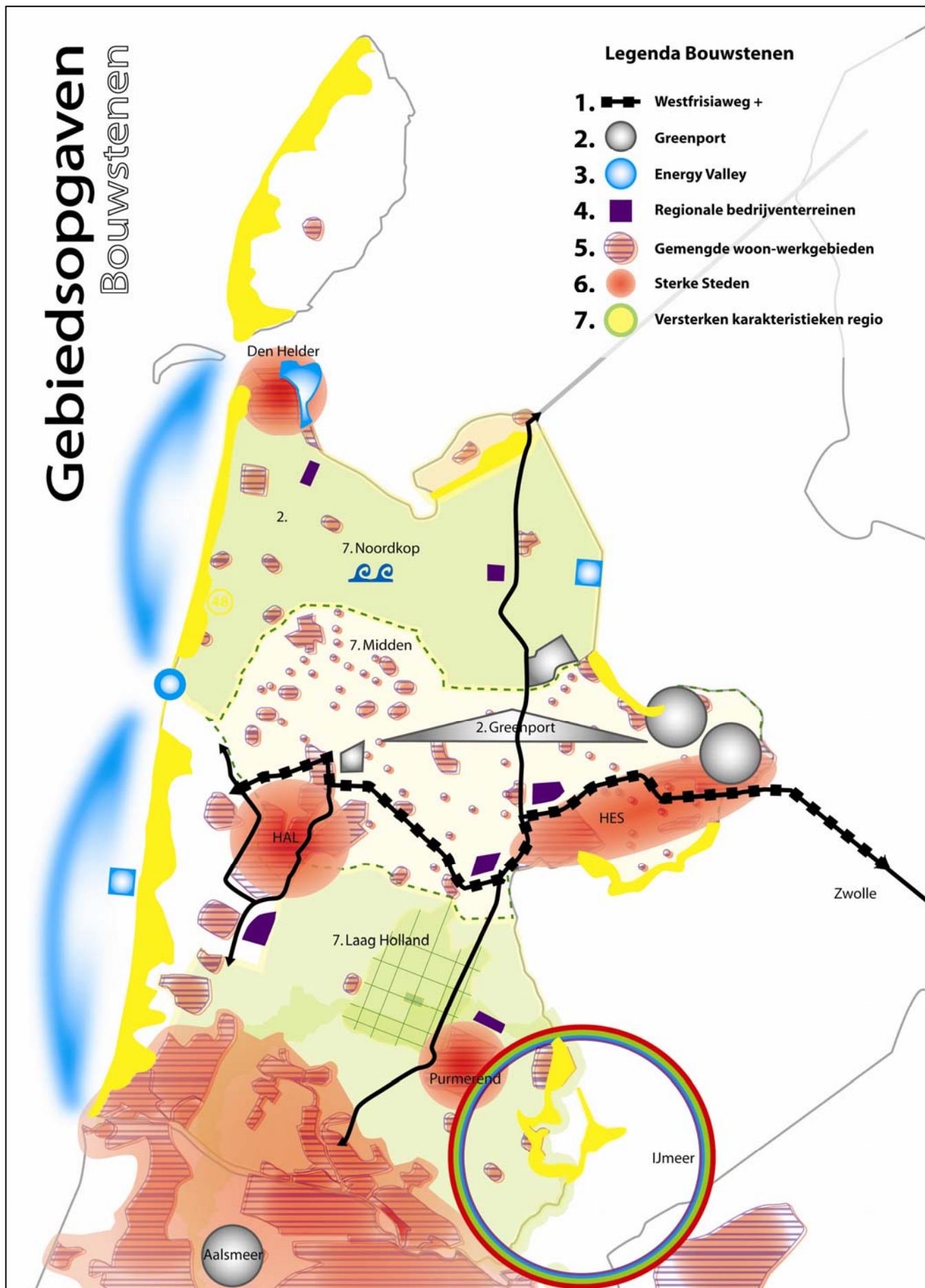
Samenvatting en conclusies	7
Voorwoord	11
1 Aanleiding en doelstelling	13
1.1 Aanleiding	13
1.2 Doelstellingen	14
1.3 Afwegingskader: vijf belangrijke vraagstukken	14
1.4 Verantwoording	16
1.5 Kortom	16
2 Gevolgde werkwijze	19
2.1 KennisCoCreatie	19
2.2 Wetenschappelijke kennis	20
2.3 Kortom	25
3 Regionale analyse	27
3.1 Samenwerking	27
3.2 SWOT-analyse	28
3.3 Analyse van ruimtelijk-economische karakteristieken	30
3.4 Overzicht van economisch sterke sectoren	30
3.5 Kortom	33
4 Regionaal perspectief	35
4.1 Drie drivers: naar een onderscheidende positie voor Noordwest-Holland	35
4.2 Motivering keuze	36
4.3 Doel Basiscondities	38
4.4 Doelen driver Agribusiness	41
4.5 Doelen driver Energie & Water	45
4.6 Doelen driver Vrijetijdsindustrie	47
4.7 Kortom	49
5 Bouwstenen structuurvisie	51
5.1 Gebiedopgaven	51
6 Uitvoeringsprogramma	60
6.1 Matrix Basiscondities	63
6.2 Matrix driver Agribusiness	67
6.3 Matrix driver Energie en Water	75
6.4 Matrix driver Vrijetijdsindustrie	81
Literatuurlijst	86
Colofon	89

Gebiedsopgaven

Bouwstenen

Legenda Bouwstenen

1. Westfrisiaweg +
2. Greenport
3. Energy Valley
4. Regionale bedrijventerreinen
5. Gemengde woon-werkgebieden
6. Sterke Steden
7. Versterken karakteristieken regio

Samenvatting en conclusies

Waarom een regionaal Ontwikkelingsperspectief?

De regio Noordwest-Holland ligt in de nabijheid van Groot-Amsterdam en de rest van de Randstad. Deze ligging heeft voor- en nadelen; aan de ene kant is de Randstad een belangrijke afzetmarkt voor de producten uit Noordwest-Holland en is de Randstad (Schiphol) poort tot de rest van de wereld. Aan de andere kant levert de nabijheid van de Randstad een grote verkeersstroom op omdat veel mensen die in Noordwest-Holland wonen, in de Randstad werken; iedereen kent de dagelijkse filemeldingen in de media. De groter wordende vraag naar ruimte voor woningen en bedrijven vanuit de regio zelf en vanuit de Randstad is veelal een kans, maar kan een bedreiging vormen voor Noordwest-Holland omdat deze ruimtevraag, indien zij niet kwalitatief wordt ingepast, leidt tot aantasting en versnippering van Noordwest-Holland. Maar ook een kans om, indien evenwichtig ontwikkeld, de huidige kwaliteiten en de concurrentiepositie te versterken.

Waarom maakt de Kamer van Koophandel een Ontwikkelingsperspectief?

De Kamer van Koophandel wil de komende jaren de regio Noordwest-Holland sterker op de kaart zetten en zorgen dat de uitvoering van keuzes sneller verloopt. Dit Ontwikkelingsperspectief is opgesteld om de profilering van de regio Noordwest-Holland scherper te krijgen. De Kamer van Koophandel wil graag de rol van initiërende partner oppakken, partijen bij elkaar brengen en zo een voorzet geven voor ontwikkelingsplanologie. Deze vorm van planologie is gebaseerd op samenwerking tussen publieke (provincie, gemeentes, waterschappen) en private (markt-)partijen. Bij deze samenwerking is het belangrijk dat gezamenlijk doelen worden opgesteld en dat de uitvoering in samenspraak plaatsvindt. Door in een vroeg stadium gezamenlijk doelen op te stellen wordt het mogelijk om ook de uitvoering sneller plaats te laten vinden.

En met wie?

De Kamer van Koophandel wil nadrukkelijk niet alleen staan bij het benoemen en uitvoering geven aan projecten. Daartoe heeft zij, voor het maken van deze ontwikkelingsstrategie, gebruik gemaakt van de kennis van haar partners: VNO-NCW, LTO en MKB, regionale bedrijvenverenigingen VOWA, FBH, OFK en WBG, de vakorganisaties FNV, CNV, MHP, de Vereniging NoordWest 8 (NW8) en het Ontwikkelingsbedrijf Noordwest-Holland (ONHN).

Wat is er gedaan?

Om tot een gedegen ontwikkelingsstrategie te komen is de volgende werkwijze gevolgd: allereerst is gekeken naar de sterktes en zwaktes van de regio. Deze zijn naast een ruimtelijke analyse gelegd, om zo een goed beeld te krijgen van de knelpunten en kansen in de regio. Vervolgens is gekozen voor een drietal sterke regiospecifieke en onderscheidende sectoren, ofwel 'drivers'. Deze drivers zijn de regiospecifieke motoren achter de huidige en toekomstige (economische) groei van de regio: Agribusiness, Energie en Water, en Vrijtijdsindustrie.

Gekeken is aan welke doelen de drivers moeten voldoen om volledig tot hun recht te kunnen komen. Maar naast specifieke opgaven die per driver kunnen worden geformuleerd, moet Noordwest-Holland aan een aantal basiscondities voldoen. Zowel de basis-opgaven die voor de hele regio gelden als de specifieke driver-opgaven zijn gekoppeld aan een vijftal regionale vraagstukken die betrekking hebben op aspecten als economie en bereikbaarheid, klimaat, leefmilieu, kennis en innovatie, en onderwijs en arbeidsmarkt.

Wat is het resultaat?

Het resultaat is een Ontwikkelingsperspectief dat richting geeft en keuzes maakt om de positie van Noordwest-Holland te versterken. Maar, zoals het woord ontwikkeling al aangeeft is dit Ontwikkelingsperspectief geen blauwdruk. Het biedt een kader voor de lange termijn waarbinnen ook nieuwe initiatieven kunnen worden ingepast.

Met de keuze voor 'drivers' en het investeren in de hierbij behorende basiscondities zet Noordwest-Holland in op een duurzaam en hiermee toekomstbestendig onderscheidend ruimtelijk-economisch ontwikkelingsperspectief. Hierbij vanuit gaande dat duurzame welvaart tot stand komt wanneer economie, milieu, sociaal en menselijk kapitaal tegelijkertijd in kaart worden gebracht.

Het afgelopen jaar hebben wij met verschillende regionale partijen gewerkt aan de inkleuring van dit Ontwikkelingsperspectief en is een aantal gemeenschappelijke doelen en opgaven benoemd. Tenslotte hebben wij projecten in beeld gebracht die nodig zijn voor de realisatie van dit perspectief. Dit zijn ruimtelijke en niet-ruimtelijke projecten. In deze rapportage is slechts een klein gedeelte opgenomen uit het Uitvoeringsprogramma van de Kamer van Koophandel en ligt het accent op de ruimtelijke projecten. Het totale pakket aan projecten verschijnt in het Uitvoeringsprogramma dat de Kamer van Koophandel als bijlage bij dit rapport voegt. Daarin wordt ook beschreven welke partijen betrokken zullen zijn en wie een trekkende rol zal vervullen bij de uitvoering van de projecten.

Projecten die een bovenlokale samenwerking vereisen op (sub)-regionaal, provinciaal, of nationaal niveau zijn apart in beeld gebracht op de gebiedsopgavenkaart. Deze kaart bevat bouwstenen voor de provinciale structuurvisie die op dit moment wordt opgesteld. De probleemstelling en fasering verschillen per opgave.

Grofweg kan het volgende onderscheid worden gemaakt:

1. Behoud en versterking van de concurrentiepositie van de regio door publiek – publieke en publiek-private samenwerking op het gebied van uitvoeringsprogramma's en visieontwikkeling
2. Bovengemeentelijke planologische sturing

Het gaat om de volgende gebiedsopgaven:

1. Uitvoering van de Westfrisiaweg en aanpalende gebiedsopgaven
2. Planologische ruimte voor de ontwikkeling en versterking van de glasdriehoek: Agriport A7, herstructurering Alton en Grootslag
3. Planologische ruimte voor de productie -incl. assemblage en testen- van (offshore) windturbines
4. Bovengemeentelijk uitvoeringsprogramma regionale bedrijventerreinen;
5. Planologische ruimte voor lokale gemengde woonwerkterreinen vooral binnenstedelijk/binnendorps
6. Programma Sterke steden; verbetering subregionale samenwerking:
 - Hoorn (HES)
 - HAL
 - IJmeer (Amsterdam, Almere, Edam-Volendam, Waterland)
 - Purmerend en omgeving
 - Den Helder en omgeving.
7. Versterken huidige karakteristieken van de regio. Onderscheid is daarbij aangebracht in:
 - Kustzone
 - Noordkop
 - Midden
 - Zuid

Het gaat daarbij niet altijd om ontwikkeling, maar juist ook om het in stand houden van karakteristieke natuur- en landschappelijke waarden. Dus niet 'alles kan overal'.

Texel en kust

Noordkop

West Friesland

Laag Holland - Beemster

Voorwoord

Noordwest-Holland schurkt zich als aantrekkelijke en complementaire regio tegen de Noordvleugel van de Randstad. Enerzijds onlosmakelijk verbonden met de grootstedelijke economie aldaar (Schiphol, Zuidas, Amsterdamse haven), maar anderzijds kenmerkend eigen met zijn ruimte en krachtig functionerend bedrijfsleven.

Zoals gezegd, Noordwest-Holland ligt binnen de invloedssfeer van de Randstad, de economische motor van Nederland. Door te investeren in de ontwikkeling van onderscheidende ruimtelijke en economische kwaliteiten kan Noordwest-Holland een bijdrage leveren aan de internationale concurrentiekracht van Nederland en haar eigen unieke regionale positie en identiteit versterken.

In het Ontwikkelingsperspectief Noordwest-Holland formuleert het regionale bedrijfsleven opgaven voor de regio. Daaraan is gekoppeld een concreet uitvoeringsprogramma. Samen met de partners, gemeenten, de provincie en maatschappelijke organisaties wil de Kamer van Koophandel de komende jaren aan de hand van dit regionale ontwikkelingsperspectief en bijbehorend uitvoeringskader de noodzakelijke ontwikkelingen in gang zetten. De doelstelling is het ontwikkelen van de condities van een toekomstbestendige regio, waarbij er balans is tussen people, planet en profit.

Belangrijk bij het in gang zetten van de ontwikkelingen is om de opgaven die de verdere ontwikkeling mogelijk moet maken integraal te bezien. Opgaven worden sterker indien aspecten worden samengebracht. Het Ontwikkelingsperspectief en bijbehorend Uitvoeringsprogramma bieden een focus op 'de wensen van het bedrijfsleven' voor deze regio; een focus die tot nu toe ontbreekt, maar noodzakelijk is om de aansluiting met de Randstad en ontwikkelingen op wereldschaal niet te verliezen. Daarnaast is het Ontwikkelingsperspectief door de integrale benadering en het interactieve proces eveneens bedoeld als basis voor een breed gedragen toekomstbestendige ontwikkeling van de regio, waarbij begrippen als **samenwerking, over de grenzen heen kijken en keuzes durven maken** kernbegrippen zijn. Zonder deze komen we er niet. Met dit Ontwikkelingsperspectief maakt de Kamer van Koophandel duidelijk zichtbaar welke richting zij de komende jaren op wil.

Daarbij worden keuzes gemaakt, wordt aangegeven waar ontwikkelingen in het belang van economie noodzakelijk zijn, maar ook wordt duidelijk aangegeven dat de unieke kwaliteit van de omgeving i.c. natuurwaarden en open landschap onaangetast dienen te blijven.

Alfred de Jong

Voorzitter Kamer van Koophandel Noordwest-Holland.

1. Versterking van de economie en de bereikbaarheid
2. Anticiperen op klimaatverandering
3. Investeren in de kwaliteit van het leefmilieu
4. Vergroting van kennis en innovatie
5. Verbeteren van de kwaliteit van het onderwijs en de aansluiting op de arbeidsmarkt

1 Aanleiding en doelstelling

In dit hoofdstuk wordt de aanleiding voor het opstellen van het Ontwikkelingsperspectief beschreven. Dat gebeurt door het formuleren van de doelstellingen en een vijftal vraagstukken.

1.1 Aanleiding

De regio Noordwest-Holland ligt in de invloedssfeer van de Randstad. In het *Urgentieprogramma Randstad* dat door het Rijk in 2007 is opgesteld wordt een aantal urgente vraagstukken voor de Randstad beschreven. Om deze vraagstukken daadwerkelijk aan te pakken en in te zetten op een sterke en duurzame regio is het van groot belang dat het regionale denken de komende jaren wordt versterkt. Met de introductie van het beleid van ontwikkelingsplanologie in de Nota Ruimte wordt van private partijen en maatschappelijke organisaties verwacht dat zij méér doen dan uitvoering alleen. Ontwikkelingsgerichte visievorming door (coalities) van publieke en private en maatschappelijke partijen is belangrijk om er voor te zorgen dat beleidsdoelen niet alleen worden geformuleerd, maar dat deze ook daadwerkelijk worden gerealiseerd. Deze vorm van samenwerken wordt ook wel gebiedsontwikkeling genoemd. Gebiedsontwikkeling als werkwijze kan bij het versterken van het regionale denken en het formuleren en oplossen van regionale vraagstukken als effectief middel worden ingezet.

De rol van de provincie is in dit proces cruciaal. De directe aanleiding voor het opstellen van voorliggend Ontwikkelingsperspectief is om als Kamer van Koophandel enerzijds door middel van profilering de kansen voor de regio scherp te krijgen, en anderzijds concrete bouwstenen aan te leveren voor de Structuurvisie die de provincie Noord-Holland in 2008 zal opstellen.

De Kamer van Koophandel Noordwest-Holland heeft de TU Delft - praktijkstoel gebiedsontwikkeling - gevraagd haar te ondersteunen in het traject van het opstellen van het Ontwikkelingsperspectief. De praktijkstoel heeft bij monde van praktijkhoogleraar Friso de Zeeuw aangegeven graag een bijdrage te leveren aan een ontwikkelingsperspectief voor de regio, met bijbehorende uitvoeringsparagraaf. Dit perspectief richt zich op het gebied van de provincie Noord-Holland ten noorden van het Noordzeekanaal, zonder Zaanstad en IJmond.

De Kamer maakt deel uit van de Vereniging NoordWest 8 (NW8). De missie van de vereniging is "het realiseren van een complete leefomgeving in Noordwest-Holland, waarin een goede balans is tussen wonen, werken, vervoeren en recreëren (NW8, 2005)". Het afgelopen jaar heeft de Kamer daarom ook nadrukkelijk samengewerkt met zowel haar partners (te weten VNO-NCW, LTO en MKB) als met NW8. Een actuele ontwikkeling in de regio is de recente oprichting van een ontwikkelingsbedrijf

door de provincie Noord-Holland (ONHN). De Kamer van Koophandel Noordwest-Holland is aandeelhouder in deze N.V. en ziet het ontwikkelingsbedrijf als belangrijke motor voor een ontwikkelingsgerichte werkwijze in de regio.

Kortom, de Kamer wil de komende jaren een rol spelen als initiërende partij in het debat over de ontwikkelingsrichting van de regio, waarbij het daadwerkelijk tot uitvoering brengen van cruciale projecten in haar ogen centraal zou moeten staan. Het opstellen van het Ontwikkelingsperspectief en bijbehorend uitvoeringsprogramma is hierin de eerste stap. Het concretiseren van afspraken over investeringen van zowel provincie en gemeenten als private partijen, is de volgende stap. Zoals het woord ontwikkeling al aangeeft is dit Ontwikkelingsperspectief geen blauwdruk. Het biedt een kader voor de lange termijn waarbinnen nieuwe initiatieven kunnen worden ingepast.

1.2 Doelstellingen

Het Ontwikkelingsperspectief kent een drietal doelstellingen:

*1. Het maken van **een toekomstbestendige regio**.*

Om het huidige welvaartsniveau op peil te houden en te versterken is een breder welvaartsbegrip nodig. Het stabiliseren of doen groeien van de totale productie van diensten en goederen levert geen garantie voor toekomstige welvaartstijging, daarvoor zal tegelijkertijd ook bijvoorbeeld in onderwijs, energie, innovatie en duurzaamheid geïnvesteerd moeten worden. Volgens het kabinet kunnen welvaart en duurzaamheid het beste aan de hand van vier onderwerpen in kaart worden gebracht: economie, milieu, sociaal en menselijk kapitaal.

*2. Het ontwikkelen van **een ‘inhoudelijke kader’ voor zowel de korte- als lange termijnopgaven**.*

Dit kader dient als houvast voor de regionale samenwerking en het maken van keuzes in de activiteiten van de Kamer. Om de regio nu en in de toekomst sterk te houden is het belangrijk om te kiezen voor een onderscheidend regionaal profiel.

*3. Regionale **samenwerking mobiliseren en versterken**.*

De ambitie om tot een duurzame en toekomstbestendige regio te komen betekent dat met alle betrokken partijen samen regionale prioriteiten voor de komende jaren moeten worden vastgesteld. Regionale samenwerking is noodzakelijk om een gemeenschappelijk inhoudelijk kader op te zetten dat aansluit bij actuele en urgente maatschappelijke vraagstukken.

1.3 Afwegingskader: vijf belangrijke vraagstukken

Om deze doelstellingen te bereiken en de plannen en projecten die in Noordwest-Holland in uitvoering zijn of op stapel liggen te kunnen beoordelen, is een helder afwegingskader noodzakelijk. De nabijheid van de Randstad is van invloed op de (economische) ontwikkeling van de regio Noordwest-Holland. Daarom is gekozen voor een afwegingskader dat aansluit bij de kwesties die in de Randstad spelen. De

startnotitie *Strategische Agenda Randstad 2040* (VROM, 2007) schetst - in aansluiting op de Nota Ruimte en als onderdeel van het Urgentieprogramma voor de Randstad - drie belangrijke kwesties die aangepakt moeten worden om de ambitie van een duurzame en concurrerende Europese topregio te creëren. Zoals uit de beschikbare rapportages voor Noordwest-Holland blijkt zijn dat eveneens onderwerpen die hoog op de agenda van Noordwest-Holland staan. Daarbij worden de volgende onderwerpen onderscheiden:

1. **Economie en bereikbaarheid:** ruimtelijke ontwikkelingen moeten optimaal op elkaar worden afgestemd om het verkeer- en vervoerssysteem structureel en innovatief te verbeteren en ruimtelijke randvoorwaarden te scheppen voor economisch hoogwaardige activiteiten.

2. **Klimaat:** het scheppen van een klimaatbestendige en veilige delta moet veiligheid tegen overstromingen vanuit zee, meren en rivieren garanderen.

3. **Leefmilieu:** het verbeteren van de kwaliteit van leven en het tot stand brengen van een goed woon-, werk- en leefklimaat betekent aanwezigheid van voldoende woningen, een diversiteit van woonmilieus, toegankelijke groengebieden nabij de steden en aandacht voor integratie van bevolkingsgroepen.

Bovengenoemde kwesties worden in de regio (h)erkend: zowel op basis van de onderzoeksrapporten over Noordwest-Holland als in de door ons gevoerde gesprekken met sleutelfiguren in de regio wordt de urgentie van deze kwesties bevestigd. Vanuit de regio is bovendien een tweetal kwesties toegevoegd, te weten:

4. **Kennis en innovatie.** Om de regionale economie blijvend te stimuleren zijn investeringen in kennis en innovatie belangrijk voor een betere prestatie en presentatie van de regio. De concurrentiepositie kan slechts behouden of verbeterd worden wanneer de regio zich aan de top van vernieuwingsontwikkelingen bevindt.

5. **Arbeidsmarkt en onderwijs.** Er is in principe voldoende aanbod van onderwijs in de regio, maar de *kwaliteit* van het onderwijs – en dan vooral de aansluiting op de wensen vanuit de regionale arbeidsmarkt - laat te wensen over. Met als gevolg een sterke *braindrain* (vertrek van kennis): wie eenmaal de regio verlaat om elders te gaan studeren of werken, keert zelden terug.

Deze vijf kwesties vormen de context van de doelstellingen van dit Ontwikkelingsperspectief.

1.4 Verantwoording

De belangrijkste onderleggers voor dit Ontwikkelingsperspectief zijn de hierboven genoemde startnotitie, het *Ontwikkelingsbeeld Noord-Holland Noord* van de provincie (2004), de visie van NW8 (2006), het rapport *Kijk op Noordwest-Holland* van ETIN adviseurs (2007) en *Vergrijzing en ontgroening van de beroepsbevolking* door Research voor Beleid (2006). Een bijzondere vermelding verdient de rapportage *Naar een beter toeristisch product in Noordwest-Holland* van LAGroup. Dit rapport, dat in november 2007 is verschenen, is de basis voor de in dit Ontwikkelingsperspectief uitgewerkte onderdeel 'Vrijtijdsindustrie'.

Daarnaast is een aantal bijeenkomsten georganiseerd met experts, lokale bestuurders en vertegenwoordigers van het maatschappelijke middenveld in de regio. Aanvullend zijn interviews gehouden met een aantal regionale sleutelfiguren. Ook deze bijeenkomsten en interviews hebben belangrijke input geleverd voor het uiteindelijke resultaat. Een overzicht van de geïnterviewde personen en de relevante literatuur en bronnen vindt u in de bijlage.

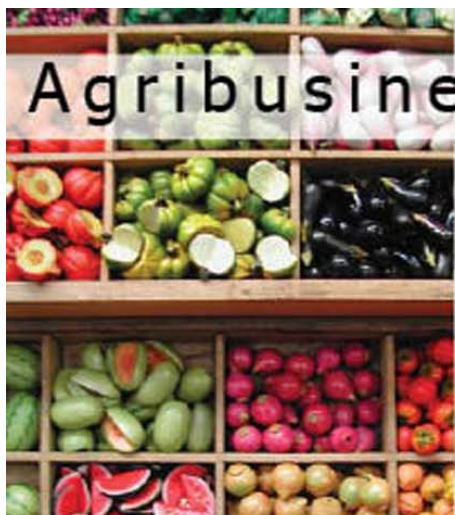
1.5 Kortom

In dit hoofdstuk is de opgave voor dit Ontwikkelingsperspectief beschreven. Het perspectief kent een drietal doelstellingen: allereerst een toekomstbestendige regio creëren. Daarnaast biedt het Ontwikkelingsperspectief een inhoudelijk kader om zowel korte- als lange termijnopgaven weloverwogen te kunnen afwegen. Ten derde heeft het Ontwikkelingsperspectief tot doel om de regionale samenwerking te mobiliseren en te versterken, omdat de opgaven van vandaag de dag niet meer om een eendimensionale aanpak vragen, maar integraliteit geen wens maar noodzaak is. Gerelateerd aan de doelstellingen is een afwegingskader opgesteld, waarmee de keuzes voor het Ontwikkelingsperspectief en de daaruit voortvloeiende projecten scherper in beeld kunnen worden gekregen, dat zijn:

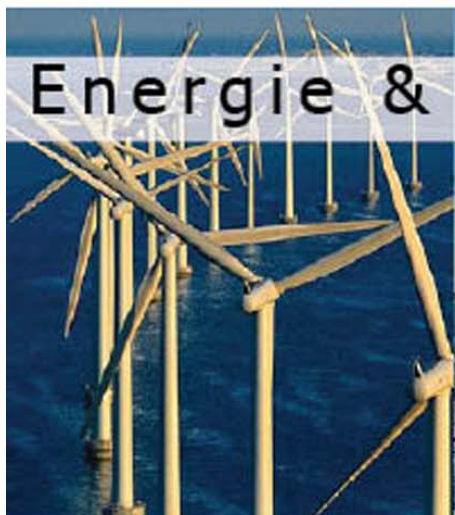
1. Economie en bereikbaarheid
2. Klimaat
3. Leefmilieu
4. Kennis en innovatie
5. Arbeidsmarkt en onderwijs

In het volgende hoofdstuk zal worden ingegaan op de werkwijze waarmee het Ontwikkelingsperspectief tot stand is gekomen.

Agribusiness

Energie & water

Vrijetijds industrie

2 Gevolgde werkwijze

Het afgelopen jaar is door de TU Delft gezamenlijk met de Kamer van Koophandel en haar partners gewerkt aan voorliggend document. In dit hoofdstuk wordt de werkwijze beschreven. Onderdeel van deze werkwijze was het in praktijk brengen van wetenschappelijke kennis (KennisCoCreatie). Op basis van beschikbare documenten, praktijkkennis uit de regio en wetenschappelijke kennis is een analyse van de regio gemaakt. In dit hoofdstuk wordt dit analytische proces beschreven, het resultaat van de analyse komen aan de orde in hoofdstuk 3.

2.1 KennisCoCreatie

Binnen de wetenschap kunnen de volgende vormen van onderzoek worden onderscheiden:

- fundamenteel onderzoek (wetenschap en praktijk staan los van elkaar)
- toegepast onderzoek (samenwerking tussen wetenschap en praktijk)
- KennisCoCreatie (coproductie)

Voorliggend onderzoek betreft een voorbeeld van KennisCoCreatie, een methode die is ontwikkeld door de Raad voor Ruimtelijk, Milieu- en Natuuronderzoek (RMNO) en beschreven in de rapportage *KennisCoCreatie, samenspel tussen wetenschap en praktijk* (2007). Praktijk en wetenschap zijn in dit geval beide actief op zoek naar de beste manier om complexe veranderingsprocessen vorm te geven en te begeleiden. Wetenschappelijke kennis maakt onderdeel uit van het gezamenlijke oplossingsproces en omgekeerd maakt het proces onderdeel uit van wetenschappelijke kennisontwikkeling. Kennis, communicatie en handelen zijn bij deze werkwijze onlosmakelijk met elkaar verbonden.

Voor het Ontwikkelingsperspectief is gebruik gemaakt van de volgende wetenschappelijke kennisdomeinen, die hieronder puntsgewijs wordt toegelicht:

- gebiedsontwikkeling als werkwijze
- organiserend vermogen
- kenniseconomie
- clusterconcept

In een gezamenlijk proces van de TU Delft, de Kamer, experts en regionale stakeholders is op verschillende momenten de wetenschappelijke kennis gekoppeld aan regionale en lokale opgaven. Tijdens de diverse bijeenkomsten met de verschillende doelgroepen zijn de resultaten getoetst en verder aangescherpt. De wetenschappelijke doelstelling is het ontwikkelen van een methodiek en een evaluatie van het gevolgde proces op specifieke aspecten zoals het betrekken van actoren, het creëren van draagvalk en het verbinden van inhoud met proces.

2.2 Wetenschappelijke kennis

Gebiedsontwikkeling

Sinds het eind van de jaren negentig is er op een groot aantal beleidsterreinen sprake van 'een terugtrekkende overheid'. Binnen de ruimtelijke ordening is gebiedsontwikkeling een antwoord op dit proces. Gebiedsontwikkeling staat voor het ruimtelijk ontwikkelen van gebieden in een samenwerking tussen overheid, private partijen en overige betrokkenen zoals maatschappelijke organisaties en burgers.

In zijn publicatie *De engel uit het marmer* beschrijft hoogleraar gebiedsontwikkeling Friso de Zeeuw de veranderingen in de verhouding tussen overheid en markt, die sterker en structureel zijn geworden. Er kan volgens hem gesproken worden van een 'stille revolutie' die zich de afgelopen decennia heeft voltrokken. De overheidssubsidies in de woningbouw zullen niet meer terugkomen en de overheidsinvesteringen in publieke voorzieningen - zoals infrastructuur en groen - bereiken hun 'klassieke' niveau niet meer. Bovendien heeft de bezinning op wat de taak van overheid zou moeten zijn en wat de taak van de markt, een bredere en diepere dimensie gekregen dan alleen de 'kwestie van het geld'. De tendens bij ruimtelijke ontwikkelingen en investeringen is: meer overlaten aan marktpartijen en een andere rol en opstelling van de overheid. 'Ontwikkelingsplanologie' en 'gebiedsontwikkeling' gaan uit van deze veranderende rollen, als typering van een gewenste werkwijze.

Regie

Vóór de jaren negentig was gedetailleerde sturing vanuit de overheid vanzelfsprekend, zeker bij de ontwikkeling van uitleggebieden van grotere gemeenten. Bij binnenstedelijke projecten met een gemengd programma en in kleinere gemeenten kwam meer variatie in regievoering voor. De aangegeven veranderingen in de jaren negentig hebben geleid tot een verschuiving richting marktpartijen en tot meer betrokkenheid van marktpartijen aan de voorkant van het proces, dus bij de visie- en planvorming.

Naast marktpartijen zijn er tal van andere organisaties, bedrijven en burgers die in toenemende mate willen investeren in ruimtelijke ontwikkelingsprojecten. Waarover de overheid nu eigenlijk moet gaan, en welke zaken beter aan marktpartijen en anderen overgelaten kunnen worden, daarover heerst onduidelijkheid. Publieke belangen zijn bovendien niet neutraal of objectief vaststelbaar; er zit altijd een politiek element in en kunnen naar tijd, plaats en type gebiedsopgave verschillen.

Bij gebiedsontwikkeling is ambitie een noodzakelijk bestanddeel. Maar aan sturing en regie gaat het formuleren van een ambitieniveau vooraf. Een door partijen gedeelde ambitie geeft energie en binding. Maar: het vasthouden van een ambitieniveau is onmogelijk als er geen keuzes worden gemaakt. Ook het niet willen of kunnen kiezen voor een haalbare ambitie veroorzaakt stagnatie en frustratie.

Schaal en samenwerking

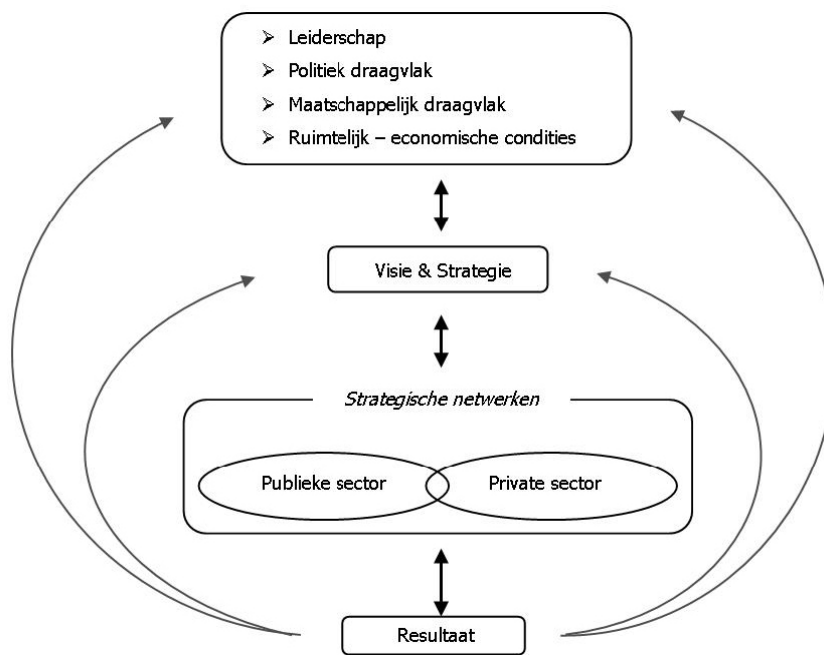
De schaal van gebiedsontwikkeling overschrijdt steeds vaker het schaalniveau van een gemeente, omdat de plangrenzen de gemeentegrenzen overschrijden of omdat het belang van de opgave het gemeentebelang overstijgt. Dit betekent betrokkenheid van meerdere gemeenten, de provincie en/of de rijksoverheid. Een adagium in de gebiedsontwikkeling is dat de overheidsbestuurders het 'publieke huis op orde' moeten brengen alvorens zij private partijen opzoeken. Dit houdt in dat de verschillende overheden eerst onderling tot overeenstemming zullen moeten komen. Goede voorbeelden van effectieve regionale samenwerking, waaraan ook de rijksoverheid en de provincies zich committeren, zijn te vinden in de Drechtsteden, Parkstad Limburg, de Stedendriehoek en Assen-Groningen. De ontwikkeling in deze gebieden kenmerkt zich door een sterk 'organiserend vermogen'.

Organiserend vermogen

Hoe kunnen regio's goed inspelen op veranderingen in de omgeving? Stakeholder-analyses worden hierbij steeds belangrijker. Op basis van een stakeholder-analyse, het realiseren van maatschappelijk en politiek draagvlak en publiekprivate samenwerkingsvormen kan het organiserend vermogen in een regio worden verbeterd, wat de 'performance' (prestatie) van de regio versterkt.

Belangrijk is om de ontwikkelingen op de verschillende schaalniveaus beter op elkaar af te stemmen. Maar ook om de verschillende beleidssectoren als wonen, werken, infrastructuur en bereikbaarheid, onderwijs beter op elkaar te laten aansluiten. Dat kan bereikt worden door niet sectoraal, vanuit iedere beleidssector op zich, maar *integraal* de opgaven te bezien.

Leo van den Berg, hoogleraar aan de Erasmus Universiteit in Rotterdam, heeft de werkwijze van 'organiserend vermogen' ontwikkeld. Dit concept geeft aan hoe visie en strategie vorming op regioniveau zich verhouden tot de samenwerking tussen publieke en private actoren. Hierbij onderscheid hij de volgende cruciale factoren:

Figuur 1: het organiseren van capaciteit, theoretisch model
Bron: Van den Berg, Braun, Van der Meer 1997

De methode van organiserend vermogen richt zich vooral op het schaalniveau van de regio en de stad, maar is ook van toepassing op gebiedsniveau. Dit gebiedsniveau onderscheidt zich van andere schaalniveaus doordat er kansen ontstaan door samenhang in de ontwikkeling van opstallen en de omgeving (Daamen, 2005). Concrete afspraken tussen publiek en privaat komen volgens Daamen op dit schaalniveau tot stand. Maatschappelijke doelstellingen vanuit beleidssectoren als ruimtelijke ordening, veiligheid en milieu moeten hier worden afgestemd op de commerciële doelstellingen van het bedrijfsleven.

Concluderend valt te stellen dat regio's steeds vaker zelfstandig (zonder grote rijkssubsidies) richting moeten geven aan ruimtelijke ontwikkelingen

Kenniseconomie

Nu veel productie zich aan het verplaatsen is naar landen waar de productiekosten lager liggen dan in Nederland, wordt het toevoegen van waarde steeds belangrijker. Kennis is een middel om waarde te kunnen toevoegen aan een product. In toenemende mate is de economie meer gericht op het vergaren van kennis, het bewerken van kennis en het handelen in kennis. Nederland is een handelsnatie, wat betekent dat de wereldwijde handel van goederen lang geleden al plaatsvond. Vandaag de dag komt de 'handel' in kennis daar bij. Deze kenniseconomie, die meer is gericht op diensten en het verspreiden en handelen van kennis, stelt eisen aan het opleidings- en vaardigheidsniveau van de medewerkers. Anders gezegd: de kwaliteit van het onderwijs is direct bepalend voor de mate van economische groei. Studies

wijzen uit dat het stimuleren van het zoveel mogelijk genieten van hoger onderwijs het meeste effect heeft op economische groei (CPB, 2007). Daarbij gaat het om innoveren, niet om imiteren. Om te kunnen innoveren is een hoog kennisniveau en het up-to-date houden van dat kennisniveau essentieel.

De opbouw van kennis hoeft uiteraard niet alleen uit het onderwijs te komen, juist in bedrijven en instellingen zal kennisontwikkeling op de dagelijkse werkvloer plaats moeten vinden. Succesvol ondernemerschap kenmerkt zich door voortdurende innovatie en kennisopbouw. Daarnaast stimuleert concurrentie het ondernemerschap sterk; ondernemers worden geprikkeld om voortdurend vernieuwend bezig te zijn (CPB, 2007).

Mede door deze ontwikkelingen neemt de concurrentie tussen regio's toe. Zoals van den Berg e.a. in hun studie uit 1999 'De Aantrekkelijke Stad' al aangaven zullen zachte locatiefactoren, meer dan harde factoren zoals geografische ligging en bereikbaarheid in toenemende mate de aantrekkelijkheid van regio's voor bewoners en bedrijven bepalen. Zachte factoren die van den Berg noemt zijn de kwaliteit van de leefomgeving, de diversiteit en kwaliteit van culturele voorzieningen en vrijetijdsvoorzieningen en het imago van een bepaalde locatie. In lijn met deze trend zullen steeds meer regio's zich richten op het aantrekken en vasthouden van kenniswerkers. Volgens van den Berg en Richard Florida –de creatieve economiegoeroe uit de Verenigde Staten- is de sleutelfactor voor het aantrekken en vasthouden van kenniswerkers de 'kwaliteit van leven', ook wel vertaald als 'quality of place'. Kenmerken van deze 'quality of place' zijn naast de eerder genoemde zachte factoren ondermeer diversiteit in mensen, de kwaliteit van de openbare ruimte en toegankelijkheid.

Clusterconcept

Door globalisering van de economie wordt het voor steden en regio's steeds belangrijker om zich sterker te onderscheiden. Een concept dat hier op anticipeert, is het clusterconcept van de geograaf Michael Porter uit Amerika.

Economische clusters zijn bedrijven uit verschillende bedrijfstakken die samenwerken, met als doel meer te kunnen bereiken dan als zij alleen zouden opereren. Hierbij is het voor alle betrokken bedrijven belangrijk om voordelen te behalen uit de samenwerking of clustering. Een voorbeeld van clustervorming is te zien in de toenemende integratie van middenstand en leisure. Mommaas beschrijft in *De vrijetijdsindustrie in stad en land* (2000) hoe winkels en ontspanning elkaar kunnen ondersteunen, door faciliteiten te delen of samen te adverteren en klanten te trekken. Het idee hierbij is dat de leisurefuncties er voor zorgen dat potentiële klanten van de winkels langer blijven en daardoor mogelijk meer geld uitgeven in de winkels.

Het concept van de vorming van clusters houdt in dat bedrijven en instellingen die met elkaar verbonden zijn, ook geografisch bij elkaar in de (regionale) omgeving zijn

gevestigd. Volgens de theorie van Porter ontstaan clusters van gespecialiseerde bedrijven op locaties genoeg middelen en competenties aanwezig zijn.

Hierdoor ontstaat een locatie die een sterke positie kan krijgen in een economische bedrijfstak. Belangrijk is dat een cluster daarmee ook een duurzaam concurrentievoordeel kan hebben op anderen bedrijven. Naast economische voordelen levert een cluster volgens Porter nog meer op, namelijk dat bedrijven gestimuleerd worden om de concurrentie te bevorderen. Porter onderscheidt daarin drie belangrijke processen:

- de productiviteit van bedrijven binnen een cluster kan omhoog gaan
- innovatie binnen bedrijven wordt gestimuleerd om concurrentie hoog te houden
- er kunnen tegelijkertijd ook nieuwe ondernemingen ontstaan door innovatie en productieverhoging

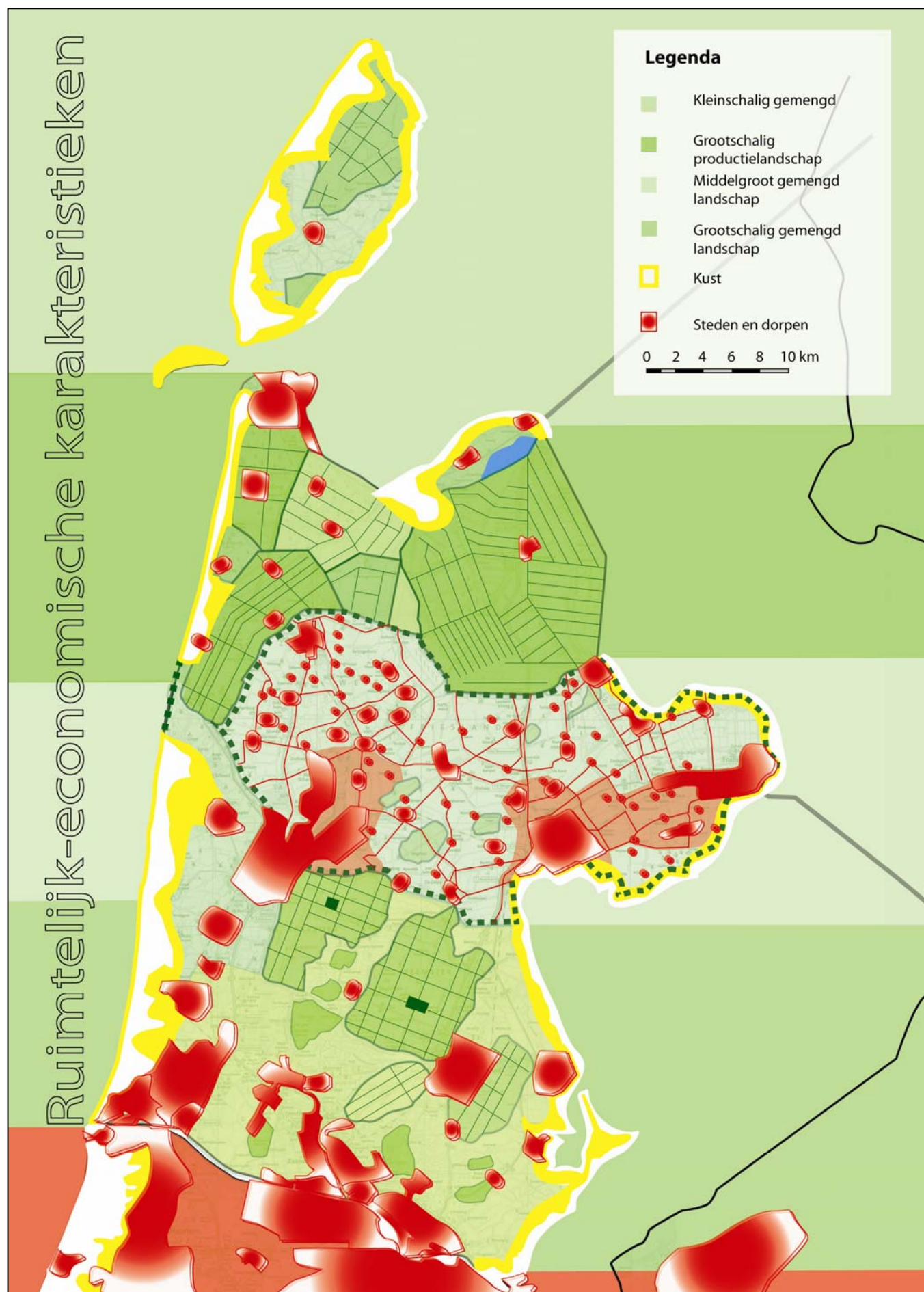
Al met al levert een cluster uitgebreide voordelen op, voor zowel individuele bedrijven als voor een regio. Immers: de kracht van een regio wordt versterkt door de aanwezigheid van een cluster. Clustervorming hoeft daarbij niet per definitie plaats te vinden tussen alleen bedrijven: ook overheden, onderwijs- en onderzoeksinstanties en non-profitorganisaties kunnen deel uitmaken van een cluster. Ook is het mogelijk dat gelijksoortige bedrijven een cluster vormen om zo schaalvoordelen te behalen (een goed voorbeeld hiervan is de meubelboulevard).

Ondanks de praktijkervaring is er gerichte kritiek gekomen op het clusterconcept (RPB, 2007). De kritiek richt zich vooral op het ontbreken van een 1-op1-relatie tussen economische groei in een regio en de vorming van clusters. Dat heeft onder meer te maken met het schaalniveau: het schaalniveau van de kenniseconomie varieert en de relaties tussen bedrijven in de kenniseconomie beperken zich niet tot de eigen 'regio'. Het succes van veel clusters wordt bepaald door unieke omstandigheden, wat uiteraard geen garantie voor succes is in andere regio's. Het clusterconcept kan bovendien niet van bovenaf en louter door een publieke partij 'gedropt' worden. Atzema en Visser vinden dat een verscheidenheid aan mogelijkheden noodzakelijk is om economische groei te stimuleren; innovatie kan meer opleveren dan het louter clusteren van bedrijven en instellingen (Atzema en Visser, 2007). Daarbij moet innovatie als middel wel goed tegen het licht gehouden worden; belangrijk is om zicht te krijgen op wat de mogelijke knelpunten zijn bij innovatie, en waardoor bijvoorbeeld lokale bedrijven nog niet in contact zijn getreden met (lokale) bedrijven die wereldwijd opereren, terwijl zij wellicht veel aan elkaar kunnen hebben, met de economische voordelen van dien. Ook het RPB benadrukt dat er wel degelijk methoden zijn om de ontwikkeling van de economie te stimuleren, vanuit een lokaal perspectief, en niet door de overheid alleen. Lokale overheden en marktpartijen kennen de lokale omstandigheden beter: omstandigheden die sterk kunnen verschillen. Clusters en spin-offs zijn vaak lokaal ingebed.

2.3 Kortom

In dit hoofdstuk is de gevolgde werkwijze om tot een gedegen en gedragen Ontwikkelingsperspectief te komen beschreven. Hiervoor is gebruik gemaakt van KennisCoCreatie die uitgaat van coproductie van wetenschappelijke kennis als bijdrage aan het oplossingsproces, en omgekeerd. Bij het opstellen van dit Ontwikkelingsperspectief is de KennisCoCreatie methode toegepast: wetenschappelijke kennis over gebiedsontwikkeling en praktijkinformatie uit de regio zijn in dit onderzoek samengebracht. Regie en schaal spelen een steeds belangrijkere rol bij de uitvoering van (ruimtelijke) projecten. Maar organiserend vermogen en schaalvergroting kunnen enkel betekenis krijgen als specifieke kennis op locale niveau bekend is bij de opstellers van een programma. Het concept organiserend vermogen illustreert het belang van leiderschap, en politiek en maatschappelijk draagvlak, gekoppeld aan een gemeenschappelijke visie. Het begrip van de kenniseconomie laat zien dat de concurrentie tussen regio's toeneemt; regio's zullen steeds vaker zelfstandig (zonder grote rijkssubsidies) richting moeten geven aan ruimtelijke ontwikkelingen. Dit is niet alleen een taak van de provincie, maar zal moeten gebeuren in samenspraak tussen actoren. De betrokkenheid van deze actoren betekent automatisch dat ook gezocht moet worden naar concrete projecten, waar de betrokkenen zich in kunnen herkennen. Het clusterconcept kan helpen om de sterktes van economische sectoren in de regio op te sporen, en te versterken. Er is echter geen generiek recept te geven voor economisch succes; maatwerk blijft vereist.

Ruimtelijk-economische karakteristieken

3 Regionale analyse

In hoofdstuk 1 is een vijftal vragen benoemd waar de regio een antwoord op zal moeten formuleren. In dit hoofdstuk worden die regionale vraagstukken aangescherpt door middel van een analyse van de huidige samenwerking in de regio, een SWOT-analyse van de regio: een specifieke analyse van de ruimtelijk-economische karakteristieken en een overzicht van de economisch sterke sectoren. Het hoofdstuk sluit af met een conclusie en de samenvatting van een aantal regionale vraagstukken.

3.1. Samenwerking

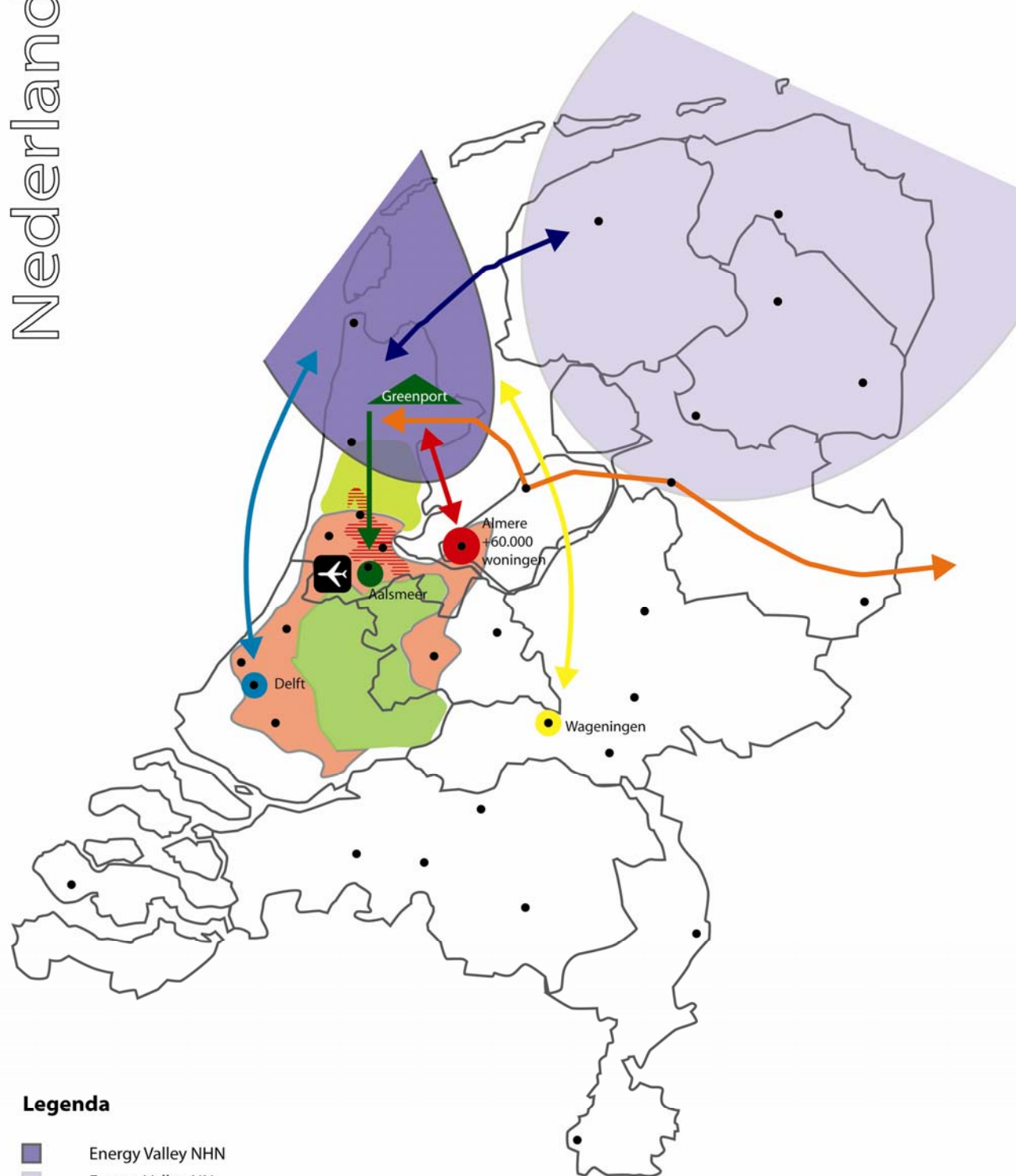
De werkwijze van gebiedsontwikkeling overstijgt steeds vaker de schaal van een enkele gemeente. Publiek- publieke (sub) regionale samenwerking wordt voor een succesvol ruimtelijk beleid dan ook steeds belangrijker. Daarnaast vragen voorliggende vraagstukken om een integrale benadering waarbij verschillende deelopgaven aan elkaar gekoppeld worden, waardoor sprake is van multifunctionele gebiedsopgaven.

De regio Noordwest-Holland kent hierin geen sterke traditie. Zo wil iedere gemeente graag zijn eigen bedrijventerrein en worden woningbouwopgaven veelal nog los gezien van de vraag naar kleinschalige bedrijfsruimtes of water- natuuropgaven. Op korte afstand beconcurreren gemeenten elkaar. Wil de regio haar aantrekkingskracht en economische positie behouden zal hierin een omslag moeten komen. Zonder deze (sub) regionale samenwerking zal de ruimte in de regio verder versnipperen, de bereikbaarheid verslechteren, de kwaliteit van het leefmilieu verder achteruitgaan en de concurrentiepositie verslechteren. Voorbeelden van effectieve regionale samenwerking zijn te vinden in Groningen – Assen, de Drechtsteden en bijvoorbeeld Parkstad Limburg. Door een sterk organiserend vermogen slagen deze regio's erin om doormiddel van gezamenlijke prioriteiten ook daadwerkelijk tot een integrale uitvoering van projecten te komen.

Bovenstaande voorbeelden maken duidelijk dat het niet altijd gaat om samenwerking op de schaal van de provincie, maar veeleer om een aantal samenhangende gebieden en bijbehorende opgaven binnen de provincie. Voor Noordwest-Holland gaat het hierbij zowel om samenwerking op het terrein van stedelijke opgaven als om voorliggende opgaven in het landelijke gebied.

Naast de intergemeentelijke samenwerking vraagt de samenwerking tussen overheden en het bedrijfsleven en maatschappelijke organisaties en instellingen versterking. Te vaak staan partijen nog tegenover elkaar, wat de uitvoering vertraagt. Ook hier is een omslag in het denken noodzakelijk, waarbij er meer aandacht komt voor het denken in 'arrangementen' waarin verschillende belangen en bijbehorende financiering aan elkaar gekoppeld worden. In een netwerksamenwerking zijn effectieve (gelegenheids)coalities doorslaggevend voor het slagen van projecten. Afhankelijk van omvang, inhoud en fase van de opgave kan de regie hiervoor zowel bij publieke, private als maatschappelijke organisaties liggen.

Nederland

Legenda

- Energy Valley NHN
- Energy Valley NN
- Westfriisiaweg-Lelystad-Zwolle-Duitsland
- Wisselwerking Almere: woningbouwopgave
- Bloemenveiling Aalsmeer + greenport driehoek: Alton - Grootslag - Agriport
- Kenniscentrum Delft: water
- Kenniscentrum Wageningen: food
- Randstad + Groen Hart
- Laag Holland

0 50 km

3.2 SWOT-analyse

Bij de start van het proces is met behulp van de SWOT-methode een SWOT-analyse opgesteld (SWOT staat voor: Strong-Weak-Opportunities-Threats). De analyse geeft inzicht in de sterke en zwakke kanten van de regio Noordwest-Holland. Deze SWOT-analyse is tijdens een aantal themabijeenkomsten voorgelegd aan deskundigen uit het veld van economie, bedrijfsleven, natuur- en landschapsbeheer, landbouw en detailhandel. Daarbij is de SWOT-analyse besproken en van commentaar voorzien.

In onderstaand schema is de mening van de deskundigen weergegeven:

Uit de SWOT-analyse komt onder meer naar voren dat deze regio veel te bieden heeft als het gaat om rust en ruimte en een kwalitatief hoogwaardig landschap en natuurgebieden, maar dat dit eveneens een bedreiging kan vormen indien de regio gezien wordt als dumpplaats van activiteiten die de stadsregio Amsterdam liever niet heeft. Daarnaast is de schaalvergroting van bedrijven en instellingen op meerdere vlakken bedreigend: ruimtelijk leidt het tot versnippering van het kwetsbare, kleinschalige landschap en tot verdere afkalving van het voorzieningenniveau op het platteland. De leefbaarheid en leefkwaliteit van het platteland staat daardoor onder druk. Uiteraard wordt de waterproblematiek gezien als een bedreiging, maar eveneens als kans om integraal te benaderen. Daartegenover staat dat gemeentes nu veelal geneigd zijn het waterprobleem lokaal te benaderen. In ieder geval leidt bestuurlijke versnippering in Noordwest-Holland niet tot slagvaardig optreden. Noordwest-Holland kent een zekere mate van diversiteit van ondernemingen, maar

het eilandgedrag is groot; iedereen blijft vaak zitten waar hij zit, zowel fysiek als in het delen van kennis. Daardoor worden kansen op economische groei gemist. Tenslotte kan opgemerkt worden dat door het ontbreken van een krachtige (groot-)stedelijke concentratie en een diverse multiculturele bevolking er een onvoldoende innovatief klimaat aanwezig is.

3.3 Analyse van ruimtelijk-economische karakteristieken

Op basis van de combinatie van landschappelijke karakteristieken, economische en stedelijke dynamiek is Noordwest-Holland te definiëren als een regio met drie onderscheidende gebieden met ieder hun eigen waarde en gebruik (zie de kaart 'Ruimtelijk-economische karakteristieken')

In het noorden (met uitzondering van Texel en de kust) ligt de nadruk op bollenteelt, akkerbouw en melkveehouderij en het glastuinbouwcluster Agriport. In het middengedeelte liggen veel kleine plaatsen en is het landschap kleinschaliger en afwisselender. In het zuiden, waar ondermeer Laag Holland deel van uitmaakt, is sprake van een oud, in cultuurhistorisch opzicht waardevol landschap met recreatieve waarde, dat echter onder zware druk staat door stedelijke overloop vanuit de Randstad.

De kust (zowel de Noordzee als de IJsselmeerkust) en Texel onderscheiden zich door het accent op recreatie en toerisme. Texel profileert zich hierbij in toenemende mate als eiland met aandacht voor duurzame ontwikkeling. Deze ruimtelijke indeling zal een belangrijke rol moeten gaan spelen bij het afwegen van de keuzes die gemaakt moeten worden in de ontwikkeling van Noordwest-Holland.

3.4 Overzicht van economisch sterke sectoren

Om goed inzicht te krijgen welke economische sectoren in Noordwest-Holland kansrijk zijn is gebruik gemaakt van een aantal onderzoeksrapporten waarin de economische basis van Noordwest-Holland is onderzocht, zoals *Wensen van het bedrijfsleven in Noordwest-Holland* (2006), opgesteld door de Kamer van Koophandel Noordwest-Holland, VNO-NCW West en MKB Noordwest-Holland. Uit onderzoek, uitgevoerd door ETIN in opdracht van de Kamer van Koophandel is een viertal kansrijke sectoren afgebakend en beschreven (KvK, 2002):

- agribusiness
- bouwnijverheid
- toerisme en recreatie
- kennisintensieve diensten

In het vervolgonderzoek *Kijk op de economie van Noordwest-Holland* (2007), eveneens uitgevoerd door ETIN Adviseurs in opdracht van de Kamer van Koophandel Noordwest-Holland was de vraagstelling: hoe heeft de economie zich in het werkgebied van de Kamer van Koophandel Noordwest-Holland en in de verschillende deelregio's daarbinnen, in de periode 1996-2005 in kwantitatieve en

kwalitatieve zin ontwikkeld? Welke toekomstverwachtingen zijn er tot 2015 te onderscheiden, gegeven de diverse sociaal-economische trends? Welke kansen biedt dit voor de economie van deze regio's?

ETIN concludeert dat er onderscheid gemaakt kan worden tussen sterke economische sectoren en minder sterke sectoren. In de ogen van ETIN bestaan de zwakke sectoren uit:

- onderwijs
- overige niet-commerciële diensten
- industrie
- groothandel, transport- en logistiek

ETIN baseert zich hierbij op de huidige productiestructuur van de genoemde sectoren, maar kijkt ook naar de toekomstige economische groeipotentie van deze sectoren. Met deze criteria springt er een viertal sectoren uit boven het gemiddelde, dat zijn:

- landbouw en visserij / agribusiness
- bouwnijverheid
- consumentendiensten: detailhandel, toerisme en recreatie (horeca) en persoonlijke diensten
- overheid en quataire diensten: vooral Den Helder en gezondheids- en welzijnszorg

ETIN constateert deze bevindingen op basis van zijn kwantitatieve analyse. Maar: kwantiteit is niet genoeg om Noordwest-Holland economisch overheid te houden. Het gaat erom dat er breder dan alleen naar groeicijfers wordt gekeken. Een meer geïntegreerde blik op groei biedt mogelijkheden om aspecten als ontwikkeling van onderwijs en arbeidsmarkt, het ontwikkelen van kennis en innovatie, de omgevingkwaliteit en de kwaliteit van de ruimtelijke inrichting een grotere rol te laten spelen. Deze factoren worden in toenemende mate economische factoren die doorslaggevend zijn bij het succes van een regio.

Kiezen is noodzakelijk

Een van de doelen van deze Ontwikkelingsvisie is om een ' inhoudelijk kader' op te stellen waarmee op korte- en lange termijn keuzes kunnen worden afgewogen. Keuzes zijn noodzakelijk om de focus scherp te houden omdat het onmogelijk is en strategische niet slim om aan alle sectoren evenredig veel aandacht te geven. Door een selectie te maken van bovenstaande sectoren wordt het mogelijk een scherpe focus te krijgen op de belangrijkste economische motoren (ofwel drivers) voor Noordwest-Holland.

In hoofdstuk 1 zijn de algemene doelstellingen en de vijf belangrijkste vraagstukken weergegeven. Samen met de hierboven beschreven ruimtelijke karakteristieken en de sterke en zwakke punten van de regio, kunnen nu de belangrijkste regionale vraagstukken worden geformuleerd. Deze regionale vraagstukken vormen het belangrijkste referentie- en toetsingskader voor de opgaven en het uitvoeringsprogramma die in de volgende hoofdstukken worden opgesteld. De vraagstukken zijn:

Verbetering van de economie en bereikbaarheid

Het economisch profiel van de regio is divers en kent te weinig focus. Daarbij is de economische structuur in de Kop van Noord-Holland eenzijdig, vooral in Den Helder, waar de focus lang op de marine heeft gelegen.

De woon-werkbalans is scheef. De groei van de werkgelegenheid is, mede door als overloopgebied van de Randstad te fungeren, niet evenredig verlopen met de groei van het inwonertal. Hierdoor werken vele mensen buiten de regio, en dan in het bijzonder mensen met een hogere opleiding.

Betere matching van vraag en aanbod van bedrijventerreinen is noodzakelijk: vooral het vraagstuk van het schaalniveau en van het stimuleren van samenwerking tussen gemeenten is essentieel.

Noord-Holland trekt weinig toeristen aan omdat het aantrekkelijke attractiepunten en een herkenbare marketingstrategie mist.

Anticiperen op de verandering van het klimaat

Noordwest Holland zal de komende decennia antwoord moeten weten te vinden op verschillende kwesties die verband houden met de veranderingen van het klimaat. Daarbij kan gedacht worden aan zeespiegelstijging, verdroging, bodemdaling en de kwaliteit van het water. Op deze vraagstukken moet antwoord worden gevonden. Van groot belang zijn de kustverdediging, zoetwatervoorziening voor de agrarische sector en reservering van ruimte voor waterberging. Bij het oplossen van vraagstukken moet combinatie worden gezocht met uitdagingen op het terrein van toersime en recreatie en de ontwikkeling van innovatieve concepten.

Verbetering van het (woon, werk en) leefmilieu

De stedelijk gebieden hebben aandacht nodig, zowel de centra als de wijken uit de jaren '60-'70 en de verouderde bedrijventerreinen.

Door de continu toenemende ruimtevraag van woningbouw (vooral de grote vraag naar landelijk wonen), infrastructuur, bedrijvigheid en agrarische functies neemt de versnippering van het landschap toe. Hierdoor staat de ruimtelijke kwaliteit onder druk; de uniformiteit van landschappen neemt toe en de gebiedseigen identiteit neemt af.

De vergrijzing heeft groot effect op de leefbaarheid op het platteland. Zo zal het aandeel 65-plussers in 2030 tweemaal zo groot zijn als in 2002.

Het voorzieningenniveau in kleine kernen staat onder druk. Dit wordt versterkt door

schaalvergroting in de detailhandel en fusies in van zorginstellingen.

De lokale worteling van bedrijf en bedrijventerrein is sterk; dit heeft invloed op de ruimtelijke configuratie van bedrijventerreinen en versterkt versnippering van ruimte in kleine kernen en op het platteland.

Vernieuwing in de landbouw, zoals bijvoorbeeld de samenvoeging van agrarische bedrijven met andere nevenactiviteiten, dient gestimuleerd te worden en mogelijkheden voor ruimtelijke aanpassingen geschapen te worden

Vergroten van kennis en innovatie

Innovatie betekent onder meer het maken van duidelijke keuzen. Het regionaal vormgeven van innovatiebeleid gebeurt nog te weinig, omdat dit zeer gedegen kennis vereist over de lacunes tussen de bedrijven die wereldwijd opereren en degene die juist sterk lokaal of regionaal georiënteerd zijn. Kortom: de clusters zijn niet scherp genoeg in kaart gebracht.

Verbetering van onderwijs en arbeidsmarkt

In vrijwel alle bedrijfstakken neemt de vraag naar hoger opgeleide werknemers toe. Het regionale onderwijs sluit weinig aan bij de vraag; er is meer aandacht nodig voor scholing en de koppeling tussen opleiding en beroepspraktijk.

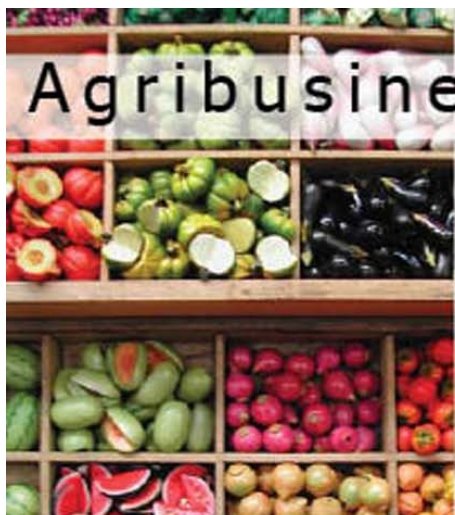
3.5 Kortom

Noordwest-Holland is ruimtelijk-economisch op te delen in een drietal zones. In het noorden ligt de nadruk op grootschalige landbouwproductie. Het zuiden bestaat uit een kleinschalig landschap met een sterk onderscheidend profiel als het om cultuurhistorie gaat. In het midden overheerst een mix van kleine en grootschalige landschappen. Naast deze drie zones kent Noordwest-Holland twee kustzones (Noordzee en IJsselmeer) en het eiland Texel.

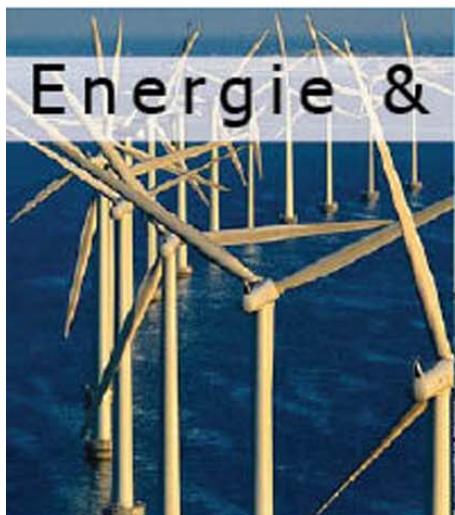
De regionale analyse van Noordwest-Holland schetst een beeld van een regio waar de economische basis breed is, maar waar weinig grote internationale bedrijven te vinden zijn. Het toeristische product is onsamenvattend en een grootstedelijk cultureel klimaat mist. Schaalvergroting en versnippering vormen toekomstige bedreigingen. Op het gebied van samenwerking tussen gemeentes en instellingen scoort de regio zwak.

Noordwest-Holland bezit nog steeds ruimte voor (grootschalige) landbouw. Dat is een belangrijke kwaliteit in Nederland. Qua ligging (zee en kust) biedt Noordwest-Holland meer mogelijkheden voor toeristen. Er is veel onaangeroerd cultuurhistorisch erfgoed te vinden. Kortom: de potentie kan beter benut worden. De clusterbenadering biedt kansen voor de agribusiness en de vrijetijdsindustrie, maar kan ook inzicht geven in de economische potentie van groeiende sectoren in de regio als energie en water.

Agribusiness

Energie & water

Vrijetijds industrie

4 Regionaal perspectief

In het vorige hoofdstuk zijn de belangrijkste kansrijke economische sectoren voor Noordwest-Holland beschreven. In dit hoofdstuk wordt de keuze voor een beperkt aantal sectoren aangescherpt en verantwoordt. Kansrijke sectoren worden drivers genoemd; sterke, toekomstbestendige economische sectoren die de regio van een ruimtelijk en economisch profiel voorzien. Dit onderscheidende profiel heeft tot doel om het imago van de regio Noordwest-Holland te versterken. Door aan te scherpen wordt voorkomen dat veel sectoren allemaal (te) weinig aandacht krijgen en door deze focus wordt sneller duidelijk waar de knelpunten en de opgaven liggen die opgelost moeten worden om de sectoren sterk te houden.

In dit hoofdstuk worden de basiscondities en de doelen voor de verschillende drivers omschreven, samen met een opsomming van een aantal opgaven. In Hoofdstuk 6 zullen deze verder uitgewerkt worden.

4.1 Drie drivers: naar een onderscheidende positie voor Noordwest-Holland

In hoofdstuk 3 is een aantal potentiële groeisectoren voor Noordwest-Holland onderscheiden:

De sterke sectoren die van belang zijn in de economie van Noordwest-Holland zijn door ETIN Adviseurs gesignaleerd en omschreven. Kiezen tussen een groot aantal sectoren is belangrijk om de focus op de regio scherp te krijgen.

De potentiële groeisectoren zijn gereduceerd tot de volgende drie drivers:

- Agribusiness
- Energie & Water
- Vrijetijdsindustrie

Daaronder vallen de eerder opgesomde sterke bedrijfssectoren:

- landbouw en visserij/agribusiness;
- lounijverheid;
- consumentendiensten: detailhandel, toerisme en recreatie (horeca) en persoonlijke diensten;
- overheid en quartaire diensten: vooral Den Helder en gezondheids- en welzijnszorg.

De drivers Agribusiness, Energie en water, en Vrijetijdsindustrie hebben al een relatief sterke positie binnen de regio, onder meer omdat zij goed aansluiten bij de ruimtelijk-economische karakteristieken die in Noordwest-Holland te zien zijn: de combinatie van een grootschalig productielandschap in het noorden, een gemengd

landschap in het midden en een kleinschalig gemengd landschap in het zuiden van Noordwest-Holland. Dit uitgangspunt is belangrijk, omdat daarmee de keuze wordt gemaakt voor het in de toekomst sterk houden van deze ruimtelijk-economische karakteristieken. Deze karakteristieken zijn dus noodzakelijk om Noordwest-Holland aantrekkelijk te houden voor bedrijven, bewoners en investeerders.

4.2 Motivering keuze

De drivers zijn geselecteerd aan de hand van de volgende selectiecriteria:

- de mate waarin zij op regionaal en/of nationaal niveau een onderscheidend karakter hebben, waarmee ze het imago van de regio kunnen versterken
- de aansluiting op, en bijdrage aan de ligging en de kwaliteiten van het landschap van Noordwest-Holland
- de bijdrage die zij hebben aan de (economische) productiestructuur
- de toekomstige economische potentie die de driver heeft voor nieuwe markten en kennis en productinnovaties
- de bijdrage die ze kunnen leveren aan het vergroten van de regionale werkgelegenheid

Door te kiezen voor een beperkt aantal drivers wordt voorkomen dat aandacht en energie versnipperd raken en weinig gerichte investeringen plaatsvinden. Naast de drivers zijn er economische sectoren in Noordwest-Holland die van belang zijn om de drie drivers het beste tot hun recht te laten komen. Dat zijn over het algemeen sectoren die wel in Noordwest-Holland te vinden zijn, maar op zichzelf geen onderscheidende koppeling kunnen leggen met de ruimtelijk-economische karakteristieken van Noordwest-Holland. Voorbeeld van deze sectoren zijn de bouw-, metaal- en transportsector. Deze sectoren zijn dus wel ondersteunend, maar worden niet als driver benoemd wegens hun economische worteling.

Agribusiness is in Noordwest-Holland een sterke groeisector, met als een van de hoofdredenen dat de fysieke condities in Noordwest-Holland goed zijn: de bodem, het licht en de snelle bereikbaarheid van Schiphol maken dit gebied zeer geschikt voor agribusiness. En niet in de laatste plaats is de agribusiness een bedrijfstak waar veel research & development plaatsvindt. Continue vernieuwing van productie- en distributiestructuur vormt namelijk een andere voorwaarde voor groei. Kortom; agribusiness is een groeimarkt bij uitstek.

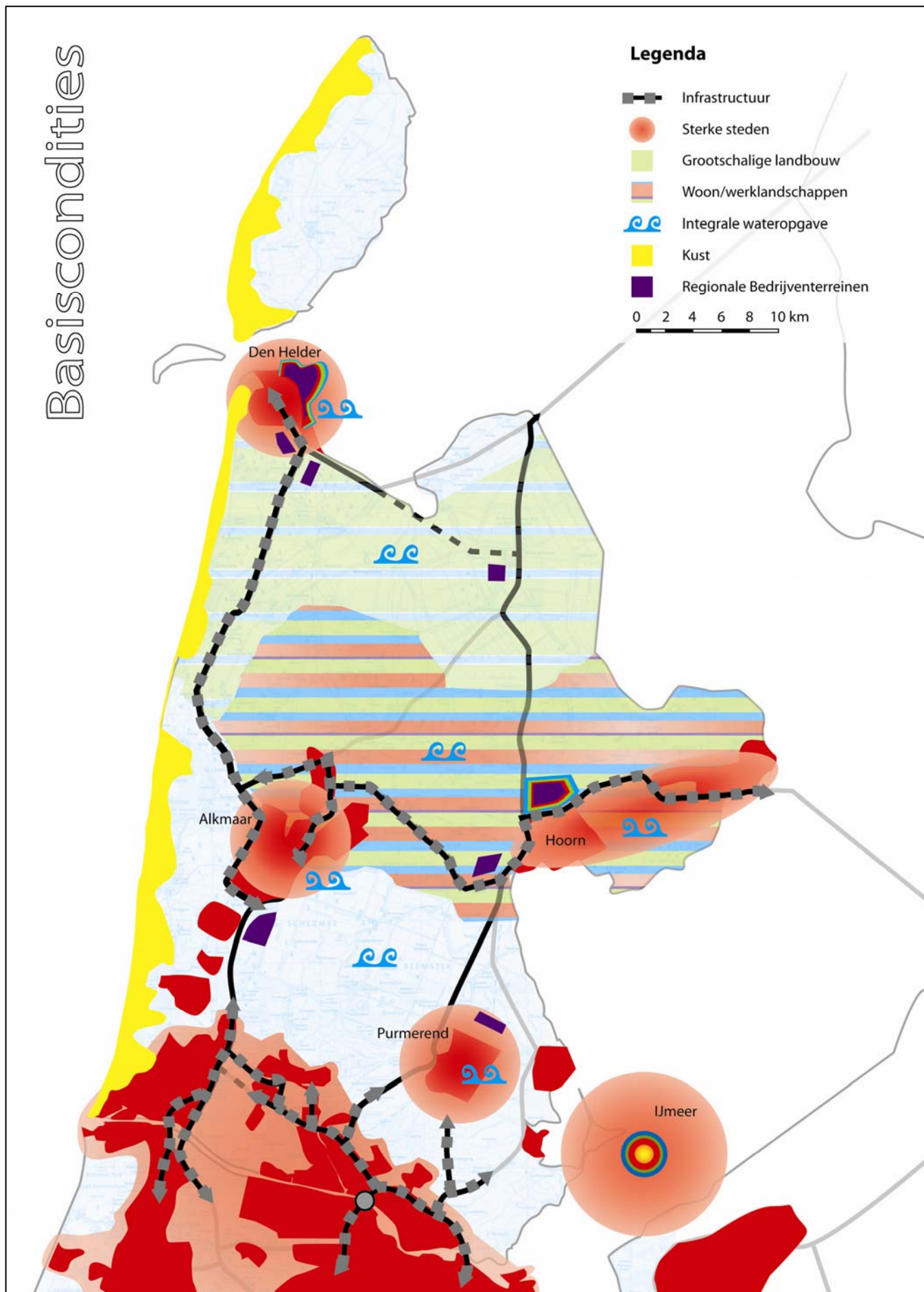
Bij de driver Energie en Water speelt eveneens, net als bij Agribusiness, de lokale en regionale verknochtheid een belangrijke rol. Noordwest-Holland is ontstaan uit water. Dat levert een schat aan kennis op, voor vandaag de dag, maar zeker voor vraagstukken in de toekomst. Ook op het gebied van energie heeft de regio een traditie: met het Energie Centrum Nederland (ECN in Petten) en het Koninklijk Nederlands Instituut voor Zeeonderzoek (NIOZ, Texel) als kennisinstituten en de

positie van de offshore Windenergie in Den Helder. Door de focus te leggen op Energie en Water kan een onderscheidende bedrijfstak ontstaan, waarmee Noordwest-Holland hét kennis- en praktijkcentrum op dat gebied voor Nederland en zelfs Europa of de wereld kan worden. Daartoe is al een aantal bedrijven in Noordwest-Holland gevestigd; ook bij deze driver gaat het erom bestaande en nieuwe instituten en ondernemingen te verbinden, waarmee een kennis- en productienetwerk kan ontstaan dat zowel een hoge economische, sociale en milieukundige waarde heeft.

De motivering om Vrijetijdsindustrie als driver te benoemen ligt bij de potentie die Noordwest-Holland heeft, gezien haar kust en enkele unieke landschappen – zoals Texel, de wadden, het Unesco erfgoed ‘de Beemster’ en delen van West-Friesland en Laag Holland – voor het uitbouwen van een aantrekkelijk toeristisch concept. Maar het geheel aan mogelijkheden wordt niet volledig benut, noch het daarmee economische potentieel van deze ‘industrie’ dat zeer groot is. Door de focus op de Vrijetijdsindustrie – een wereldwijde economische groeiemarkt van jewelste – te richten benut Noordwest-Holland zowel haar ligging om tot een aantrekkelijk verblijfsgebied voor zowel binnen- als buitenlandse toeristen te worden.

Hieronder worden de basiscondities en de drie drivers verder uitgewerkt. Per driver worden doelen en opgaven geformuleerd. Daarbij is gekeken met een dubbele blik: in beeld brengen wie bij welke opgave welke verantwoordelijkheid heeft (de benadering van het organiserende vermogen) en welke verbindingen tussen opgaven mogelijk en noodzakelijk zijn om de gehele cluster te versterken. Deze laatste benadering komt voort uit de behoefte aan het realiseren van een sterke, aantrekkelijke regio waar kenniseconomie een belangrijke factor is.

Basiscondities

4.3 Doel Basiscondities

Zoals eerder vermeld zijn het in eerste instantie de drie drivers die de kracht van Noordwest-Holland bepalen. Ter ondersteuning van de drie drivers is echter het verbeteren van een aantal basiscondities noodzakelijk. Zonder het verbeteren van de basiscondities kunnen de drivers ook niet tot hun recht komen.

Als basisconditie geldt één hoofddoel: ruimte voor duurzame economische groei creëren.

Leidraad bij dit doel is het begrip duurzame ontwikkeling. Deze insteek van ontwikkelen wordt vaak omgevormd tot de drie P's, te weten: people (mensen), planet (planeet) en profit/prosperity (winst/welvaart). Deze drie P's staan voor de sociale, ecologische en de economische dimensies van duurzaamheid. Het doel bij duurzame ontwikkeling is om deze drie P's in overeenstemming met elkaar te brengen. Want het gebrek aan samenhang tussen de drie P's wordt door het Natuur- en Milieu Planbureau als een van de belangrijkste redenen genoemd waardoor de duurzaamheid in Nederland onder druk staat (2007). Economische groei zonder aantasting van de welvaart is wel degelijk mogelijk, mits de economische groei niet autonoom plaatsvindt, zonder zich te bekommeren om andere factoren. Praktisch uitgewerkt betekent dit dat de ontwikkeling en groei van het wonen, het werken, de mobiliteit, de natuur en het landschap beter met elkaar in overeenstemming gebracht moet worden, en niet los van elkaar gezien kunnen worden. Tegelijkertijd kan, bij integratie van de genoemde aspecten ook meerwaarde ontstaan doordat problemen niet geïsoleerd bekeken worden.

Omschrijving basiscondities

De ontwikkeling van Nederland tot kenniseconomie betekent dat het aantrekken en vasthouden van hoger opgeleiden steeds belangrijker wordt. Deze doelgroep hecht veel waarde aan attractieve steden en landschappen. Het inzetten op sterke steden en bijbehorende zakelijke dienstverlening is dan ook een belangrijk doel binnen de basiscondities. Het versterken van de steden vindt plaats door:

- Het aanbod van dienstverlening uit te breiden. Dienstverlening wordt hierbij gezien als ondersteunend aan het drietal drivers. Gedacht kan worden aan menging van kleinschalige woon-werklocaties in de bestaande steden. Maar ook varianten van nieuwe woon-werkvormen op het platteland moeten worden onderzocht en waar mogelijk en wenselijk ondersteund.
- Om de steden attractief te houden zullen vernieuwende economische activiteiten – zowel groot- als kleinschalige – zoveel mogelijk aansluiting moeten vinden bij deze steden. Hierbij gaat het om een divers cultureel aanbod, onderscheidende stedelijke woonmilieus en kennisintensieve dienstverlening. De ontwikkeling van detailhandel verdient aandacht. Nu er grote vraag is naar grootschalige detailhandel en leisurevoorzieningen kan die vraag worden aangegrepen om

zwakke delen van steden te versterken. Economische ontwikkeling moet integraal bekeken worden. Door de integraliteit van de opgaven te benadrukken kan spin-off worden gegenereerd.

De opgaven om ruimte te bieden aan duurzame economische groei zijn:

- een algemene leidraad dient te zijn: van monofunctionele naar multifunctionele aanpak (het stimuleren van combinaties van wonen/werken/water/infra = gebiedsontwikkeling)
- de positie van de steden dient versterkt te worden, onder meer door meer aandacht te geven aan culturele centra, de uitbouw van een medisch cluster of de nadruk te leggen op studenten (Sterke Steden)
- in stand houden van voldoende hoogwaardig areaal landbouwgrond
- er dient ruimte te zijn voor autonome regionale groei van de bevolking, met als opgaven daaruit voortkomend de regionale woningbouwopgave voor 50.000 nieuwe woningen tot het jaar 2030
- maar: uitbreiding van woningbouw dient plaats te vinden met minimale instandhouding van een goede woon-werkbalans / en een versterkte relatie met woon-werklandschappen
- de vitaliteit en attractiviteit van het landelijke gebied dient vergroot te worden
- er moet een voldoende kwantitatief aanbod van regionale bedrijventerreinen zijn. Om kwaliteit te garanderen is sterke regionale regie noodzakelijk. Dat kan onder meer door de rol van het Ontwikkelingsbedrijf Noordwest-Holland (ONHN) te vergroten
- de bereikbaarheid van de werklocaties dient te verbeteren
- er moeten nieuwe kantorenlocaties komen waarbij het accent op de sector dienstverlening moet liggen
- specifieke locaties voor kennisclusters en regionale opleidingen dienen aangewezen te worden
- er dient voldoende waterberging en afdoende kustverdediging te zijn
- er moeten keuzes worden gemaakt voor gebieden waar natuurontwikkeling en landschappelijke kwaliteit prevaleren boven economische ontwikkeling en andere verstorende activiteiten
- de scholing van de beroepsbevolking moet gericht zijn op de drivers en regiospecifieke ondersteunende bedrijven (bouw, metaal, transport, etc.)

4.4 Doelen driver Agribusiness

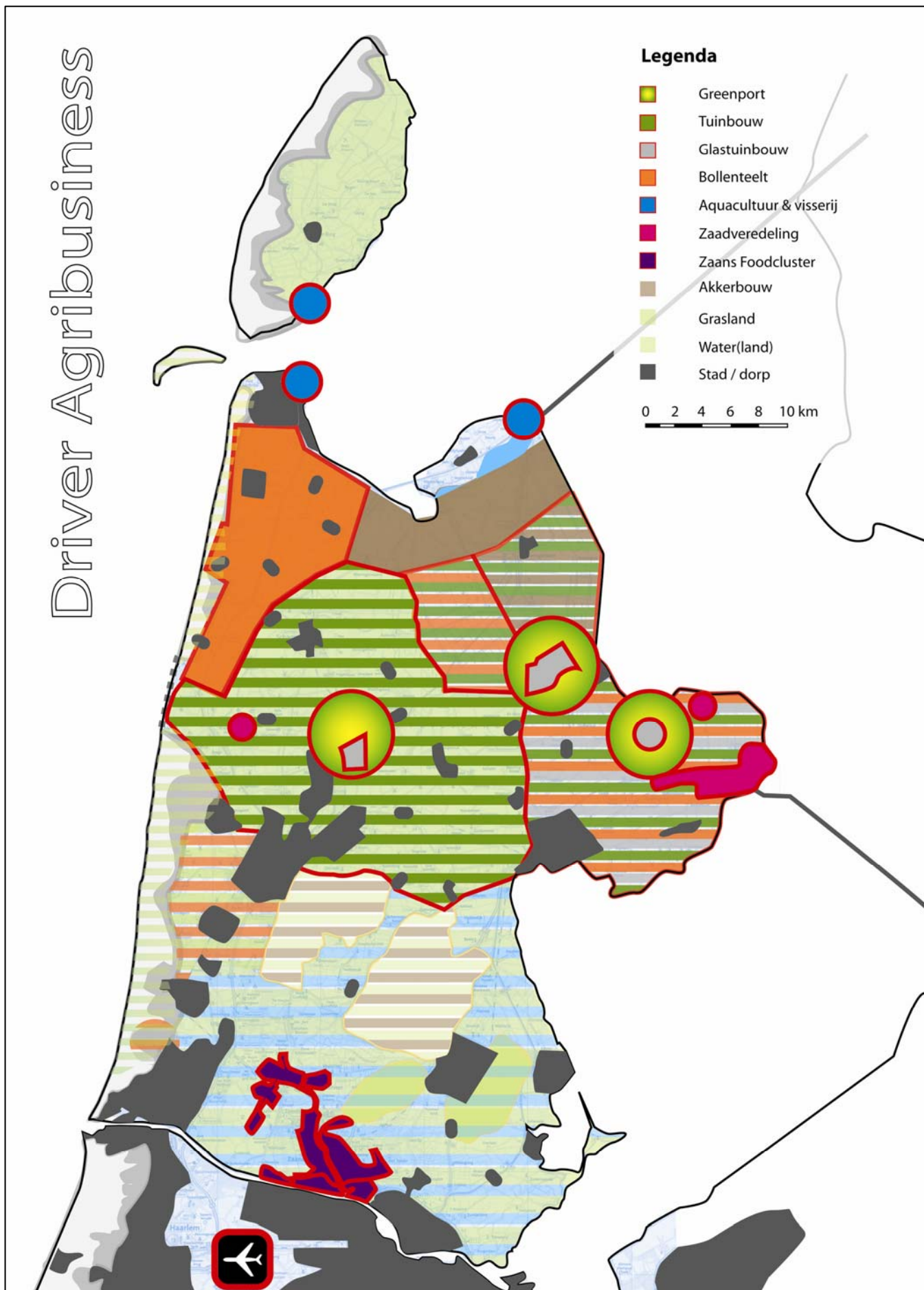
De driver Agribusiness kent als belangrijke hoofddoel: versterking van de positie binnen Greenport Nederland/Aalsmeer en dan vooral versterking van de volgende gebieden:

1. Glasdriehoek Agriport A7 – Grootslag – Alton
2. Seed Valley
3. Bollencluster Noordelijk Zandgebied

Naast dit hoofddoel is een aantal opgaven te onderscheiden. Deze zijn gerelateerd aan de vijf belangrijke vragen die in hoofdstuk 1 aan de orde zijn geweest. Voor de driver Agribusiness zijn de volgende opgaven te signaleren:

- het verbeteren van de concurrentiekracht en het organiserend vermogen van de sector, en het vermarkten van de sector (o.a. versterken groentecoluster; meer km minder km, bedrijvenloket voor kavelruil / grondbank)
- versterken ketens in diverse sectoren
- ruimte bieden aan ontwikkeling van een logistiek centrum in West-Friesland
- ruimte voor aquacultuur reserveren
- voldoende areaal en herstructurering van landbouwgronden
- het dubbel grondgebruik stimuleren (op grasland, vollegrond, en bij de reizende bollen)
- de waterkwaliteit behouden (berging, aanpak vervuiling, aanpak verzilting)
- de woningbouwopgave voor (tijdelijke) buitenlandse werknemers goed uitwerken
- een pilotproject opstarten van de energieproductie binnen de glastuinbouw en koppeling met wonen en werken maken (dat vereist vergroting van de netcapaciteit)
- het stimuleren van 'arrangementen' waarbij verschillende belangen en functies gekoppeld worden (gebiedsontwikkeling)
- het stimuleren van product- en procesinnovatie
- het verduidelijken van wet- en regelgeving en het vereenvoudigen van procedures
- de koppeling tussen beroepspraktijk en regionale opleidingen vergroten
- de werving van buitenlandse werknemers en het aanspreken van het regionaal beroepspotentieel (o.a. via de Wet Wajong; in dienst nemen jong gehandicapten).

Driver Agribusiness

Omschrijving driver agribusiness

De landbouw neemt een belangrijke plaats in binnen de regionale economie van Noordwest-Holland, vooral in de regio's West-Friesland en de Kop van Noord-Holland. De ontwikkelingsmogelijkheden van de agrisector zijn in dit gebied leidend. Schaalvergroting en specialisatie kunnen de winstgevendheid op lange termijn veilig stellen en zijn noodzakelijk om de concurrentiepositie te behouden en uit te bouwen.

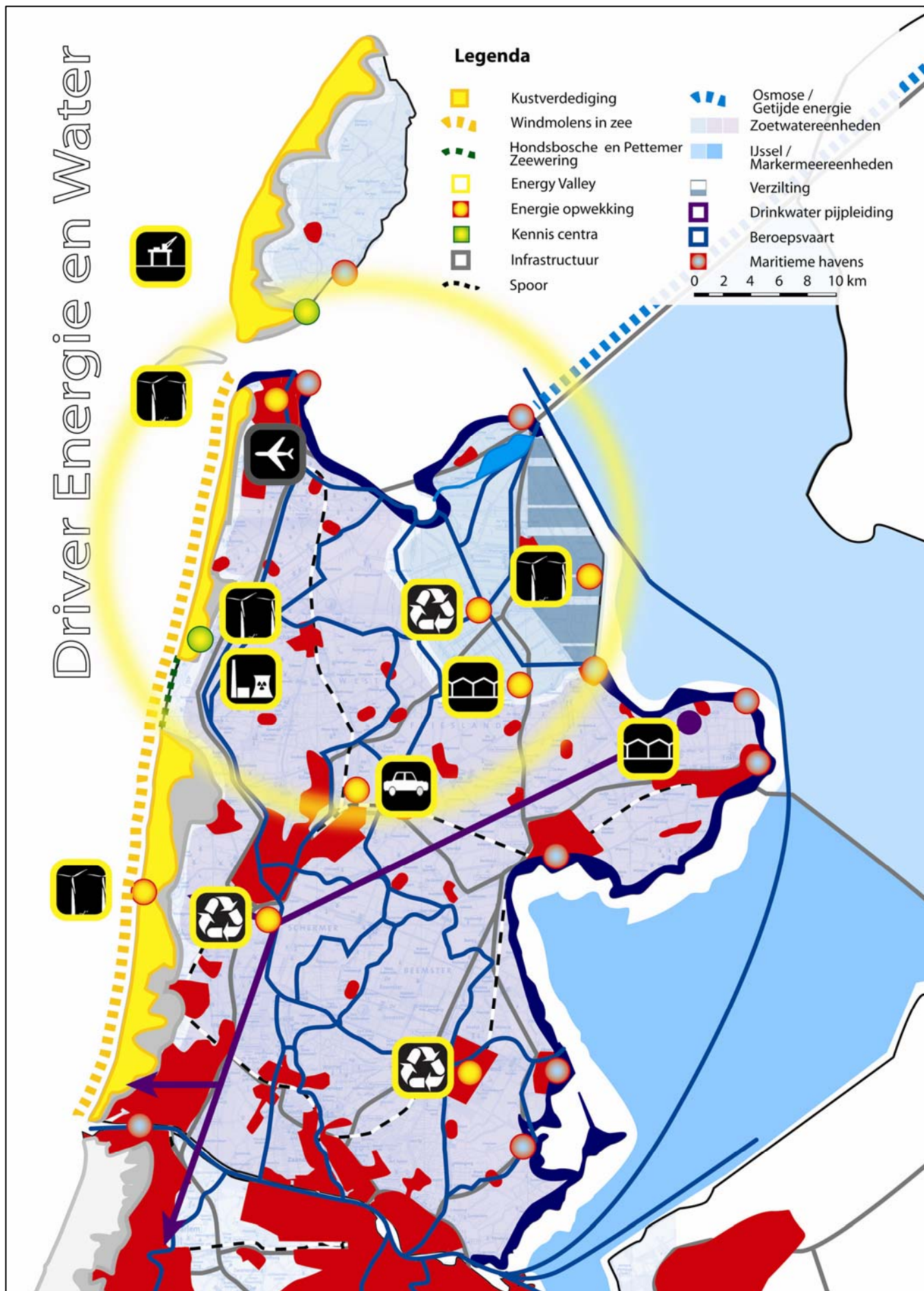
Het versterken van de internationale concurrentiepositie is van groot belang. De sector moet het in toenemende mate hebben van toegevoegde waarde in de ketens (waardecreatie). Om een winstgevende agrarische sector binnen de regio te behouden zal de nadruk op het produceren van half- en eindproducten moeten komen te liggen. De samenwerking binnen de cluster zal dan nog meer vergroot moeten worden. Daarnaast is ook het vermarkten belangrijk; inspelen op veranderende consumenteneisen zoals de vraag naar luxe (voedings)benodigdheden, bewerkte en voorgesneden ingrediënten bij het koken, kant-en-klare maaltijden en bolbloemen in een aantrekkelijke verpakking.

Een groot aandachtspunt binnen de Agribusiness is de waterhuishouding. Voor een duurzame ontwikkeling van de agrisector zal gezocht moeten worden naar vormen van waterbeheer die een antwoord kunnen bieden op de verziltingsproblematiek, de verdroging en de eisen die de Kaderrichtlijn Water stelt.

Opvallend is de sterke concentratie van glastuinbouw rond Agriport A7 en Grootslag (vlakbij de Westfrisiaweg). Afgezien van ruimtereservering voor uitbreiding is voor een duurzame ontwikkeling in de glastuinbouw een goede bereikbaarheid cruciaal. Daarnaast is er de woningbouwopgave voor (tijdelijke) werkkrachten, die een solide oplossing vergt.

Andere deelregio's dan West-Friesland en Kop van Noord-Holland kennen geen grootschalige aaneengesloten landbouwgebieden maar zullen steeds meer transformeren naar gemengde woon-, werk- en vrijetijdslandschappen, waar ook landbouwfuncties een plek hebben. Laag Holland leent zich voor deze transformatieopgave, maar door het grote aantal betrokken partijen en het achterblijven van investeringen heeft een gebiedsgerichte aanpak tot nu toe nog niet adequaat plaatsgevonden. Een organisatie als het Innovatienetwerk (*Grensverleggend in Agri en Groen*) doet studies en geeft voorlichting over vernieuwende concepten op het snijvlak van landbouw, wonen, platteland en innovatie. In Waterland zijn al diverse initiatieven ontstaan die een vernieuwende manier van wonen en werken op het land laten zien.

Driver Energie en Water

4.5 Doelen driver Energie & Water

De driver Energie en Water kent de volgende doelen:

1. een internationaal onderscheidend cluster ontwikkelen met:
 - Maritiem en Offshore (waaronder windenergie)
 - Verschillende vormen van duurzame energie (volume creëren)
 - Duurzame maakindustrie
2. Noordwest-Holland ontwikkelen tot proeftuin (productie en kennisontwikkeling)
3. een emissieneutrale regio nastreven
4. het stimuleren van technisch hoogwaardig vakmanschap
5. een adequate kennis en onderwijsinfrastructuur (via aanwezige onderwijsinstellingen) aanleggen

De opgaven van de driver Energie & Water zijn:

- Het stimuleren van private energielevering (als voorbeeld: de koppeling van energie, agribusiness & woningbouw bij energieoverschot kassen)
- De samenhang brengen in beleid gericht op samenhangend en nationaal onderscheidend cluster
- (nieuwe) Kenniscentra volgend op regionale ambitie
- Het aantrekken van gekwalificeerd personeel
- Gespecialiseerde kennisinstellingen binnenhalen (allianties sluiten)

Omschrijving driver Energie en Water

De regio heeft de vorm van een schiereiland en de strijd tegen het water kent een lange geschiedenis. Enerzijds is het water een bedreiging, anderzijds is het een bron van welvaart. Problemen oplossen maakt mensen inventief. Veel activiteiten in Noordwest-Holland hebben te maken met het water. Het is van groot belang die onderscheidende kracht te behouden en in de toekomst te versterken.

Noord Holland heeft de fysieke voordelen om zich te richten op maritieme activiteiten. Daarbij kan een breed spectrum bestrijken; van het uitbouwen van Den Helder waar bedrijven die aan offshore werken hun thuisbasis hebben, tot aan het verder ontwikkelen van windenergie op zee.

Noordwest-Holland kan zich sterker richten op het ontwikkelen van een specifieke maakindustrie, waar kennis van speciale apparatuur nu aanwezig is, maar waar het uiteindelijk fabriceren van kenmerkende producten op het gebied van water en energie nog niet is tot stand is gekomen. Een Proeftuin 'duurzame maakindustrie' in Noordwest-Holland kan bijvoorbeeld als voorloper gaan gelden op het vlak van innovatie, promotie en marketing (zowel nationaal als internationaal). Koppeling tussen de sectoren bouw en water, en bouw en energie is mogelijk. Dat kan in de vorm van een Proeftuin, of door de koppeling van theorie (onderwijs) en bouwpraktijk

(bouwbedrijven) in de ruimtelijke vorm van een bouwcampus bij een concentratie van beroepsopleidingen. De Stad van de Zon bij Heerhugowaard is een voorbeeld van een innovatief project waar op verschillende manieren samen wordt gewerkt. Een derde insteek voor een Proeftuin kunnen nieuwe energievormen op bedrijfsniveau zijn, zoals: osmose, biomassa, zonne-energie, en de combinatie energievoorziening en glastuinbouw.

De gaswinning op de Noordzee en het vasteland van Noordwest-Holland is over haar hoogtepunt heen. Het is voor de continuïteit van belang dat hiervoor nieuwe economische activiteiten in de plaats komen. De elementen wind en water zijn natuurlijke bronnen die tot op heden nog betrekkelijke weinig worden benut. Gezien de milieuproblematiek heeft deze sector echter zeer veel potentie. De geografische kenmerken van Noordwest-Holland (de meeste zonne-uren van Nederland en een windrijk gebied op de Noordzee) maken de regio een logische locatie voor de ontwikkeling van een nationaal duurzaam energiecluster.

Bij het ontwikkelen van deze sector is het voor de regio van belang om techniek en kennis te blijven koppelen. De regio beschikt over een aantal vestigingen van unieke onderzoeksinstituten op het gebied van water en energie. Daarnaast kent de regio tal van kleine bedrijven die hoogwaardige technologie op het terrein van duurzame energie ontwikkelen en toepassen. In Noordwest-Holland is het bedrijfsleven actief op onder andere de volgende terreinen: Energie uit Asphalt, Membraantechnologie, Zonne-energie, windenergie, biomassa en energie uit kassen.

Een erkend probleem is dat de kennisinstituten tamelijk geïsoleerd binnen de regio functioneren en de veelheid van MKB bedrijven nauwelijks als een onderscheidend cluster functioneert.

Gezien de huidige braindrain kan de komst van nieuwe instituten en bedrijven een goede manier zijn om hoger opgeleiden binnen de regio te krijgen en behouden. Op het gebied van kennis valt er nog veel terrein te winnen. Op verschillende niveaus en binnen verschillende markten moet kennis toegankelijker en beter uitgewisseld worden. Hierbij is het essentieel dat overkoepelende, vertegenwoordigende partijen worden betrokken. Aansluiting bij nationale en internationale programma's zoals *Energy valley* in Noord-Nederland is essentieel. Deze opgave is niet de gemakkelijkste. Een compleet zicht op het netwerk, programma's en kansen binnen deelmarkten is dan ook cruciaal.

Bij het ontwikkelen van de duurzame energiesector moeten de belangen van andere sectoren overigens niet uit het oog worden verloren. Een voorbeeld hiervan is de mogelijke spanning tussen het realiseren van windmolens en het belang van het landschap met het oog op toerisme en recreatie.

4.6 Doelen driver Vrijtijdsindustrie

De driver Vrijtijdsindustrie kent de volgende doelen:

1. een betere organisatie van de marketing
2. het ontwikkelen van nieuwe toeristische produkt-marktcombinaties, zoals: “verrassend uit in Noordwest-Holland” (met als doel het vergroten van de verblijfsduur)
3. het verhogen van het serviceniveau door verbetering van het vakmanschap

Binnen de driver Vrijtijdsindustrie zijn de volgende opgaven te onderscheiden:

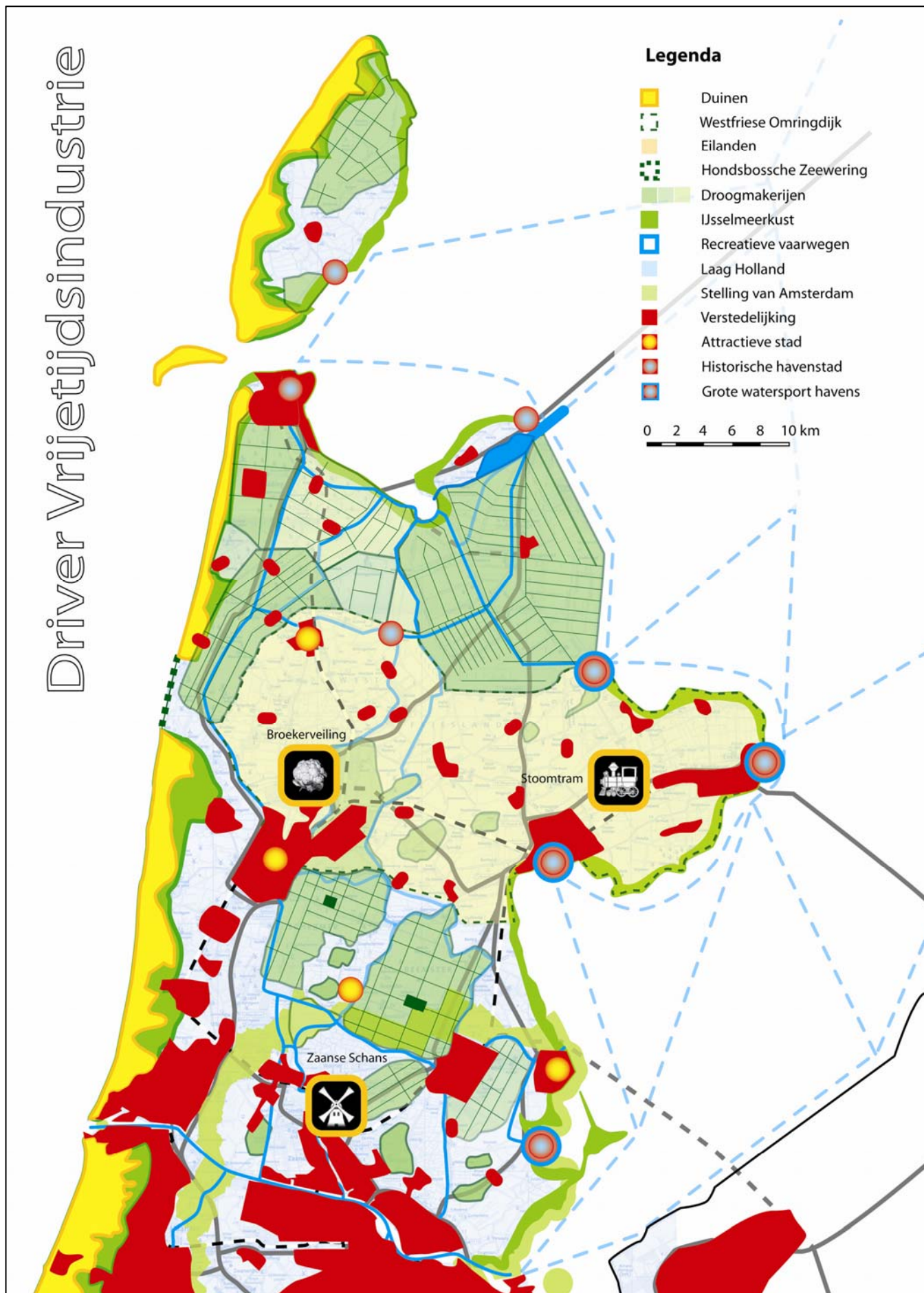
- het opzetten van een effectieve en erkende marketingorganisatie voor de promotie en marketing van Noordwest-Holland op toeristisch vlak
- het formuleren van een integrale visie op de kust (als een van de onderscheidende kwaliteiten)
- de ontwikkeling van multifunctionele landbouw verder stimuleren
- de landschapsontwikkeling (woon-werklandschappen) en ‘wateropgaven’ koppelen
- prioritering (i.v.m. vele ruimteclaims) en verbetering van de bereikbaarheid (de verbinding van recreatief-toeristische gebieden versterken)
- nieuwe productelementen toevoegen (voorbeeld: profiel Wellness, zichtbaarheid watersport vergroten)
- meer volwaardige regionaal specifieke toeristische opleidingen aanbieden

Omschrijving driver vrijetijdsindustrie

Noordwest-Holland heeft veel te bieden, zoals strand, zee, duinen, tulpen, historische Zuiderzeestadjes, musea en het open Noord-Hollandse middengebiet van veenweiden en droogmakerijen. Momenteel zijn toerisme en recreatie de op één na grootste werkgever binnen de regio. Niet alleen zijn er veel mensen werkzaam, de sector neemt ook een belangrijke plaats in binnen de economie vanwege de uitgaven van vakantievierders en recreanten.

De laatste jaren is het aantal toeristen dat de Noordzeekust bezocht echter verkleind. De Wadden- en IJsselmeerkust is relatief onbekend en het bijzondere polderlandschap vaak niet goed beleefbaar. De regio bezit veel potenties om aantrekkelijker te worden; de aanwezige attracties moeten worden verstevigd en beter zichtbaar worden gemaakt. Zo is de regio bij uitstek geschikt voor waterrecreatie, zowel aan zee als aan de IJsselmeerkust. Essentieel daarbij zijn de verbindingen tussen het IJsselmeer/Markermeer en het achterland.

Driver Vrijetijdsindustrie

De komende jaren zal de sector moeten inspringen op de vergrijzing in West-Europa en in Nederland in het bijzonder. De toeristische en recreatieve voorzieningen voor ouderen zijn vaak minder op één punt of activiteit gericht, maar meer verspreid over een groter gebied en een schakeling van activiteiten. Ouderen maken geregeld korte tripjes.

Wat ontbreekt, is samenwerking tussen de gebieden en een gezamenlijke aanpak om de regio goed in de markt te zetten. Het belang van landschapsbeheer en het clusteren van activiteiten zal verder toenemen. Daarmee kan de regio inspelen op trends, zoals 'back to basics', authenticiteit, korte vakanties, rust en ruimte, wellness & wellbeing. Trends kunnen benadrukt worden door interessante, op Noordwest-Holland gerichte produkt-marktcombinaties te maken. Daarnaast kan gezocht worden naar een combinatie van zorg en recreatie, ook als aanvulling op agrarische activiteiten die niet mee kunnen in de schaalvergroting binnen de agrarische sector. Bij alle voorgestelde doelen geldt dat dit niet mogelijk is zonder het vakmanschap binnen de toeristische sector blijvend te stimuleren en het service- en kwaliteitsniveau te verhogen.

4.7 Kortom

In dit hoofdstuk zijn de sterke economische sectoren van Noordwest-Holland gereduceerd tot een drietal sterke drivers. Deze drivers geven de positie en de potentie van Noordwest-Holland weer. Zij zijn geselecteerd op basis van hun economische bijdrage, de toekomsite potentie die zij hebben voor de groei van de werkgelegenheid, maar ook de aansluiting op en bijdragen aan het karakter, de ligging en de kwaliteiten van het landschap van Noordwest-Holland.

Elke driver heeft een hoofddoel en kent een aantal opgaven. Voor Agribusiness is het hoofddoel versterking van de positie binnen Greenport Nederland/Aalsmeer. Voor de driver Energie & Water is het belangrijkste doel om een internationaal onderscheidend cluster te ontwikkelen van maritieme en offshore activiteiten, verschillende vormen van duurzame energieopwekking en duurzame maakindustrie. Noordwest-Holland kan zich ontwikkelen tot Proeftuin waar kennis en productie samen komen en waar technisch hoogwaardig vakmanschap zich ontwikkelt en concentreert. Voor de driver Vrijtijdsindustrie is het doel om Noordwest-Holland beter op de markt te zetten als toeristisch product.

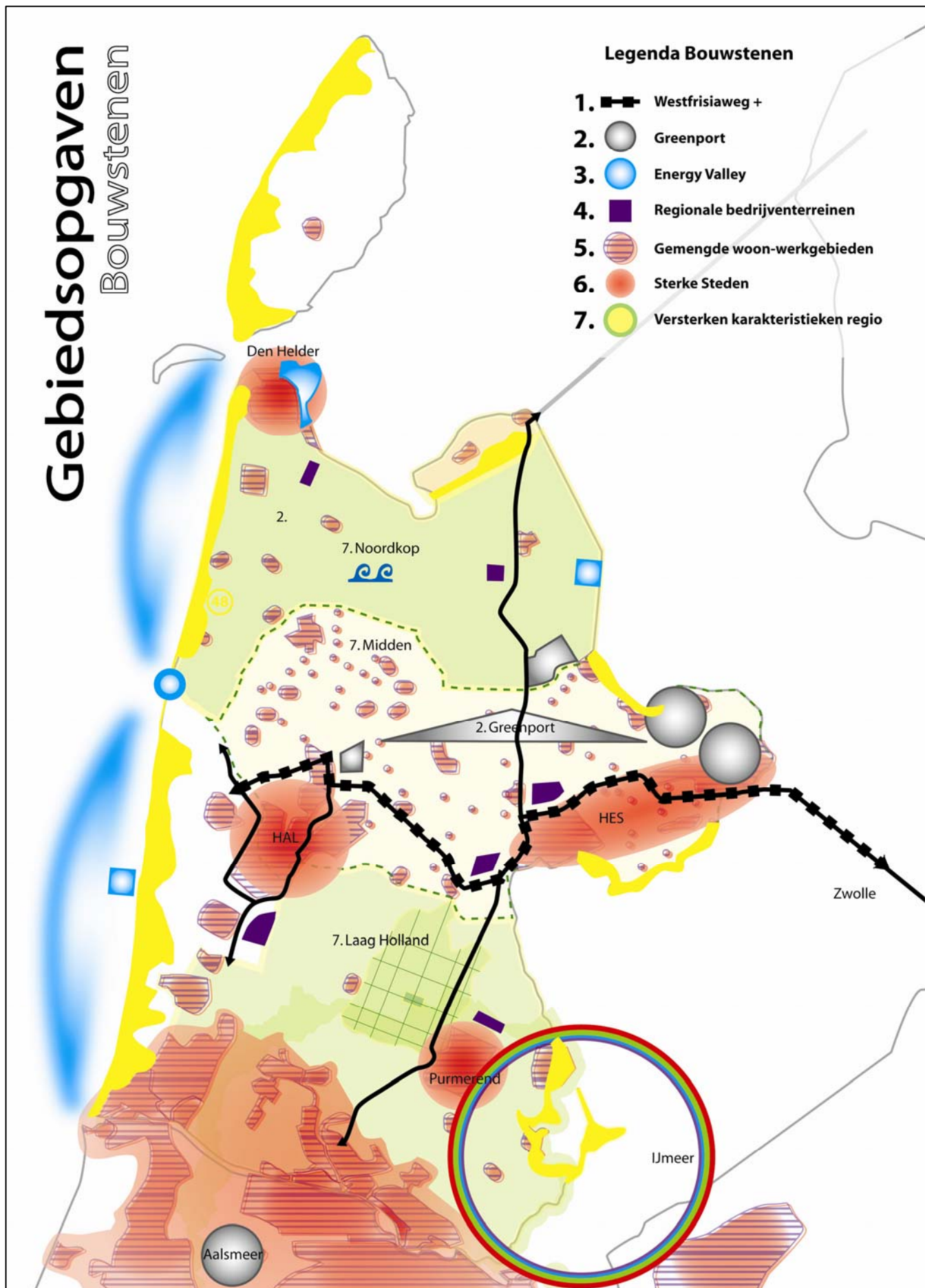
Elke driver kent een aantal opgaven. Deze zullen in hoofdstuk 6 – Uitvoeringsprogramma – verder worden uitgewerkt.

Gebiedsopgaven

Bouwstenen

Legenda Bouwstenen

1. Westfrisiaweg +
2. Greenport
3. Energy Valley
4. Regionale bedrijventerreinen
5. Gemengde woon-werkgebieden
6. Sterke Steden
7. Versterken karakteristieken regio

5 Bouwstenen structuurvisie

In dit hoofdstuk worden de 'Bouwstenen voor de structuurvisie' belicht. Dat zijn de belangrijkste opgaven waar de regio voor staat en die Noordwest-Holland op de kaart zullen zetten. Daarnaast is een Uitvoeringsprogramma opgesteld waarin alle opgaven en projecten worden opgesomd en gestructureerd. Dat Uitvoeringsprogramma wordt in het volgende hoofdstuk besproken.

De 'Bouwstenen voor de structuurvisie' bestaan uit een zevental regionale opgaven, waarvoor gemeente overschrijdende samenwerking noodzakelijk is. De opgaven worden telkens kort beschreven; aansluitend wordt een voorzet gedaan voor de ruimtelijke agenda van de structuurvisie.

5.1 Gebiedsopgaven

De gebiedsopgaven zijn geselecteerd op basis van de volgende punten:

- ontwikkelingsperspectief: basiscondities en drivers
- gemeentee overstijgende ruimtelijke opgaven
- urgentie op het gebied van bovenlokale samenwerking

In deze paragraaf worden een zevental gebiedsopgaven toegelicht. Na een korte beschrijving van de opgaven worden een aantal speerpunten opgesomd die van belang zijn voor de structuurvisie die de Provincie in 2008 zal opstellen.

De zeven gebiedopgaven zijn:

1. Uitvoering van de Westfrisiaweg en aanpalende gebiedsopgaven
2. Planologische ruimte voor de ontwikkeling en versterking van de glasdriehoek: Agriport A7, herstructurering Alton en Grootslag (incl. zaadveredeling Enkhuizen)
3. Planologische ruimte voor de productie -incl. assemblage en testen- van (offshore) windturbines
4. Bovengemeentelijk uitvoeringsprogramma regionale bedrijventerreinen
5. Planologische ruimte voor lokale gemengde woonwerkterreinen op binnenstedelijke/binnendorpse locaties
6. Programma Sterke Steden
7. Versterken huidige karakteristieken van de regio

1. Uitvoering van de Westfriaweg en aanpalende gebiedsopgaven

In 2007 is het Projectbureau Westfriaweg geïnstalleerd. Op 17 oktober 2007 stemden bestuurders van de 16 betrokken partijen in met het Regioakkoord N23 Westfriaweg. Provincie, gemeenten, hoogheemraadschap en bedrijfsleven maken in het Regioakkoord afspraken over de ligging van de weg, de kosten van uitvoering en de financiële bijdrage van de regionale partijen. Deze bestuurders vormen de Stuurgroep N23 Westfriaweg.

Met dit regioakkoord in de hand is bij het Ministerie van Verkeer & Waterstaat een verzoek om aanvullende rijkssubsidie ingediend (MIT). Partijen hopen daar in de loop van 2008 uitsluitsel over te krijgen. Op dit moment is de Milieu Effect Rapportage gereed (en ter inzage). Uit deze MER wordt de conclusie getrokken dat de opwaardering van de Westfriaweg voldoet aan de bereikbaarheids- en verkeersveiligheidsdoelstellingen zoals deze zijn opgesteld. Langs een groot deel van het tracé verbetert de leefbaarheid, ondanks dat de ecologische waarden –vooral in het oostelijk deel van het tracé- afnemen. De effecten op de leefbaarheid in de bestaande kernen is positief, hoewel de concentratie van verkeer op de Westfriaweg leidt tot concentratie van de milieueffecten als gevolg van dat verkeer (geluid, luchtkwaliteit) langs het nieuwe tracé. De Commissie MER heeft op 5 februari 2008 haar toetsingsadvies over het MER opwaardering Westfriaweg uitgebracht. In het kader van het uitbrengen van het toetsingsadvies over het MER opwaardering Westfriaweg heeft de Commissie MER het bevoegd gezag aanvullende informatie gevraagd.

Speerpunten structuurvisie:

- agendering opname in het MIT
- project- en jaarlijkse bijdrage provincie
- regie op het terrein van een samenhangende ontwikkeling van de Westfriaweg en de voorliggende stedelijke opgave in het HAL en HES gebied (waaronder ook de aansluiting op de HAL ruit en Houtribdijk)

2. Planologische ruimte voor de ontwikkeling en versterking van de glasdriehoek: Agriport A7, herstructurering Alton en Grootslag (incl. zaadveredeling Enkhuizen)

Mede op initiatief van de provincie is het platform 'Greenport Noord-Holland' opgericht. Het begrip Greenport is geïntroduceerd in de Rijksnota Ruimte. In deze nota zijn landelijke vijf locaties aangewezen als 'Greenport'. Voor Noord-Holland is Aalsmeer en omstreken als gebied opgenomen. Daar vallen voor de tuinbouw de Greenport glasdriehoek Agriport A7, Alton en Grootslag binnen en voor de bollensector de Greenport Duin- en Bollenstreek met hun bollenconcentratiegebieden Noordelijk Zandgebied en Kennermeland.

Maar tuinbouw in Noord-Holland is echter meer dan alleen de sierteelt van de 'Flower Mainport Aalsmeer'. Zo is de laatste jaren onder de naam Agriport A7 een grootschalig bedrijventerrein voor agribusiness (groenteteelt) en logistiek tot

ontwikkeling gebracht. De regie ligt bij de samenwerkende ondernemers, die Vereniging van Eigenaren Agriport A7 oprichtten.

Agriport A7 maakt een verbinding tussen West-Friesland (Grootslag, Enkhuizen en Alton) en de Wieringermeer. Samen vormen ze de 'glasdriehoek'. In deze glasdriehoek bevindt zich zowel groenteteelt als sierteelt en (zaad-)veredeling (Enkhuizen). De combinatie van glastuinbouw met agribusiness en logistiek brengt een grootschalige ketenintegratie met zich mee: productie, verwerking, verpakking en distributie. Het agribusinesssterrein wordt een belangrijk verwerkings-, handels- en logistiek centrum. Dit betekent voor het nabijgelegen glastuinbouwgebied dat handel en afzet extra gestimuleerd gaan worden en dat door clustering van logistieke bewegingen de kosten verlaagd en de concurrentiepositie versterkt worden. Deze clustering heeft een positief effect op de economie, gaat ruimtelijke verspreiding tegen, reduceert vervoersbewegingen en heeft positieve effecten voor het milieu. De ligging van het plangebied direct aan de A7 is bovendien gunstig voor een snelle afvoer van de verwerkte producten. De combinatie van glastuinbouw en agribusiness maakt het mogelijk om direct aan supermarkten te kunnen leveren. Hiermee ontstaat een cluster dat kan concurreren met andere clusters als Barendrecht, Venlo en clusters in België en Duitsland.

Speerpunten structuurvisie

- landelijke agendering van het brede concept 'Greenport Noord-Holland'
- planologische ruimte voor verdere ontwikkeling van de 'glasdriehoek' (inclusief uitbreiding van het logistieke bedrijventerrein)
- planologische ruimte voor benodigde energienetten t.b.v. energielevering vanuit de glastuinbouw aan het net
- stimulering van de samenwerking met gemeenten en het waterschap i.v.m. voldoende zoetwatervoorziening

3. Planologische ruimte voor de productie -incl. assemblage en testen- van (offshore) windturbines

Offshore windenergie is een nichemarkt in ontwikkeling. De EU heeft als doelstelling om een groter aandeel energie door middel van windturbines op te wekken. De verwachting is dat na 2015 de vraag met offshore windenergie moet worden aangevuld, omdat de capaciteit op land dan een maximum heeft bereikt. De doelstelling voor Europa in 2015 is 50.000 MW (MW=Mega Watt, richtlijn Provinciaal Streekplan Noord-Holland: 400 MW). Experimenten met wind op zee in Denemarken, Groot-Brittannië en Nederland hebben duidelijk gemaakt dat er voor offshore windenergie speciaal voor dat doel ontworpen turbines gebruikt moeten worden. Sinds eind jaren negentig zijn bedrijven en instellingen in de Kop van Noord-Holland bezig een cluster voor offshore windenergie op te bouwen. Met de technologische voorsprong, de unieke ligging aan de Noordzee en de sterke positie in de natte bouw, maakt de Kop van Noord-Holland een grote kans om bedrijfsactiviteiten, waaronder

de productie van turbines, naar zich toe te trekken. Offshore windenergie is een markt waarmee Nederland zich internationaal kan profileren.

De Nederlandse Direct Drivetechnologie blijkt een solide basis te zijn voor offshore windturbines. Het bedrijf Zephyros ontwikkelde de 2 MW Direct Drive voor een 5 MW offshore turbine en op basis van deze techniek ontwikkelt DarwinD nu een 4,5 MW turbine, waarbij het ondersteund wordt door de TU Delft, ECN en toeleveranciers uit binnen- en buitenland. Daarnaast speelt TNO een rol in het ontwerp van onderhoudsarme turbines, net als WMC en MultiMegaWatt Testsite, die ruimte hebben in de Wieringermeer om (delen van) de turbines te testen. De Kop van Noord-Holland heeft in Den Helder een groot internationaal werkend Offshore Service Centrum. Bedrijven als Peterson en VOS leveren van daaruit bijvoorbeeld fysiek onderhoud.

Speerpunten structuurvisie

Aanwijzing cluster (offshore) windenergie:

- planologische aanwijzing voor de uitbreiding van de testlocatie in de Wieringermeer
- planologische aanwijzing 'nat bedrijventerrein' Den Helder
- mogelijke testparken op zee

4. Bovengemeentelijk uitvoeringsprogramma regionale bedrijventerreinen

Ten behoeve van synergievoordelen (waaronder clustervorming) en ruimtebesparing is het van belang dat de regio inzet op een beperkt aantal regionale bedrijventerreinen. In beginsel gaat het om samenwerking op subregionaal niveau. Als gemeenten er onderling niet uit komen dient de provincie een regierol te vervullen.

Voorbeelden zijn te vinden in de Drechtsteden, de Stedendriehoek en de regio Groningen Assen. Zo kent de regio Groningen Assen een speciaal 'programma bedrijventerreinen'. Het doel van dit programma is het gezamenlijk versterken en profileren van de economische positie (zowel nationaal als internationaal) van de Regio Groningen Assen en tegelijkertijd de gebiedskwaliteiten te behouden en versterken. Deze kwaliteiten zijn de combinatie tussen stad en platteland met een diversiteit aan woon-, werk- en recreatiemilieus.

Zie ook: <http://www.regiogroningenassen.nl/programmas/werken>

Speerpunten structuurvisie

Planologische reservering van regionale bedrijventerreinen in relatie tot de herstructureringsopgave:

- Den Helder / Anna Paulowna Kooypunt
- Wieringermeer Robbenplaat
- Alkmaar Boekelermeer
- Hoorn Westfrisia Noord
- Koggeland Jaagweg
- Purmerend Baanstee

5. Planologische ruimte voor locale gemengde woonwerkterreinen op binnenstedelijke/binnendorpse locaties

Om de kwaliteit van zowel de bestaande kernen en dorpen als het omliggende landelijke gebied te waarborgen is voor sommige werkfuncties menging met wonen wenselijk. In de studie 'Nieuw Elan' uit 2006 van INBO Adviseurs, gemaakt in opdracht van de Kamer van Koophandel Noordwest-Holland, worden hiervan goede voorbeelden gegeven.

Speerpunt structuurvisie

Planologische ruimte voor gemengde woonwerkterreinen.

6. Programma Sterke Steden

Ontwikkelingen in de Agribusiness, Water en Energie en Vrijtijdsindustrie leiden tot een steeds grotere kennisintensiteit van het regionale bedrijfsleven.

Eén van de geschetste zwakten van de regio is een onvoldoende aanbod van adequate op de vraag van het bedrijfsleven afgestemde (beroeps-)opleidingen. Daarnaast geldt dat hoog opgeleide kenniswerkers hechten aan de kwaliteit van stedelijke voorzieningen, een kwaliteit die onvoldoende in de regio wordt gevonden.

De opgave voor het programma Sterke Steden is de creatie van een aantrekkelijk en divers stedelijk milieu met een voldoende dichtheid van opleidingen en overige voorzieningen. De steden, in het bijzonder de stedelijke agglomeraties rond Alkmaar (HAL-gebied) en Hoorn (HES-zone), staan voor de taak een complementair aanbod van toplocaties voor wonen, werken en winkelen tot stand te brengen en te handhaven. Dat geldt ook voor topvoorzieningen voor cultuur, sport, toerisme en congressen. Kwaliteit van toplocaties en topvoorzieningen komt tot stand bij de gratie van selectiviteit en het creëren van 'kritische massa'. Daarom moeten de gemeenten binnen de agglomeraties en tussen de agglomeraties hun krachten bundelen en beter samenwerken.

Het HAL-gebied en de HES-zone blijven de gebieden waar de aanhoudende vraag naar woongelegenheid primair een plek kan krijgen. Hier zijn stedelijke voorzieningen

voorhanden en concentreren zich tal van economische activiteiten (dus werkgelegenheid) en is infrastructuur (auto en o.v.) beschikbaar.

In de beantwoording van de woningvraag geldt in onze visie wel een belangrijke randvoorwaarde, namelijk minimaal handhaven van de huidige woon-werkbalans met de Amsterdamse agglomeratie. De ambitie is juist gericht op verbetering van die balans. Dat betekent dat wij een nieuwe overloopoperatie die puur voortkomt uit de lastigheid om in de Amsterdamse agglomeratie nieuwe woonlocaties te vinden, afwijzen. Indien onder deze randvoorwaarden nieuwe woningbouwlocaties gewenst zijn, is denkbaar het gebied Omval tussen Alkmaar en Heerhugowaard te ontwikkelen. De provincie dient dan het planologisch kader (verruiming stedelijke contour) mogelijk te maken.

Speerpunt structuurvisie

- zoeklocaties woningbouw en bedrijventerreinen
- concentratie onderwijsvoorzieningen, in het bijzonder het vormen van universitair onderwijs gericht op de drivers. Daarbij kan gedacht worden aan snelle concretisering van de plannen rond de vestiging van de TU Delft en de Universiteit van Wageningen
- concentratie van culturele voorzieningen. Een goed voorbeeld zijn de plannen voor het Centrum voor Beeld en Geluid in Alkmaar, de plannen voor uitbreiding en opwaardering van de Vest, eveneens in Alkmaar
- verdere uitbouw van sportvoorzieningen, bijvoorbeeld rond de IJsbahn in Hoorn

Ook Den Helder en Purmerend staan voor belangrijke opgaven. Deze is echter van een andere (schaal)orde. Voor Den Helder geldt dat zij als maritiem centrum faciliteiten voor offshore activiteiten verder dient te ontwikkelen. Dit betekent:

- Behoud en uitbouw samenwerking met kennisinstituten als ECN, ATO en TNO
- Concentratie stadshart
- Ontwikkelen van watergebonden faciliteiten

De situatie van Purmerend is niet te vergelijken met de drie andere centrumsteden. Als onderdeel van de Noordvleugel gaat de discussie veel minder over de creatie van centrumvoorzieningen. Deze liggen op een steenworp afstand in Amsterdam. De discussie in Purmerend gaat wel over de vraag welke overlooptaak de stad nog wil vervullen. Daarbij komen zaken aan de orde als balans met de kwetsbare groene omgeving van Nationaal Landschap Laag Holland en ook de verwerping van een verdere verslechtering van de woon-werkbalans. In de toekomstvisie van het Intergemeentelijk Samenwerkingsorgaan Waterland wordt thans aan de hand van scenario's gediscussieerd over de toekomst van de Waterlandse regio. De opgave zal zijn om aan de hand van geschetste randvoorwaarden invulling te geven aan de woningbouwtaak in deze regio. Een taakstelling van 15.000m woningen in belangrijke mate geconcentreerd rond Purmerend is denkbaar.

7. Versterken huidige karakteristieken van de regio

Kustzone

De hoofdpoging voor de komende jaren voor de kust is het zorgen voor een duurzame oplossing voor de kustverdediging.

Naast de kustverdedigingopgave zijn voor de 'vrijtijdsindustrie' de aan de kust(-en) gelegen projecten Wieringerrandmeer en Petten aan Zee van belang. De stadia waarin beide projecten verkeren verschilt. Voor 'het Wieringerrandmeer' is een samenwerkingsovereenkomst (SOK) opgesteld. De exacte inhoud van deze overeenkomst wordt de komende maanden in de raden van de gemeenten Wieringen en Wieringermeer en in de Provinciale Statenvergadering besproken. Om daadwerkelijk bij te dragen aan het versterken van het recreatieve profiel van de regio is de vaarverbinding naar het IJsselmeer een cruciaal onderdeel.

Het project *Petten aan Zee* bevindt zich nog in de initiatieffase. Recent hebben nieuwe partijen belangstelling getoond voor het project. Gezien de verschillende en deels tegenstrijdige belangen van de betrokken partijen ligt voor dit project de opgave om met behulp van een aantal duidelijke processtappen zicht te krijgen op mogelijke gemeenschappelijke oplossingsrichtingen, waarbij recreatieve, natuur en kustverdedigingopgaven elkaar versterken.

Speerpunten structuurvisie

- kustverdediging
- Wieringerrandmeer
- Petten aan Zee

Vergelijkbaar met de situatie in Zuid-Holland, waar onder leiding van gedeputeerde Lenie Dwarshuis een stuurgroep is gevormd waarin naast de provincie en de waterschappen, betrokken gemeenten en het Rijk zitting hebben.

Noordkop

De hoofdpoging voor de Noordkop is behoud van de concurrentiepositie als agrarisch productielandschap. Voedselproductie betreft een actueel vraagstuk waarin de Noordkop door middel van clusterversterking en innovatie een belangrijke bijdrage aan levert. Om deze voortrekkersrol verder te versterken dient ruimte te worden geboden aan de groeiambities en is een duurzame oplossing voor de zoetwatervoorziening noodzakelijk.

Speerpunten structuurvisie

- planologische ruimte voor agrarisch areaal
- planologische ruimte voor logistiek centrum

- stimuleren samenwerking LTO en Waterschap (borging zoetwatervoorziening)

Midden (wonen, werken, water)

Naast de vraag naar stedelijke woonmilieus is er groeiende vraag naar landelijke woonmilieus. Onderdeel van de vraag naar dergelijke milieus zijn woon-werklandschappen. Dit zijn milieus waarin wonen en kleinschalige werkvoorzieningen ingepast worden in een aantrekkelijke landschappelijke omgeving.

Naast het realiseren van woon en werkvoorzieningen wordt zo ook ruimte geboden voor verblijfsrecreatie in het middengebied. Daarnaast kan op deze wijze worden geïnvesteerd in het cultuurhistorische erfgoed, waarmee Noord-Holland haar 'vrijtijdsindustrie' profiel verder versterkt.

Speerpunten structuurvisie

- planologische ruimte voor woon-werklandschappen
- investeringsprogramma cultuurhistorisch erfgoed

Zuid

Voor het zuidelijke gebied worden er twee opgaven uitgelicht: Laag Holland en de verstedelijkingsopgave rond het IJmeer/ Purmerend.

- Laag Holland -

Nationaal Landschap Laag Holland is een samenwerkingsverband van provincie, waterschap, gemeenten, natuurbeschermers en agrarische organisaties. Haar missie is 'behoud, duurzaam beheer en waar mogelijk versterking van de landschappelijke, cultuurhistorische en natuurlijke kernkwaliteiten van het Nationale Landschap Laag Holland'. In dit gebied met lage dynamiek is economische vitaliteit onmisbaar. Grondgebonden melkveehouderij is de basis voor het in stand houden van het open groene cultuurlandschap. Ook kan ruimte worden gegeven aan voorzieningen en kan vrijkomende (agrarische) bebouwing worden aangewend voor economisch gebruik.

De middelen die voor Laag Holland beschikbaar zijn komen van de partners en uit maatschappelijke en particuliere fondsen. Er worden drie geldstromen onderscheiden: Projecten en investeringen, Beheer en Processen.

Speerpunten voor de structuurvisie

- ondersteuning van de oprichting van een regiofonds
- verruiming van de subsidiemogelijkheden. De Europese Gemeenschap heeft een compensatieregeling voor agrarische gebieden met een natuurlijke handicap. Landen als Ierland en Finland maken daar gebruik van;
- om de combinatie van lage dynamiek en economische vitaliteit toe te laten in Laag Holland zal er met mate gebouwd moeten gaan worden. Dit gebeurt zo veel mogelijk in overeenstemming met het rood-voor-groenprincipe. Daarbij wordt bij een bouwinitiatief gekeken in hoeverre er compensatie voor het

bouwen in de vorm van geld of fondsen gegeven kan worden om groenprojecten te realiseren. Het samenwerkingsverband stimuleert dit type initiatieven en voorziet bij hergebruik van (agrarische) bebouwing graag in verdere planologische ruimte.

- natuurversterking en koppeling met vrije tijd (relatie met IJmeer versterken)

- Verstedelijkingsopgave IJmeer / Purmerend -

Noordwest-Holland hecht belang aan een evenwichtige woon-werkbalans. Hier passen geen grote monofunctionele verstedelijkingsopgaven in.

Speerpunt structuurvisie

- Integrale visie ontwikkeling voor de verstedelijkingsopgave, inclusief het bijbehorende uitvoeringsprogramma (bereikbaarheid, werkgelegenheid, vrije tijd)

6 Uitvoeringsprogramma

Doelen, opgaven, projecten en rolverdeling van trekkers en betrokkenen worden in het Uitvoeringsprogramma weergegeven. Het Uitvoeringsprogramma biedt een kader om hiërarchie aan te brengen aan de opgaven en projecten, met als doel verduidelijking en versnelling van de uitvoerbaarheid. In het Uitvoeringsprogramma worden aan de doelen en opgaven uit hoofdstuk 4 projecten toegevoegd die nodig zijn om het Ontwikkelingsperspectief te realiseren. In dit hoofdstuk worden echter niet alle opgaven en projecten weergegeven en de rolverdeling zelfs buiten beschouwing gelaten. De Kamer van Koophandel stelt echter als bijlage bij dit rapport een uitgebreid Uitvoeringsprogramma op dat als werkdocument zal dienen bij het tot stand brengen van opgaven en projecten in de regio. Dat Uitvoeringsprogramma biedt een kader voor de lange termijn waarbinnen ook nieuwe initiatieven kunnen worden ingepast. Dit om aan te sluiten bij actuele ontwikkelingen.

In dit rapport is het doel een methodiek aan te reiken waarmee structuur en prioriteiten kunnen worden aangebracht in de plannen en projecten voor de regio.

Het Uitvoeringsprogramma bestaat uit vier matrices: één voor de basiscondities en één voor elke driver. Aan elke opgave hangen projecten die tot stand komen door een bepaald samenwerkingsverband tussen instellingen en bedrijven. Opgaven en projecten worden onderverdeeld volgens de vijf vraagstukken op het vlak van economie en bereikbaarheid, klimaat, leefmilieu, kennis en innovatie, en onderwijs en arbeidsmarkt. Ruimtelijke projecten, waarvan een gedeelte al eerder door de Kamer van Koophandel in *Noord-Holland: De ondernemende provincie* (2006) op een rijtje is gezet, zijn per driver op een kaart in beeld gebracht en van een nummer voorzien die ook in de matrix terugkomen.

In elke matrix komen ruimtelijk en niet-ruimtelijke, regionale en meer locale projecten samen. De matrices zijn een resultaat van top-down en bottom-up onderzoek naar cruciale projecten voor de verwezenlijking van het Ontwikkelingsperspectief. Tijdens workshops en met interviews zijn doelen, opgaven en bijbehorende projecten geformuleerd. Om vanuit de economische sectoren (de drivers) te destilleren welke impulsen voor de regio nodig zijn is de 'clusterbenadering' gebruikt. Per driver is een voorbeeld cluster uitgewerkt. Via de clusterbenadering wordt duidelijk welke soort bedrijven of welke kennis in een bepaald cluster wordt gemist. Clusters kunnen in kaart worden gebracht en dienen als middel om opgaven te formuleren voor versterking van een cluster.

De Kamer van Koophandel wil graag de rol van initiërende partner oppakken, partijen bij elkaar brengen en zorgen dat de samenwerking goed verloopt. Het is belangrijk dat gezamenlijk doelen worden opgesteld en dat de uitvoering in samenspraak plaatsvindt. Hoewel in onderstaande matrices de rolverdeling van trekkers en betrokkenen niet is opgenomen, benoemen we hier wel de verschillende rollen die de Kamer van Koophandel voor de betreffende projecten kan vervullen:

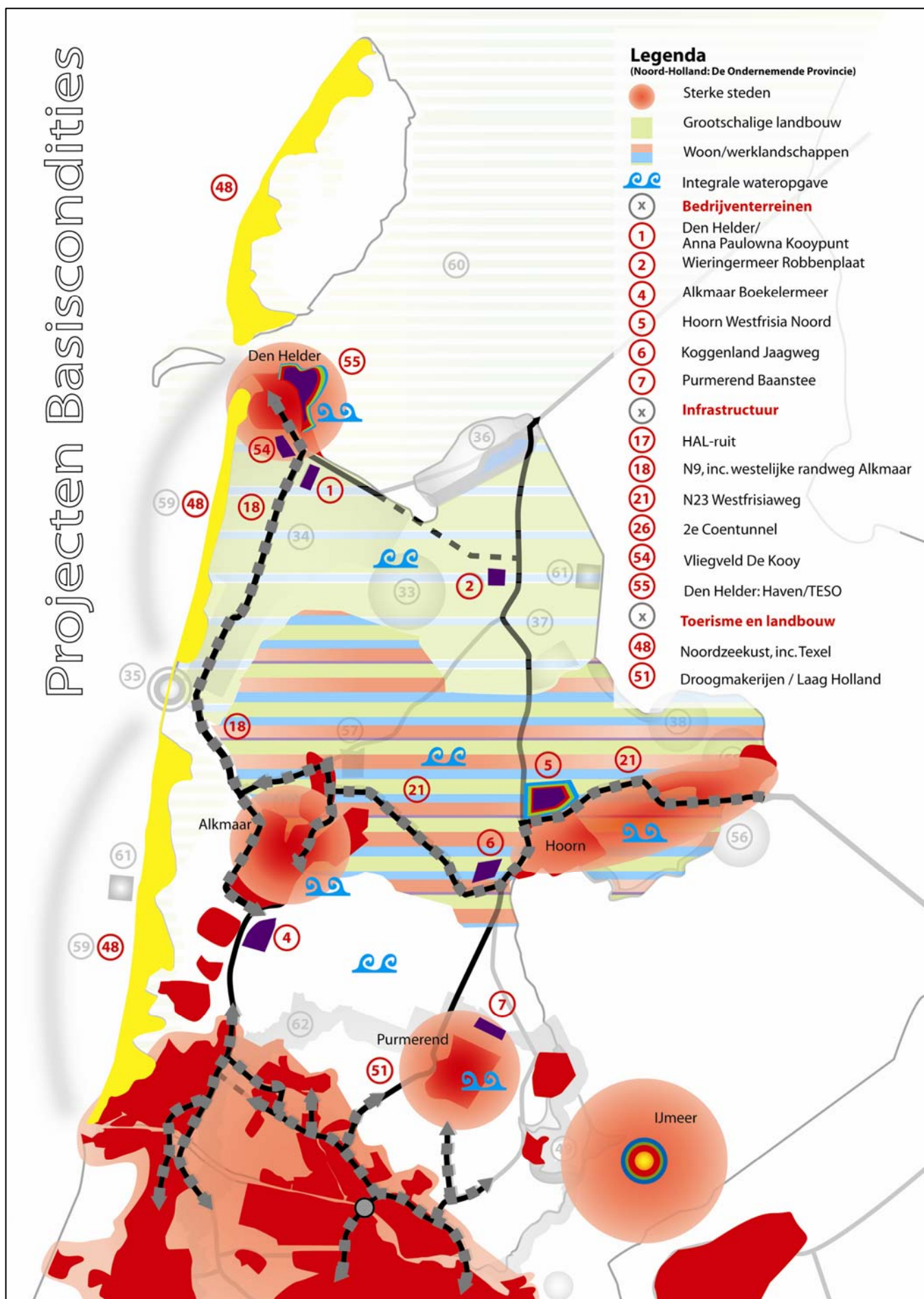
- Het opstellen van *stimuleringsprojecten*, waarbij de Kamer van Koophandel het project opstelt, maar niet per definitie hoeft te trekken. Dat kunnen ook publieke en/of private partijen doen
- Het *informer*en van verschillende betrokken partijen; de Kamer van Koophandel neemt dan de rol aan van kennismakelaar of kennisverzamelaar
- Het ontwikkelen van *instrumenten*; op sommige vlakken ontbreekt heldere wet- en regelgeving. De Kamer van Koophandel heeft de taak om veranderingen in beleid aan te grijpen om bruikbare, praktijkgerichte instrumenten te ontwikkelen. Uit kennis die wordt opgedaan bij gebiedsontwikkeling- en uitvoeringsprojecten kan eveneens een instrumentarium ontwikkeld worden die Kamers van Koophandel elders in Nederland kunnen gebruiken.

Projecten Basiscondities

Legenda

(Noord-Holland: De Ondernemende Provincie)

- Sterke steden
- Grootchalige landbouw
- Woon/werklandschappen
- ~ Integrale wateropgave
- x **Bedrijventerreinen**
- 1 Den Helder/
Anna Paulowna Kooypunt
- 2 Wieringermeer Robbenplaat
- 4 Alkmaar Boekelermeer
- 5 Hoorn Westfrisia Noord
- 6 Koggenland Jaagweg
- 7 Purmerend Baansteer
- x **Infrastructuur**
- 17 HAL-ruit
- 18 N9, inc. westelijke randweg Alkmaar
- 21 N23 Westfrisiaweg
- 26 2e Coentunnel
- 54 Vliegveld De Kooy
- 55 Den Helder: Haven/TESO
- x **Toerisme en landbouw**
- 48 Noordzeekust, inc. Texel
- 51 Droogmakerijen / Laag Holland

6.1 Matrix Basiscondities

Doelen:

1. Ruimte voor duurzame economische groei creëren

Vraagstukken	Opgaven	Projecten
Economie & bereikbaarheid	1. Voldoende kwantitatief aanbod van regionale bedrijventerreinen (regionale regie / rol ONHN)	1a. Monitoren behoeften, o.a. in kader nieuwe structuurvisie 1b. Groeilocaties regionale bedrijventerreinen aanwijzen* 1c. Kwaliteit bedrijventerreinen aanpassen aan nieuwe marktontwikkelingen 1d. Parkmanagement 1e. Uitwerken project Nieuw Elan
	2. Bereikbaarheid werklocaties verbeteren (nr.21,17,26)	2a. OV: regionale bereikbaarheid verbeteren
	3. Ontwikkelen kantorenlocaties voor nieuwe werkgelegenheid (accent dienstverlening)*	3a. Kantorenvisie Noordwest Holland; koppelen aan discussie: hoe houd ik jongeren vast
	4. In stand houden en uitbreiden agrarisch areaal (waaronder ontwikkelingsruimte glastuinbouw)	
	5. planologische ruimte voor 'bouwblokken' agrisector	
Klimaat	1. Voldoende waterberging/afdoende kustverdediging	1a. Project zoeklocaties waterberging in combinatie met agrarische en vrijetijdsfuncties 1b. POK , combinatie zoeken met andere functies 1c. Kostendragers kustverdediging
Leefmilieu	1. Positie steden versterken: culturele centra / studentensteden / medisch cluster versterken	1a. Onderscheidende typologie grote steden 1b. Samenwerking gemeentes stimuleren* 1c. Bereikbaarheid met OV binnensteden verbeteren* 1d. Voorzieningenaanbod verbeteren*
	2. Autonome regionale groei / regionale woningbouwopgave 50.000 tot 2030 met minimale het in stand houden van de huidige woon-werk balans	
	3. Van monofunctionele naar multifunctionele aanpak	3a. Stimuleren combinaties wonen/werken/wateropgave/infra = gebiedsontwikkeling)* 3b. Transformatie en herstructurerings gebieden aanpakken*
	4. Vitaliteit en attractiviteit landelijk	4a. Project kleine kernen Kop, in

	gebied vergroten	kader ILG
		4b. Project Breedband
		4c. In stand houden en uitbreiden agrarisch cultuurlandschap
Kennis & innovatie	1. Realiseren innovatief klimaat	1a. Vergroten dynamiek / samenwerking ondernemers
		1b. Expertise bedrijven zichtbaar maken (nationaal & internationaal)
		1c. Opzetten innovatiebeleid
		1d. Steden als innovatieve katalysatoren
		1e. Internationalisering
Onderwijs & arbeidsmarkt	1. Scholing beroepsbevolking gericht op drivers en regiospecifieke ondersteunende bedrijven (bouw, metaal, transport etc.)	

* zie toelichting

Economie & bereikbaarheid

1b. Groeilocaties regionale bedrijventerreinen aanwijzen

Om ongecontroleerde verspreiding van midden- en kleine bedrijventerreinen tegen te gaan wordt per deelregio één groot bedrijventerrein aangewezen (40-60 hectare) die een goede bereikbaarheid bezit en goed aansluit op bestaande bebouwing. De problematiek van grote terreinen vormen de lange procedures, het opstellen van een gezamenlijke visie, waarbij een nader te bepalen aantal hectare verdeeld moeten worden over gemeentes.

Kleine bedrijventerreinen (0.5 – 2 hectare) kunnen meer lokaal (per gemeente) worden ontwikkeld.

3. Ontwikkelen kantorenlocaties voor nieuwe werkgelegenheid (accent dienstverlening)

Kantoorlocaties zijn er niet, maar moeten er wel komen. Er is vraag naar kantoorlocaties van 3500 tot 5000 vierkante meter. Op dit moment wordt de ruimte daartoe niet geboden. Het kleinere en grotere aanbod is er wel. HAL gebied en HES, dichtbij spoorstations zouden geschikte locaties zijn.

Leefmilieu

1.b Samenwerking gemeentes stimuleren

Het probleem van de 'Sterke Steden' (behalve Den Helder en Purmerend) is dat de gemeentes bijna aan grens van hun gemeentegebied zitten. Dat hoeft geen probleem te zijn, mits de omliggende gemeentes deze 'Sterke Steden' ondersteunen. Bij het HAL gebeurt dat al, bij andere steden niet.

1c. Bereikbaarheid met OV binnensteden verbeteren

De bereikbaarheid van de binnensteden laat te wensen over. Het openbaar vervoer

vanuit het ommeland naar de steden is slecht georganiseerd. Een Noordtangent zou een oplossing kunnen zijn of het voorbeeld in Friesland waar spoor en buslijn in één hand liggen.

1d. Voorzieningenaanbod verbeteren

Om verloedering van binnensteden terug te gaan moet het voorzieningenaanbod in de centra worden verbeterd (probleem speelt vooral in West-Friesland). Vraag en aanbod zijn slecht op elkaar afgestemd. De vraag naar grootschaligheid en voorzieningenniveau wordt tegenwoordig verwaarloosd.

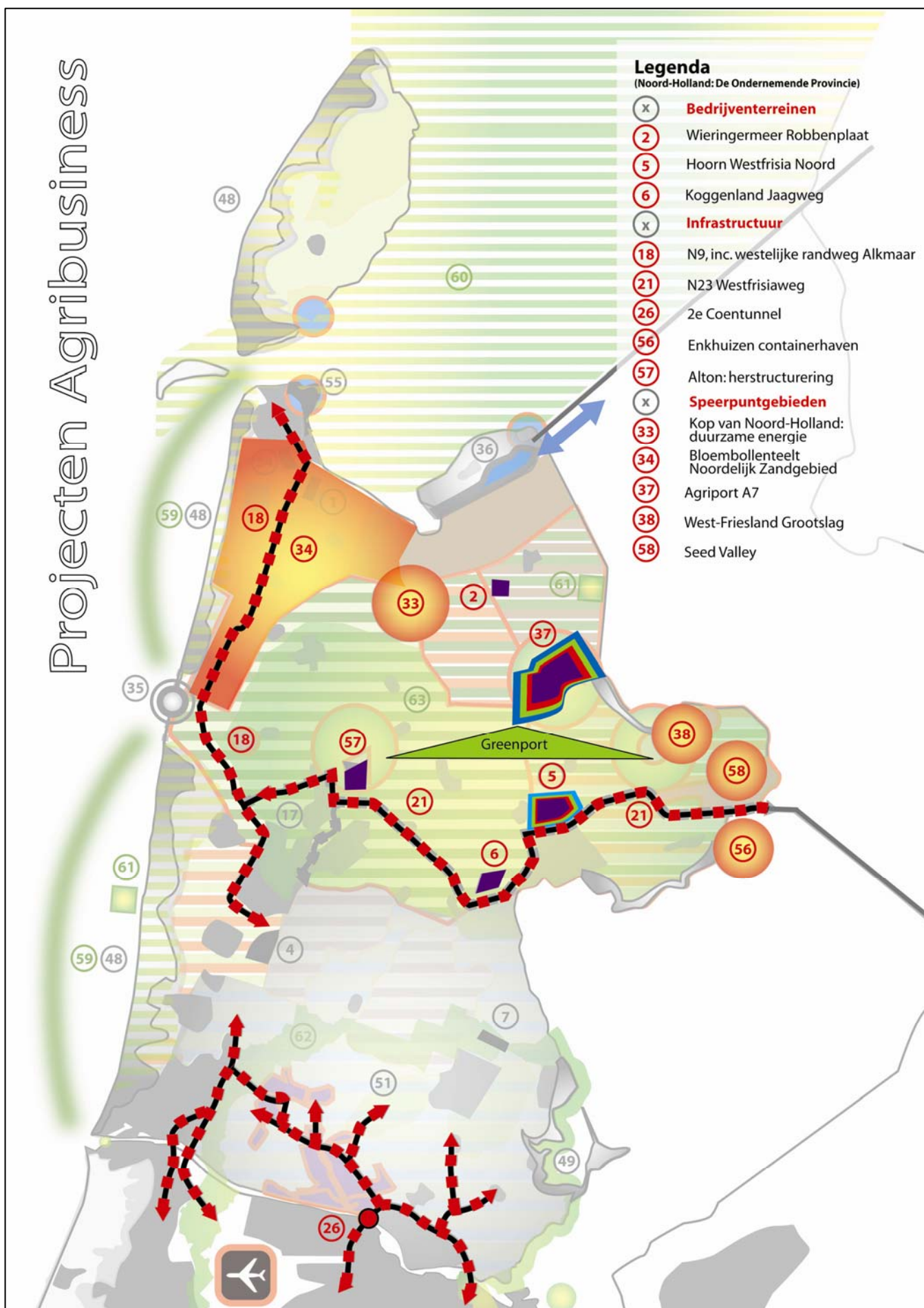
3a. Stimuleren combinaties wonen/werken/wateropgave/infra = gebiedsontwikkeling

Wonen en werken moet meer gecombineerd worden. Bij werken kan niet alleen gedacht worden aan de lichte milieuklassen, maar ook aan niet woninggelieerde bedrijvigheid als bouwbedrijven en bijvoorbeeld loodgieters-ondernemingen. Om een nieuwe combinatie van wonen en werken te bewerkstelligen moet een impuls worden gegeven op financieel vlak en regelgeving en bestemmingsplannen worden aangepast.

3b. Transformatiegebieden aanpakken

Een opgave binnen de 'Sterke Steden' is de transformatie van oude bedrijventerreinen voor ander programma (winkelgebieden of woningbouw). Transformatie is een complex proces dat moet worden gestimuleerd en ondersteund.

Projecten Agribusiness

6.2 Matrix Driver Agribusiness

Doel: versterking positie binnen Greenport Nederland/Aalsmeer, met:

1. Glasdriehoek Agriport A7 – Grootslag – Alton
2. Seed Valley
3. Bollencluster Noordelijk Zandgebied

Vraagstukken	Opgaven	Projecten
Economie & bereikbaarheid	1. Verbeteren van de concurrentiekracht en het organiserend vermogen van de sector	1a. Clusterversterking voedingstuinbouw: Afzet & handel voedingstuinbouw van Westland naar Agriport* (nr.37)
		1b. Aangeboden assortiment groente vergroten
		1c. Clusterversterking bollen: Verwerking en handel uitbreiden in de Kop van Noord-Holland en collectieve marketing nastreven (nr.34)
		1d. Infrastructuur integraal verbeteren & uitbreiden (nr.18,21,26,37,38,58)
		1e. Meer kilo's en minder kilometers
		1f. Optimaliseren waterwegen t.b.v. goederenvervoer (nr.56)
	2. Voldoende areaal en aanpak opgave herstructurering	2a. Nadruk leggen op halffabrikaat en eindproduct (specialisatie)
		2b. Stimuleren intensieve teelt*
		2c. Ruimte voor aquacultuur op bedrijventerreinen creëren
		2d. Nadruk leggen op nieuwe en betere producten
		2e. Realiseren van één bedrijvenloket / grondbank
		2f. Loket kavelruil en bedrijfsverplaatsing organiseren
	3. Stimuleren dubbel grondgebruik (grasland, vollegrond en bollen)*	3a. Stimuleren hergebruik kassen*
	4. Ruimte voor ontwikkeling logistiek centrum in West Friesland	(nr 37)
Klimaat	1. Waterkwaliteit	1a. Meer ruimte voor integrale waterberging reserveren*
		1b. Oplossingen zoeken voor mogelijk toekomstig tekort zoetwatervoorziening agribusiness*
		1c. Dubbel watergebruik: voor gebruiker en Waterschap
		1d. Bij nieuwe gebiedsontwikkelingen Waterschap in vroeg stadium betrekken
		1e. Vervuiler water zorgt voor oplossing*
		1f. Gesloten teeltsystemen ontwikkelen*
		1g. Verziltingproblematiek structureel

		aanpakken*
	2. Benutting energieproductie glastuinbouw mogelijk maken / koppeling wonen/werken	2a. Netcapaciteit vergroten
	3. Luchtkwaliteit door uitstoot broeikasgassen verbeteren en toename consumptie tegengaan	3a. Vervuiling bij de bron aanpakken
Leefmilieu	1. Woningbouwopgave (tijdelijke) buitenlandse werknemers	1a. Structurele en sociale oplossingen zoeken voor tijdelijke werknemers*
	2. Stimuleren van 'arrangementen' waarbij verschillende belangen en functies gekoppeld worden	2a. Gebiedsontwikkeling integraal en regionaal organiseren
		2b. Beschermen inkrimpende groenblauwe structuur
		2c. Overeenkomst eisen Natura 2000, KRW & agribusiness vinden (nr.60)
		2d. Goede mix agribusiness, woningbouw, landschap en recreatie zoeken* (nr.51)
Kennis & innovatie	1. Stimuleren product- en procesinnovatie	1a. Subsidies verlenen voor innovatie & onderzoek
		1b. Praktijkonderzoekscentra uitbreiden, nieuwe stimuleren*
		1c. Expertise duurzame energie aan agribusiness koppelen (vb. 'gesloten kassen')
		1d. Productieproces verduurzamen (biologische landbouw)
		1e. Maatschappelijk verantwoord ondernemen stimuleren
		1f. Veeteelt en bollenteelt stimuleren klimaat- en energieneutraal produceren
		1g. Zilte teelt marketen
	2. Verduidelijken van wet- en regelgeving en het vereenvoudigen van procedures	2a. Actualiseren en verbreden mogelijkheden bestemmingsplannen
Onderwijs & arbeidsmarkt	1. Koppeling beroepspraktijk en regionale opleidingen	1a. Aanbod middelbaar & hoger onderwijs aanvullen (kwaliteit & kwantiteit)
		1b. Lacune hoger onderwijs onderzoeken en naar de regio brengen (vb. behoefte vanuit de zaadteelt)*
		1c. Bedrijven en scholen koppelen, meer stageplaatsen creëren
	2. Werving buitenlandse werknemers en aanspreken regionaal beroepspotentieel	2a. Gebruik maken van Wajong regeling

* zie toelichting

Economie en bereikbaarheid

1a. Clusterversterking voedingstuinbouw: Afzet & handel voedingstuinbouw van Westland naar Agriport

In de afgelopen jaren hebben zich steeds meer glastuinbouwbedrijven in Agriport en Grootslag gevestigd en de interesse blijft groeien. Het distributiecentrum van vollegrondsteelt ligt in Zwaagdijk, Grootslag verpakt voornamelijk op eigen gebied, maar de afzetcorporatie voor Agriport ligt in het Westland. Als Agriport groeit, kan deze hier naartoe verplaatst worden. Agriport is nu 350 hectare groot; het streven is om door te groeien naar 850 hectare (ter vergelijking: Greenport Aalsmeer is 1000 hectare). Bedrijven die de cluster aanvullen moeten gestimuleerd worden zich in de nabije omgeving van Agriport te vestigen.

3. Stimuleren dubbel grondgebruik (grasland, vollegrond, bollen)

Noord-Holland Noord bestaat uit 133.500 hectare cultuurgrond. Elk jaar wordt daarvan 0,3 procent door woningbouw, natuur en wegen ingenomen. Vanuit de landbouw is de vraag naar ruimte groot, maar tegelijkertijd wordt de grond ook intensiever gebruikt, een tendens die moet worden gestimuleerd. Bijzonder in Noord-Holland is dat sommige stukken grond voor zowel grasland, vollegrond- en bollenteelt (één keer per zeven jaar) worden gebruikt. Dit flexibele grondgebruik neemt toe (voornamelijk in de reizende bollenteelt). Dubbel grondgebruik wordt steeds meer toegepast in de glastuinbouw. Witlof wordt nu in zeven etages geteeld en steeds meer gewassen zullen in de toekomst uit de volle grond worden gehaald en in kassen op water worden geteeld.

3a. Stimuleren hergebruik kassen (voor bijvoorbeeld zaadtelers, of als lokale energietoelevering)

Een voorbeeld van hergebruik zijn de losstaande kassen die niet meer rendabel zijn in de tuinbouw. Deze kassen worden door zaadfabrikanten gehuurd voor vermeerdering van hun zaden.

Klimaat

1a. Meer ruimte voor integrale waterberging reserveren

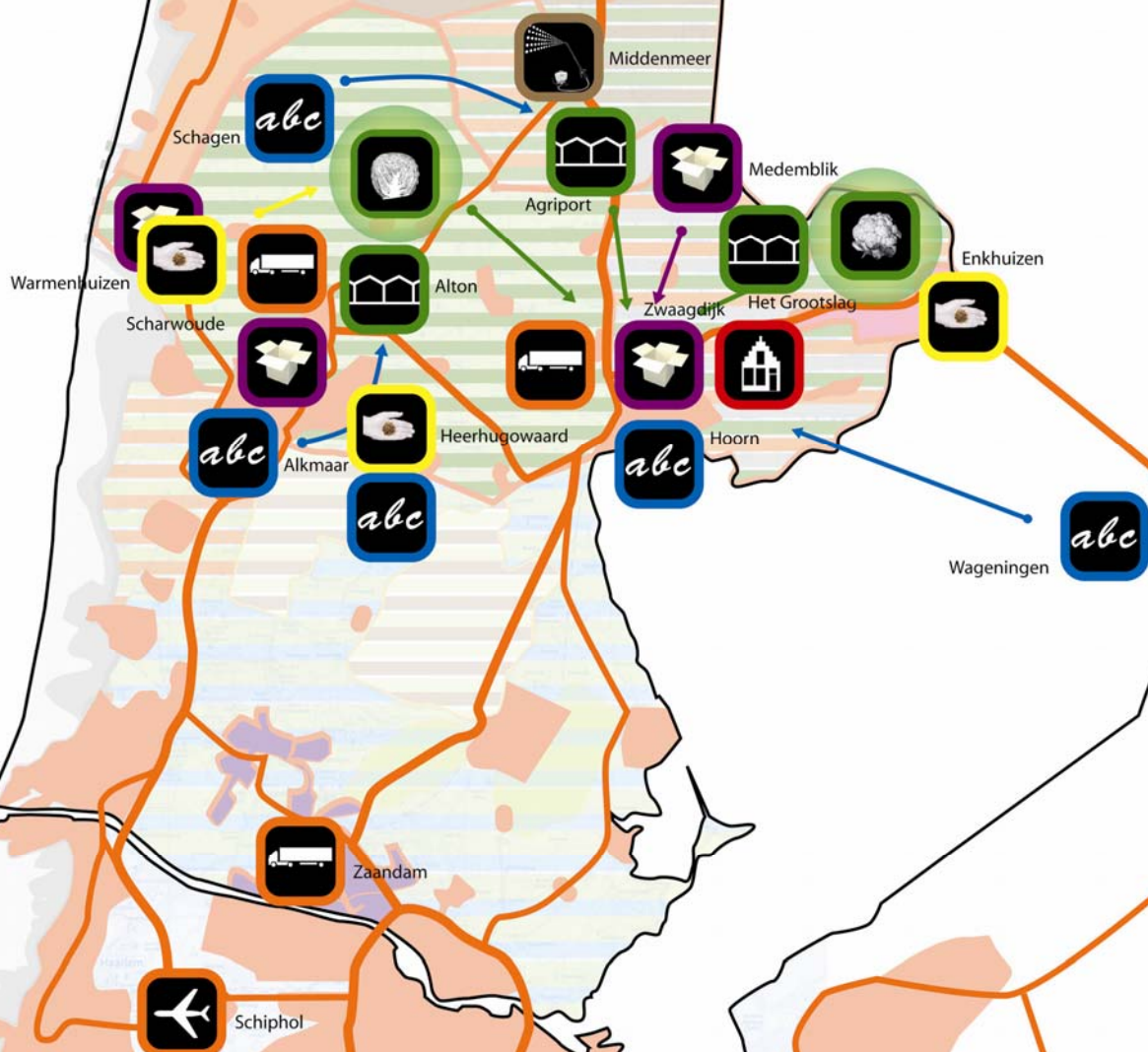
Klimaatverandering heeft tot gevolg dat er tijdelijke wateroverschotten kunnen ontstaan en dat extra ruimte voor waterberging moet worden gereserveerd. Bij nieuwbouw moet – sterk afhankelijk van de plaatselijke omstandigheden – meer dan 10 procent van het landoppervlak voor oppervlaktewater worden gereserveerd. Het kan interessant zijn de waterbassins voor de beregning van de bedrijven en de waterberging in het landschap te combineren. Voorwaarde is dat er te allen tijde waterberging beschikbaar blijft. In West-Friesland zijn in het verleden initiatieven in die richting genomen (collectieve waterberging mét recreatieve functie), maar doordat de kosten voor het gietwater hoger uitkwamen zijn plannen niet gerealiseerd.

Cluster Voedingstuinbouw

Legenda

- Grondstof: mest, gewasbescherming
- Halffabricaat: zaden
- Product: groente Vollegrondstuinbouw
- Product: groente Glastuinbouw
- Verwerkingsindustrie
- Distributie
- Diensverlening
- Kennis: scholen, praktijkonderzoekscentra

0 2 4 6 8 10 km

Voorbeeld Cluster Voedingstuinbouw

De bedrijven die hieronder worden genoemd worden als voorbeeld gebruikt, zij vormen niet de enige bedrijven in deze cluster.

Grondstof: mest, gewasbescherming

Vb: Haytema: Middenmeer
Horticoop: Zwaagdijk

Halffabricaat: zaad

Vb: Bejo Zaden: Warmenhuizen
Groot en Slot: Heerhugowaard
Enza Zaden: Enkhuizen

Product: groente

Vollegroendstuijnbouw: Broek op Langedijk, tzv Schagen,
Grootslag
Glastuinbouw: Agriport, Alton, Grootslag

Verwerkingsindustrie:

Vb: Vezet (groenteverwerking): Warmenhuizen
G. Kramer & Zonen (zuurkoolmakers): Zuid-Scharwoude
Hessing Groente (groenteverwerking): Zwaagdijk
Greenery (afzetorganisatie): Zwaagdijk
Koelopslag:
Daalimpex: Warmenhuizen & Beverwijk
Metaalindustrie:
Vb. Van der Laan: Zwaag
Schouten Installatietechniek: Oosterblokker
Papierindustrie
Vb.Snel golfkarton BV: Medemblik

Distributie:

Distributiecentra: Vb. Deen: Hoorn
AH: Zaandam
Transport:
Vb. Loos Transport: Wognum

Dienstverlening:

Accountants, Adviseurs, Automatisering, handelaren
Vb. Locatie: WFO bedrijventerrein: Zwaagdijk

Bestemming:

Schiphol, Supermarkten in Nederland en Europa

Kennis: ontwikkeling en uitwisseling

Wageningen Universiteit
Proeftuin Zwaagdijk
Onderzoekscentrum: Oostwaardhoeve
Clusiuscollege (LBO/MBO landbouw): Schagen,
Alkmaar (HBO), Heerhugowaard

1b. Oplossingen zoeken voor mogelijk toekomstig tekort zoetwatervoorziening agribusiness

Klimaatverandering heeft tot gevolg dat tijdens droge perioden tijdelijke watertekorten kunnen ontstaan. De komende jaren zal een systematiek worden ontwikkeld om bij droogte de maatschappelijke en economische schade door watertekort beperkt te houden door een verantwoorde verdeling van het beschikbare Markermeerwater. Dit kan betekenen dat het doorspoelregime tijdelijk wordt aangepast en dat kan weer gevolgen hebben voor de beschikbaarheid van water voor de agribusiness.

1e. Vervuiler van water zorgt voor oplossing

Oppervlaktewater mag worden benut, maar niet in waarde verminderen voor een ander doel of andere gebruiker. Onaanvaardbare verontreiniging van het oppervlaktewater is niet toegestaan. Naast het principe 'de vervuiler betaalt' zal steeds nadrukkelijker rekening moeten worden gehouden met betaling voor waterdiensten: 'de gebruiker betaalt'.

1f. Gesloten teeltsystemen ontwikkelen

In de mogelijke toekomstige perioden van watertekort als gevolg van klimaatverandering kan het zoutgehalte in het oppervlaktewater plaatselijk toenemen. De bruikbaarheid en de beschikbaarheid van het water zijn dus niet gegarandeerd. De vraag zal groeien naar gesloten teeltsystemen, waarbij waterberging en verontreiniging los van het bestaande watersysteem worden opgelost. In de

glastuinbouw en aquacultuur is men het verst gevorderd met deze hightech ontwikkeling.

1g. Verziltingproblematiek structureel aanpakken

De Wieringermeerpolder heeft een eigen watersysteem: diep peil, moeilijk doorspoelbaar, kwel. Tussen de IJsselmeerkust en A7 is de grond minder geschikt voor tuinbouwgewassen die afhankelijk zijn van beregening met oppervlaktewater, ten westen A7 is de grond minder brak. Er vindt wel verzoeting plaats, maar op de lange termijn. Er zijn enkele kleinschalige zoetwateraanvoersystemen aanwezig. Een oplossing kan een robuust zoetwateraanvoerplan vormen. Voor de langere termijn zouden veredelingsbedrijven ook zouttolerante gewassen kunnen ontwikkelen, zodat de afhankelijkheid van zoet water afneemt. Zilte teelt is een niche in de markt die aangesproken kan worden.

Leefmilieu

1a. Structurele en sociale oplossingen zoeken voor tijdelijke werknemers

Er is een tekort aan woningen voor laaggeschoolde tijdelijke arbeidskrachten. Met het verbod op logies in binnenstedelijke locaties wordt deze groep apart gehouden van het maatschappelijke leven, terwijl gemeentes ook niet voor extra voorzieningen (bijv. gezondheidszorg of recreatie) zorgen. De landen waar deze groepen vandaan komen zijn geen (volwaardig) lid van de EU en daarom is de kans groot dat ze in de illegaliteit terecht komen. En wanneer er meer Oekraïners en Roemenen komen werken, wordt de kans steeds groter dat deze arbeidskrachten voor langere tijd willen blijven omdat ze verder van huis werken. Het is dus zaak een structurele (economische en sociale) oplossing te vinden voor het woonprobleem van laagbetaalde tijdelijke werknemers.

2d. Goede mix agribusiness, woningbouw, landschap en recreatie zoeken

In de Kop van Noord Holland is de kwalitatieve relatie tussen agribusiness, landschap en recreatie niet sterk. Een dilemma vormen de eisen van Natura 2000 versus de eisen die gelden voor de agribusiness. In West-Friesland gaat de relatie tussen agribusiness, recreatie en landschap de goede kant op. In Laag Holland speelt het dilemma tussen de economische weerbaarheid enerzijds en het landschapsbehoud anderzijds. Het wordt voor de agrariërs in Laag Holland steeds moeilijker het hoofd economisch boven water te houden. Tegelijkertijd willen veel organisaties het bestaande landschap zoveel mogelijk behouden. Behoud van het huidige 'Oud-Hollandse landschap' kan alleen als de weidegronden 'beweid' worden.

Kennis & innovatie

1b. Praktijkonderzoekscentra uitbreiden, nieuwe stimuleren

Innovatie ontstaat wanneer praktijkonderzoek en topondernemers elkaar vinden. Soms komt kennis van buiten de sector. Onderzoek moet worden gestimuleerd (een voorbeeld hiervan is Syntens voor het midden- en kleinbedrijf).

Onderwijs & arbeidsmarkt

1b. Lacune hoger onderwijs onderzoeken en naar de regio brengen

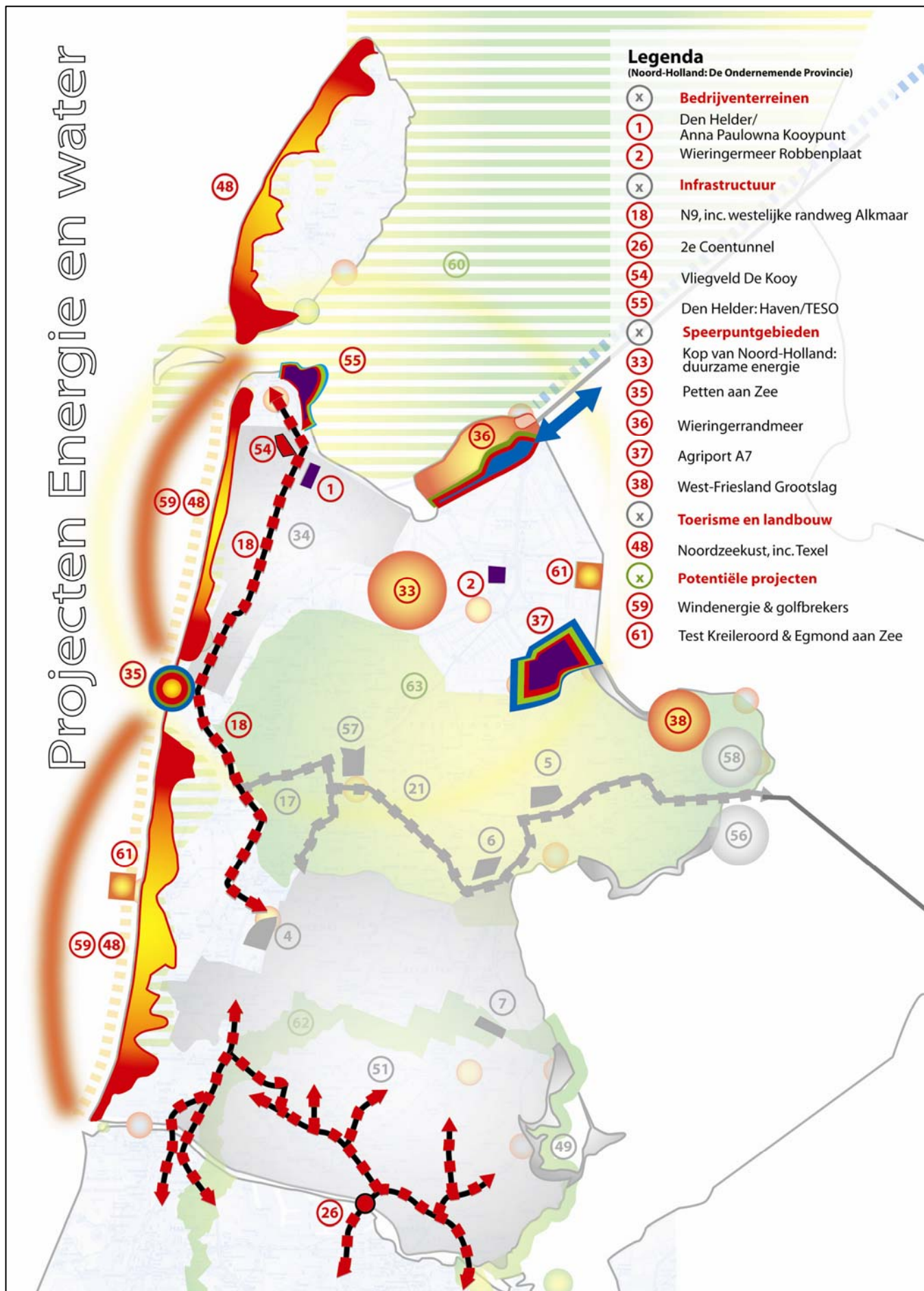
De vraag naar hoog- en middelbaar opgeleide arbeidskrachten groeit. Er is behoefte vanuit de zaadteelt naar een HBO- of universitaire opleiding in de regio; deze ontbreekt momenteel.

Projecten Energie en water

Legenda

(Noord-Holland: De Ondernemende Provincie)

- (x) **Bedrijventerreinen**
 - 1 Den Helder/ Anna Paulowna Kooypunt
 - 2 Wieringermeer Robbenplaat
- (x) **Infrastructuur**
 - 18 N9, inc. westelijke randweg Alkmaar
 - 26 2e Coentunnel
 - 54 Vliegveld De Kooy
 - 55 Den Helder: Haven/TESO
- (x) **Speerpuntgebieden**
 - 33 Kop van Noord-Holland: duurzame energie
 - 35 Petten aan Zee
 - 36 Wieringerrandmeer
 - 37 Agriport A7
 - 38 West-Friesland Grootslag
- (x) **Toerisme en landbouw**
 - 48 Noordzeekust, inc. Texel
- (x) **Potentiële projecten**
 - 59 Windenergie & golfbrekers
 - 61 Test Kreileroord & Egmond aan Zee

6.3 Matrix Driver Energie en Water

Doelen:

1. Internationaal onderscheidend cluster ontwikkelen met:
 - Maritiem en Offshore (waaronder windenergie)
 - Verschillende vormen van duurzame energie (volume creëren)
 - Duurzame maakindustrie
2. Noordwest Holland ontwikkelen tot proeftuin (productie en kennisontwikkeling)
3. Emissie neutrale regio nastreven
4. Stimuleren technisch hoogwaardig vakmanschap
5. Adequate kennis en onderwijsinfrastructuur (via aanwezige onderwijs instellingen)

Onderwerpen	Opgaven	Projecten
Economie & bereikbaarheid	1. Sector Energie op de kaart zetten	1a. Productie duurzame energie verhogen (nr. 33)
		1b. Cluster offshore windenergie in kaart brengen, uitbreiden en promoten (nr.35)
		1c. Clusterversterking offshore windenergie: ruimte reserveren voor bouw, onderhoudsbedrijven en onderzoeksinstituten (nr.37)
		1d. Offshore windturbines op zee mogelijk maken (nr.59)
		1e. Energienet uitbreiden*
		1f. Infrastructuur verbeteren (nr.18,26)
		1g. Vliegveld De Kooy gebruiken voor bedrijvigheid (nr.54)
	2. Stimuleren private energielevering	2a. Maakindustrie koppelen aan duurzame energie (onderdeel proeftuin)
		2b. 'Gesloten kassen' (met warmteopslag + energieproductie) plaatsen* (nr.37)
		2c. Productie & gebruik zonne-energie stimuleren
		2d. Stimulering biomassa op bedrijfsniveau
	3. Sector Water op de kaart zetten	3a. Cluster maritieme ontwikkelingen & industrie in kaart brengen, uitbreiden en promoten
		3b. Ruimte voor (natte) bedrijventerreinen in Kop Noord Holland (nr.1,2)
		3c. Herstructureren haven Den Helder (nr.55)

		3d. Zout en zoet watercentrale bij de Afsluitdijk (blue energie) steunen
		3e. Optimalisatie waterwegen t.b.v. goederenvervoer & recreatie
		3f. Wateropgave koppelen aan woningbouw (nr.36)
Klimaat	1. Kustverdediging	1a. Kustverdediging in combinatie met energieopwekking* (nr.59)
		1b. Petten aan Zee
		1c. Kustverdediging en toerisme
		1d. Kustverdediging en natuurbouw
	2. Emissie neutrale regio nastreven	2a. Luchtkwaliteit door uitstoot broeikasgassen verbeteren en toename consumptie tegengaan
		2b. Duurzaam leven en ondernemen promoten
		2c. Ontwikkelingen energie en water afstemmen op ecologie
Leefmilieu	1. Gebiedsontwikkelingen regionaal organiseren	1a. Duurzame energievormen direct koppelen aan woningproductie en bedrijfsvestigingen
		1b. Verouderde bedrijventerreinen en woonwijken aanpassen
Kennis & innovatie	1. Samenhang brengen in beleid gericht op samenhangend en nationaal onderscheidend cluster	1a. Expertise bedrijven zichtbaar maken en benutten
		1b. Innovatie (R&D) structureel stimuleren*
		1c. Aansluiten bij initiatieven Nederland Maritiem
		1d. Versterken innovatie Jachtbouwcluster
	2. Kenniscentra ten dienste stellen van regionale ambities	2a. Ondernemers stimuleren om kennisallianties aan te gaan met ECN (valorisatie van kennis)
Onderwijs & arbeidsmarkt	1. Aantrekken gekwalificeerd personeel	1a. Koppeling opleidingen en beroepspraktijk verbeteren
	2. Gespecialiseerde kennisinstellingen binnenhalen (allianties)*	2a. Aanbod middelbaar & hoger onderwijs aanvullen (kwaliteit & kwantiteit)
		2b. Lectoraat duurzaamheid en techniek oprichten

* zie toelichting

Economie en bereikbaarheid

1e. Energienet uitbreiden

Het bestaande energienetwerk in Noord-Holland kan het aanbod van duurzame energie niet distribueren. De capaciteit moet worden uitgebreid. Het realiseren van offshore windenergie vergt niet alleen ruimte op zee, maar ook uitbreiding van het energienet op het water.

2b. 'Gesloten kassen' plaatsen

Nieuw is de energieproducerende kas. Een kas kan driemaal meer energie opvangen dan nodig is voor de groei van de plant. Extra energie wordt in de grond opgesloten, het grondwater verwarmd. In Agriport is bijvoorbeeld collectieve koude-warmte opslag gepland. De mix van woningen en (ongebruikte) kassen die in West-Friesland gangbaar is, kan zo ook een nieuwe functie krijgen.

Klimaat

1a. Kustverdediging combineren met energieopwekking

Momenteel loopt de discussie over de aanleg van nieuwe kunstmatige eilanden in de Noordzee voor de kust. De vraag is of dit te combineren is met windturbineparken in zee voor de kust. Dat is alleen mogelijk indien deze nieuwe eilanden onbewoond blijven, want dan kunnen windturbines zonder protest blijven draaien. Daarbij komt dat deze nieuwe eilanden kostenefficiënt voor de kustverdediging worden aangelegd. Als ze ook voor bewoning bestemd zijn, zullen uit veiligheidsoverwegingen extra voorzieningen moeten worden getroffen.

Kennis & innovatie

1b. Innovatie (R&D) structureel stimuleren

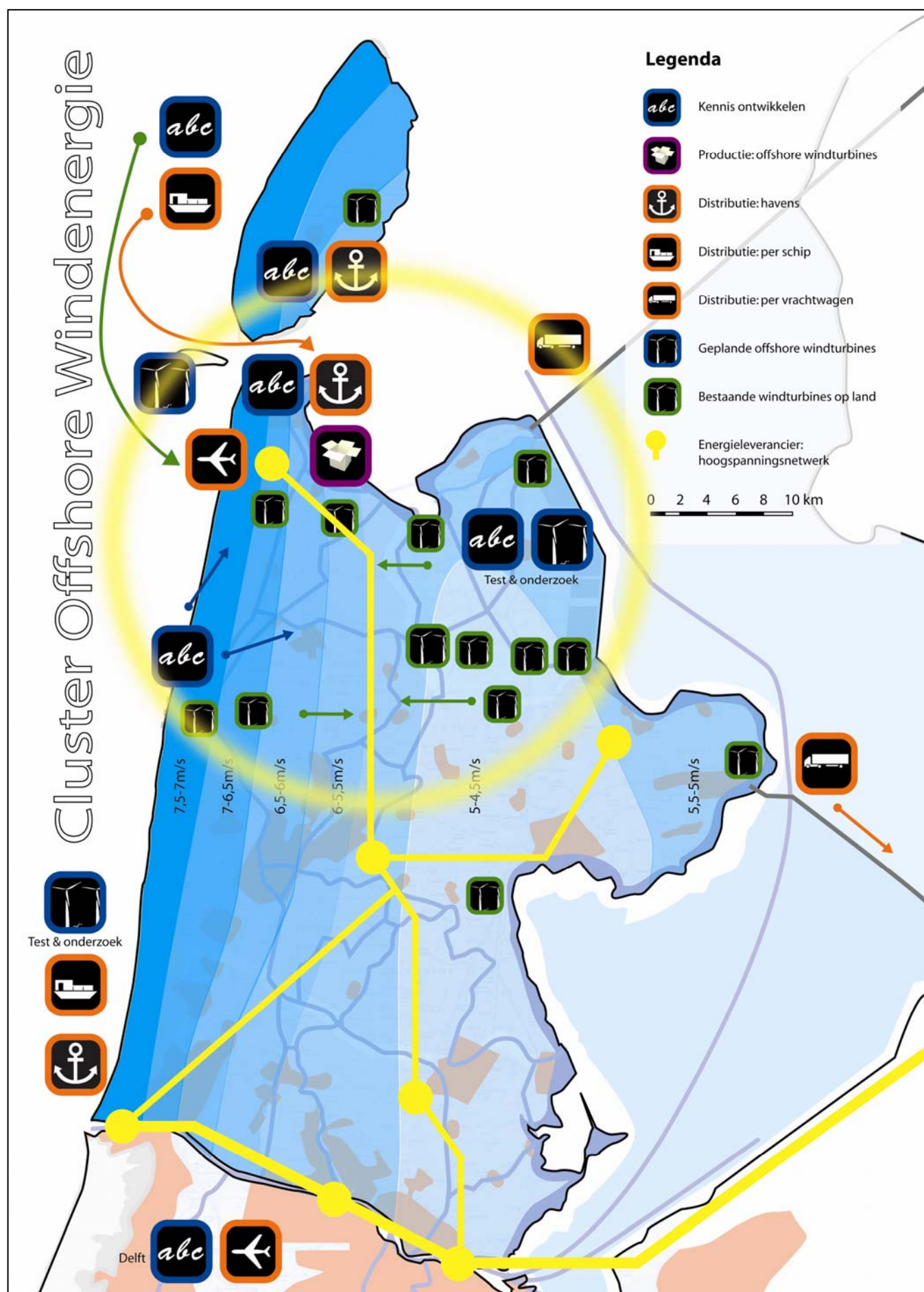
Op dit moment wordt door de sector de cluster windenergie uitgewerkt. De unieke kans die er voor windenergieproductie en onderhoud in de Kop van Noord-Holland ligt, wordt ondersteund door instellingen en bedrijven met expertise op dat gebied, maar belangrijk voor het aantrekken van bedrijven om de cluster te vervolmaken is vooral een consistent overheidsbeleid. De lokale, provinciale en vooral ook rijksoverheid moeten zorg dragen voor een betrouwbare markt door middel van een structureel subsidiebeleid voor innovatieontwikkeling en bijvoorbeeld het aanpassen van het vergunningenbeleid op zee.

Cluster Offshore Windenergie

Legenda

- Kennis ontwikkelen
- Productie: offshore windturbines
- Distributie: havens
- Distributie: per schip
- Distributie: per vrachtwagen
- Geplande offshore windturbines
- Bestaande windturbines op land
- Energieleverancier: hoogspanningsnetwerk

0 2 4 6 8 10 km

Onderwijs & arbeidsmarkt

2. Specialistisch onderwijs naar de regio halen

Opleidingen in LBO, MBO en HBO richten zich steeds meer op de energie. In het HBO-onderwijs wordt gewerkt aan uitbreidingsmogelijkheden van stageplaatsen. Het is noodzakelijk een aparte Hbo-opleiding aan te bieden gericht op nichemarkten zoals offshore windenergie.

Voorbeeld Cluster Offshore Windenergie

De bedrijven die hieronder worden genoemd worden als voorbeeld gebruikt, zij vormen niet de enige bedrijven in deze cluster.

Kennis: ontwikkeling en uitwisseling

ECN: Petten
TU Delft: Delft
TNO: Den Helder
Stichting We @ Sea: Petten
AMC- Tools & Training: Den Helder
ATO-NH product en marktontwikkelaar duurzame energie:
Den Helder
Imares, Ecologie offshore onderzoek: Texel
NIOZ, zee- en oceaan onderzoek: Texel
KIM, maritieme technologie: Den Helder
WMC: Wieringerwerf
DHTC offshore training centre
Falck Nutec
Windpower Center

Product: windenergie

Darwind: Den Helder
Harakosan Europe: Den Helder
Wind Energy Solutions ZijdeWind
GE-wind: Duitsland

Onderhoud:

VOS
Peterson

Distributie:

Regionaal havengebonden bedrijventerrein
Havens Den Helder & Texel

Dienstverlening:

Marketing, ICT, etc: ATO-NH

Bestemming:

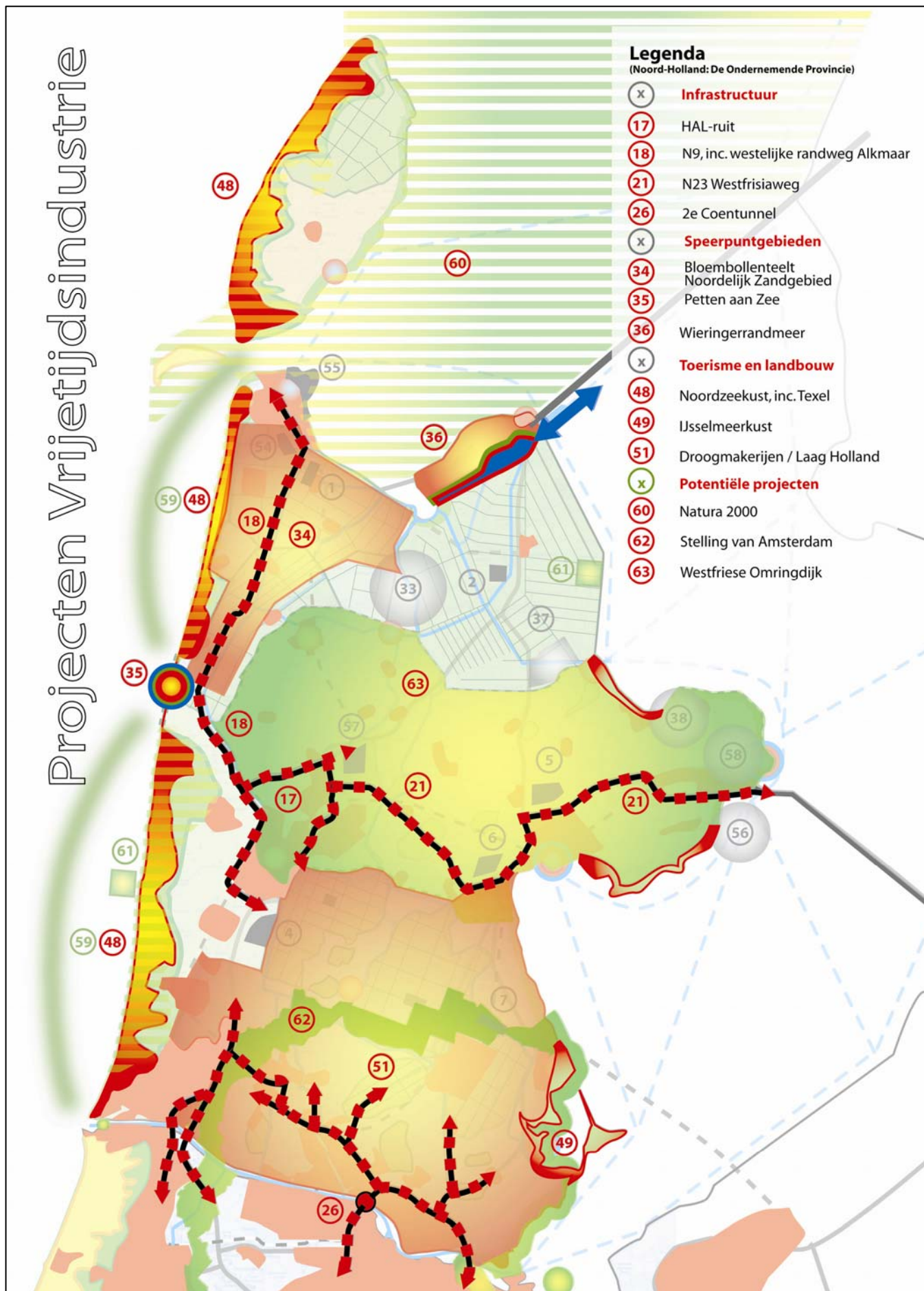
Zee Nederland, Engeland, Duitsland en België

Projecten Vrijetijdsindustrie

Legenda

(Noord-Holland: De Ondernemende Provincie)

- (x) **Infrastructuur**
- (17) HAL-ruit
- (18) N9, inc. westelijke randweg Alkmaar
- (21) N23 Westfrisiaweg
- (26) 2e Coentunnel
- (x) **Speerpuntgebieden**
- (34) Bloembollenteelt Noordelijk Zandgebied
- (35) Petten aan Zee
- (36) Wieringerrandmeer
- (x) **Toerisme en landbouw**
- (48) Noordzeekust, inc. Texel
- (49) IJsselmeerkust
- (51) Droogmakerijen / Laag Holland
- (x) **Potentiële projecten**
- (60) Natura 2000
- (62) Stelling van Amsterdam
- (63) Westfriese Omringdijk

6.4 Matrix Driver Vrijtijdsindustrie

Doelen:

1. Noordwest Holland : betere organisatie van de marketing
2. Ontwikkelen nieuwe toeristische produkt-marktcombinaties: verrassend uit in Noordwest Holland (vergroten verblijfsduur)
3. Hoger serviceniveau door verbetering vakmanschap

Onderwerpen	Opgaven	Projecten
Economie & bereikbaarheid	1. Effectieve erkende marketing organisatie	1a. Drie ontwikkelingsperspectieven uitwerken (LAGroup)* 1b. Gezamenlijk en themagericht marketingstrategie en promotie bepalen 1c. Clusterversterking streekproducten: promotie uitbreiden*
	2. Uitbreiden en kwaliteit verbeteren toeristisch aanbod	2a. Inventariseren aanbod recreatie 2b. Combinaties van activiteiten aanbieden (vergroten verblijfsduur) 2c. Meer overnachtingsmogelijkheden creëren
	3. Integrale visie op de kust (als een van de onderscheidende kwaliteiten)	3a. Kust zichtbaar, toegankelijk en aantrekkelijk maken (nr.48,49) 3b. Stimuleren van nieuwe initiatieven (nr.35,36)
Klimaat	1. Koppeling landschapsontwikkeling (woon-werklandschappen) en 'wateropgaven'	1a. Ontwikkelen toeristische functie waterberging 1b. Ontwikkelen toeristische functie kustverdediging
Leefmilieu	1. Prioritering (ivm vele ruimte claims) en verbetering bereikbaarheid en de verbinding van onderlinge recreatief/toeristische gebieden	1a. Uitzetten van recreatieve routes* (nr.34,51,63) 1b. Optimalisatie waterwegen t.b.v. recreatievaart (watersport) 1c. Toegankelijk maken van interessante locaties (nr.62) 1e. Gebiedseigen identiteiten behouden en unieke landschappen beschermen en 'renoveren' 1f. Bij gebiedsontwikkeling integratie agribusiness, natuurlandschap en recreatie nastreven (nr.34,60)
Kennis & innovatie	1. Nieuwe productelementen	1a. Cultureel aanbod uitbreiden 1b. Evenementen in 'sterke steden' organiseren (gemeente + ondernemers)

		1c. Regionale informatiecentra neerzetten
		1d. Ontwikkelen bijzondere logeerlocaties en culinair landschap
		1e. Ontwikkelen museum Nieuw Land
		1f. Combineren Wellness en recreatie
		1g. Jachthavens Petten aan Zee, Rijkswerf Den Helder, IJsselmeerkust
Onderwijs & arbeidsmarkt	1. Volwaardige regionaal specifieke toeristische opleidingen aanbieden	

* zie toelichting

Economie en bereikbaarheid

1a. Drie ontwikkelingsperspectieven uitwerken

Toerisme is een belangrijke economische sector in de regio. Het aanbod is aantrekkelijk voor zowel de nationale als internationale markt. Maar het aantal toeristen neemt de afgelopen jaren af. LAgroun heeft in opdracht van de Kamer van Koophandel een ontwikkelingsvisie opgesteld waaruit duidelijk wordt hoe het toerisme zich verder zou kunnen en moeten ontwikkelen in het gebied. LAgroun stelt drie verschillende ontwikkelingsrichtingen voor: Meer dan 750 jaar geschiedenis tastbaar gemaakt, Ertussenuit in Noordwest-Holland en Noordwest-Holland op de kaart.

1c. Clusterversterking streekproducten: promotie uitbreiden

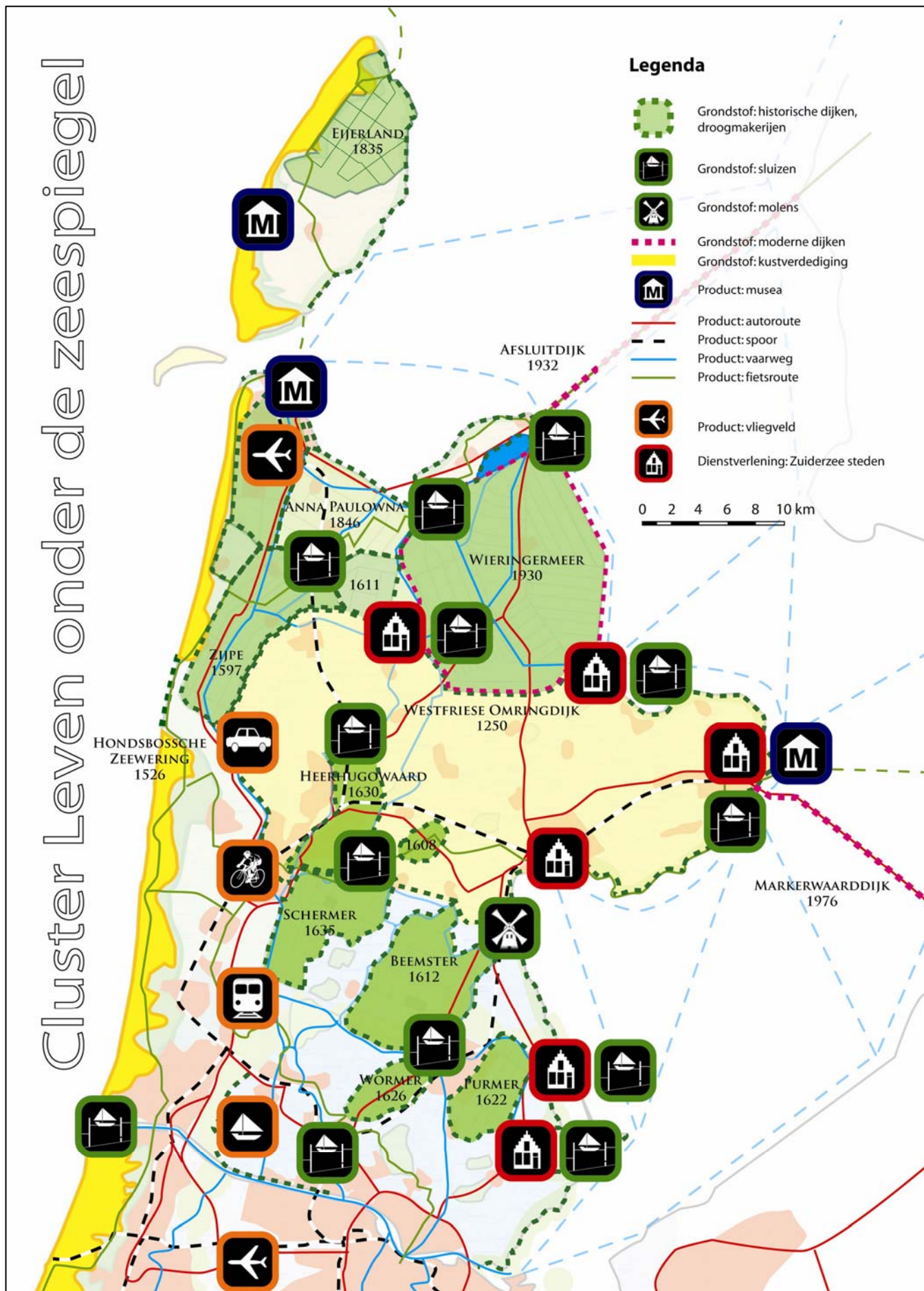
Duurzame waddenproducten, maar bijvoorbeeld ook Texels bier worden goed verkocht. In navolging zouden ook andere Noord-Hollandse streekproducten beter gepromoot kunnen worden en net zo succesvol kunnen worden.

Leefmilieu

1a. Uitzetten van recreatieve routes

Noord-Holland kent een interessante geschiedenis als het gaat om de strijd tegen het water. Grote gebieden zijn drooggelegd, waardoor het landschap zeer afwisselend is. De strijd tegen het water in verleden, heden en toekomst is een onderwerp waarvoor bezoekers van heinde en verre komen. Zichtbare werken in het landschap, maar ook de vooruitstrevende kennisontwikkeling in de regio kunnen verschillende soorten geïnteresseerden aantrekken (van ongeorganiseerde tripjes tot georganiseerde 'technical visits').

Cluster Leven onder de zeespiegel

Voorbeeld Cluster 'Leven onder de zeespiegel'

De bedrijven / instellingen die hieronder worden genoemd worden als voorbeeld gebruikt, zij vormen niet de enige bedrijven in deze cluster.

Grondstof:

Zeeweringen, binnen- en buitendijken, molens, polders, zwakke schakels, het diepste punt onder NAP, sluizen, Afsluitdijk

Product:

Vb. Zuiderzeemuseum: Enkhuizen
Marinemuseum: Den Helder
Molen de Beek: Oosthuizen
Ecomare: Texel
Westfriese Omringdijk
Bijzondere markeringen voor de waterwerken (van uitkijktoren tot camping, hotel of restaurant) en routes die de locaties met elkaar verbinden.

Onderhoud:

Alle overheidsinstanties, maar ook boeren en andere ondernemers moeten samenwerken om het landschap toegankelijk te maken en te onderhouden.

Dienstverlening:

Drukwerk van kaarten, folders, gidsen, website
ontwikkeling, horeca en verblijfsaccommodaties

Literatuurlijst

- Van den Berg, L.; Van der Meer, J en Otgaar, H.J. ; De Aantrekkelijke Stad, Katalysator voor Economische Ontwikkeling en Sociale Revitalisering, een internationaal vergelijkend onderzoek naar de ervaringen van Birmingham, Lissabon en Rotterdam, European Institute for Comparative Urban Research (EURICUR) Erasmus Universiteit Rotterdam, November 1999
- Van den Berg, Braun, Van der Meer; Organising capacity of metropolitan regions EUR 1997
- Boer, M de; Discussiepaper Ruimtelijke inrichting, Kamer van Koophandel Noordwest-Holland, 2007
- Brief aan Tweede Kamer, Dr. P. Winsemius, minister VROM, november 2006
- Boogaard, S; Discussiepaper Kennis en innovatie, Kamer van Koophandel Noordwest-Holland, 2007
- Daamen, T; de kost gaat voor de baat uit, Amsterdam, Sun, 2005
- Deel II de Visie Noord-Holland Noord in 2030, Streekplan Ontwikkelingsbeeld Noord-Holland Noord Ontwikkelen met kwaliteit, Provincie Noord Holland, 2004
- Kijk op de economie van Noordwest-Holland, eindrapport; opgesteld in opdracht van: Kamer van koophandel Noordwest-Holland, ETIN Adviseurs 's-Hertogenbosch, april 2007
- Freijssen, G.; Discussiepaper Omgevingskwaliteit, Kamer van Koophandel Noordwest-Holland, 2007
- Graaff, W de; SWOT Toerisme Noordwest Holland, Kamer van Koophandel Noordwest-Holland, 2007
- Graaff, W de; Thema's, trends en ontwikkelingsrichtingen sector toerisme Noordwest-Holland; Kamer van Koophandel Noordwest- Holland, 2007
- Horstman, J; Discussiepaper Onderwijs en arbeidsmarkt, Kamer van Koophandel Noordwest-Holland, 2007
- Integrale strategische gebiedsvisie NW8 2030, de kracht van NoordWest 8
- Innovatienetwerk; De introductie van de rieteconomie, een duurzaam perspectief voor de Nederlandse veenweidegebieden, rapportnummer 07.2.155, Utrecht, juni 2007
- Kansen voor Noord-Nederland , interview met J. van Dijk en P. Pellenbarg,

- KennisCoCreatie, samenspel tussen wetenschap en praktijk, complexe, maatschappelijke vraagstukken transdisciplinair benaderd, Raad voor Ruimtelijk, Milieu- en Natuuronderzoek, RMNO-voorstudie nr. V.10, 2007
- Kohlmann, R. e.a, Verbeelden, Verbinden, Verwezenlijken. Handreiking ruimtelijke ontwikkelingsstrategie voor gemeenten. Den Haag: VNG Uitgeverij, 2005
- Kijk op de economie van Noordwest-Holland, eindrapport Etin Adviseurs in opdracht van de kamver van Koophandel Noordwest-Holland, 's Hertogenbosch 2007
- Milieu en natuur Planbureau; Gebrek aan samenhang in beleid grootste obstakel voor een duurzaam Nederland in 2040, juni 2007
- Mommaas, H.; De vrijetijdsindustrie in stad en land. Een studie naar de markt van belevenissen. Den Haag, Sdu Uitgevers, 2000
- Naar een beter toeristisch product in de regio Noordwest-Holland, van strategie naar uitvoering; LAGroup, oktober 2007
- Naar een strategische agenda voor een (uitdijende) Randstad, VROM, maart 2007
- Noord-Holland, de ondernemende provincie, Provinciale Statenverkiezingen 2007, door VNO-NCW West, MKB Randstad Noord, LTO Noord provincie Noord-Holland, FNV,CNV,MHP, Kamer van Koophandel Noordwest-Holland, Kamer van Koophandel Gooi- en Eemland en Kamer van Koophandel Amsterdam, uitgave december 2006
- Noordwest-Holland: bouwrijp voor een bloeiende toekomst?' , Kamer van Koophandel Noordwest-Holland, 2002
- Our common future (Brundtland-rapport), World Commission on Environment and Development (WCED), 1987
- Perspectief Bollencomplex West-Friesland 2010 *een bloeiende toekomst*, Heerhugowaard, februari 2002
- Porter, M.; Competitive Advantage: Creating and Sustaining Superior Performance, 1985
- Provincie Noord-Holland. 2003. Kerncijfers land- en tuinbouw 2003
- Raspe, O; & Van Oort, F; Ruimtelijk economisch beleid in de kenniseconomie, RPB Den Haag, 2007

- Regionaal Stedelijk Netwerk Noordwest Holland, september 2003
- Schnabel, P. (red.), Individualisering en sociale integratie. Sociaal en Cultureel Planbureau, 2004
- CPB Rapport: excellence for productivity, CPB Den Haag 2007
- Suurenbroek, F; (on)begrensd land. De transformatie van de stadsrand van Haarlem, uitgeverij Thoth, 2007.
- Toonen, Th; Theorie van de Provincie, IPO-publicatienummer: 252, Den Haag, oktober 2005
- Verdaas, C. en Haas, H de; Een programmatisch perspectief, N2, Uitgave: KEI Kenniscentrum stedelijke vernieuwing, januari 2003
- Visser, E. en Atzema, O.; Beyond clusters: fostering innovation through a differentiated and combined network approach; Papers in evolutionary economic geography # 07.05, Utrecht University, Faculty of Geosciences, Section of Economic Geography, 2007
- VROM, dossier Kaderrichtlijn Water; www.vrom.nl
- Wensen van het bedrijfsleven in Noordwest-Holland, uitgave kamer van Koophandel Noordwest-Holland, VNO-NCW en MKB Noordwest-Holland, januari 2006
- Werkplan 2005-2008, Vereniging NW8, Heerhugowaard 2005
- 25 vragen aan de politiek, Vereniging NW8 2006
- Noordwest-Holland: bouwrijp voor een bloeiende toekomst?', Kamer van Koophandel Noordwest-Holland, 2002
- Zeeuw, F. de, De engel uit het marmer, TU Delft, 2007

Websites:

- www.energysvalley.nl
- www.Habiforum.nl

Colofon

Consultatie

Tijdens het proces van het maken van het ontwikkelingsperspectief is met de volgende deskundigen gesproken:

Dhr. P.M. Bruinooge, Burgemeester Gemeente Alkmaar
Mw. A. van Dam, Wethouder Gemeente Alkmaar
Mw. G.W. van Montfrans-Hartman, Voorzitter Laag Holland
Dhr. W. Kooy, Directeur Laag Holland
Dhr. A.B.M. Hoff, Directeur ECN
Dhr. T. Hooijmaijers, Gedeputeerde RO Provincie Noord-Holland
Dhr. J. Wentink, Lid DB Waterschap Hollands Noorderkwartier
Dhr. C. Mantel, Lid DB Waterschap Hollands Noorderkwartier
Dhr. J. Kranenburg, Commercieel directeur Agriport A7
Dhr. A.D. Hiemstra, Algemeen directeur Agriport A7
Dhr. E. Lassche, Provinciaal Secretaris Noord-Holland, LTO Noord Holland
Dhr. H. Bouman, Hoogheemraadschap Hollands Noorderkwartier
Mw. T.C. Buma, gemeente Wieringermeer
Dhr. J.M. Bais: ATO-NH, initiator en coördinator van de Cluster Offshore Wind in de Kop van Noord-Holland
Dhr. J. J. Beelaerts van Blokland, VNO-NCW
Mw. K. Kuiper, MKB
Mw. M. Reitsma, Islant atelier voor stedenbouw
Dhr. R. de Koning, Landschapsarchitect
Dhr. D. van Duinen, Blauwhoed
Dhr. E. Louw, OTB
Dhr. M.D. Boonstra, AH
Dhr. D. Janette Walen, DHV
Dhr. P.C.M. van der Heijde, Bureau Stedelijke Planning BV
Dhr. O.A.L.C Atzma, Universiteit van Utrecht
Dhr. F. Roerdinkholder, Syntens
Dhr. R. Dekker, DeMaCo BV.
Dhr. G. van 't Klooster, LTO
Dhr. P.G. van Bree, Innovatienetwerk
Dhr. K. Schaafsma, Hoogheemraadschap Hollands Noorderkwartier
Dhr. D. Strijker, Rijksuniversiteit Groningen
Dhr. H. Kloen, CLM Onderzoek en Advies
Dhr. B. van der Maas, Universiteit Wageningen
Dhr. H. Peperkamp, FNV
Dhr. B. van Beets
Dhr. W. Scherpenzeel, Scherpenzeel BV

Kamer van Koophandel Noordwest-Holland:

Dhr. G.F.H. Freijsen, Adviseur Omgevingskwaliteit en Ruimtelijke Ordening

Kamer van Koophandel Noordwest-Holland

Dhr. M.A. de Boer, beleidsadviseur Kamer van Koophandel Noordwest-Holland

Dhr. S. Boogaard, MSc, Adviseur Regionale Economie Kamer van Koophandel Noordwest-Holland

Mw. W. de Graaff MSc, Adviseur Recreatie en Toerisme Kamer van Koophandel Noordwest-Holland

Dhr. V.M. Wouters, Manager Beleidsadvies, Regiostimulering en Voorlichting Kamer van Koophandel Noordwest-Holland

Dhr. M. Pennink, directeur Beleidsadvies en Regiostimulering Kamer van Koophandel Noordwest-Holland

Stuurgroep

Het onderzoek is begeleid door een stuurgroep, samengesteld uit de volgende leden:

Dhr. F.G.M. Conyn, oud voorzitter Kamer van Koophandel Noordwest Holland

Dhr. H.M. Meijdam, voorzitter VROM-raad

Dhr. S. Hulman, burgemeester Den Helder

Dhr. H. ter Heegde, burgemeester Heerhugowaard

Dhr. B. Verburg, voorzitter vereniging Noordwest 8

Dhr. J. Glaubitz, secretaris Kamer van Koophandel Noordwest Holland

Dhr. M. Pennink, directeur stimulering regionale economie, Kamer van Koophandel Noordwest Holland

Inhoud

Het ontwikkelingsperspectief is opgesteld door de TU Delft, Afdeling Real Estate & Housing:

Dhr. F. de Zeeuw, Praktijkhoogleraar gebiedsontwikkeling

Mw. A. Franzen

Dhr. V.H. Kompier

Mw. J.X. van der Vegt

Mw. L. Slaghekke

Dhr. S. Duerink

